

Οδηγός παρακολούθησης και τεκμηρίωσης του σχολικού διαχωρισμού στην Ελλάδα

Η οργάνωση ROMANI CRISS, σε συνεργασία με το FXB Κέντρο για την Υγεία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, την ANTIΓ'ΟΝΗ, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC), τη Life Together και την Ένωση Integro Βουλγαρίας ανέπτυξαν και υλοποίησαν το πρόγραμμα DARE-Net: Εξάλειψη του Διαχωρισμού και Δράση για τους Ρομά στο Δίκτυο Εκπαίδευσης.

Το Πρόγραμμα χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (και συγκεκριμένα από το τμήμα Εκπαίδευσης EACEA, τον Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού, μέσω του «Δια βίου Εκπαίδευσης» προγράμματός του).

Η έκδοση αυτή αντανακλά μόνο τις απόψεις του συγγραφέα, και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

**Οδηγός παρακολούθησης και τεκμηρίωσης του σχολικού
διαχωρισμού στην Ελλάδα**

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες	5
Πρόγραμμα DARE-Net: Εξάλειψη του Διαχωρισμού και Δράση για τους Ρομά στο Δίκτυο Εκπαίδευσης.....	7
I. Εισαγωγή	9
II. Νομικό πλαίσιο: απαγόρευση του σχολικού διαχωρισμού και το δικαίωμα στην εκπαίδευση	15
1. Τι είναι ο σχολικός διαχωρισμός;	15
1.1. Συμβάσεις και φορείς των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τον φυλετικό διαχωρισμό	15
1.2. Φορείς του ΟΑΣΕ για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά	19
1.2. Φορείς του Συμβουλίου της Ευρώπης για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά	20
1.4. Φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά	22
1.5. Νομικά πλαίσια για τον διαχωρισμό σε εθνικό επίπεδο:	25
1.6. Είδη Σχολικού Διαχωρισμού Ρομά:	28
1.7. Βασικά εμπόδια και προκλήσεις αντιμετώπισης του σχολικού διαχωρισμού:	29
2. Το Δικαίωμα Πρόσβασης στην Εκπαίδευση – επίπτωση στο σχολικό διαχωρισμό	31
2.1 Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση όπως περιλαμβάνεται σε διεθνή και τοπικά όργανα	31
2.2 Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση σε εθνικό επίπεδο ...	33
3. Το ελληνικό πολιτικό πλαίσιο σχετικά με την εκπαίδευση των Ρομά παιδιών	43

3.1. Η πολυπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική	44
3.2. Πολιτικά μέτρα για την σχολική ένταξη των Ρομά παιδιών	45
3.3. Προγράμματα ενσωμάτωσης Ρομά στην Ελλάδα	48
III. Μεθοδολογία της ταυτοποίησης, τεκμηρίωσης, συστηματικής παρακολούθησης και αναφοράς των περιπτώσεων διακρίσεων.	91
1. Ταυτοποίηση	91
2. Τεκμηρίωση	100
3. Παρακολούθηση	110
4. Αναφορά	114
Στην περίπτωση της νομικής τεκμηρίωσης/αναφοράς πρέπει να τονίσετε τα συλλεγμένα αποδεικτικά στοιχεία και τους τρόπους με τους οποίους παραβιάστηκε ο νόμος.	116
IV. Ειδικά εθνικά θέματα	116
V. Συστάσεις για την πρόληψη και καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού	123
Παράρτημα 1	136
Παράρτημα 2	141
Παράρτημα 3	145
Πηγές	148

Συντομογραφίες

App. No.	Αριθμός Αίτησης
Art.	Άρθρο
ASEAN	Ένωση Εθνών Νοτιοανατολικής Ασίας
CRC	Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού
EC	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ECRI	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας
ECHR	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ECtHR	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ECMI	Ευρωπαϊκό Κέντρο για Μειονοτικά Θέματα
EEC	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
EPSO	Απασχόληση, Κοινωνική Πολιτική, Υγεία και Υποθέσεις Καταναλωτή
ERRC	Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά
ETS	Σειρά Ευρωπαϊκές Συνθήκες
EU	Ευρωπαϊκή Ένωση
FRA	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
GHM	Ελληνικό Παρατηρητήριο του Ελσίνκι
GNCHR	Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ICCPR	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
ICESCR	Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
IGOs	Διακυβερνητικές Οργανώσεις
IPODE	Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης
NGOs	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
OSCE	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
RAP	Περιφερειακό Σχέδιο Δράσης
SOKADRE	Συντονιστικό Οργανώσεων και Κοινοτήτων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα
TFEU	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
UNESCO	Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών
UN	Ηνωμένα Έθνη
UNTS	Συλλογή Συμβάσεων Ηνωμένων Εθνών

Πρόγραμμα DARE-Net: Εξάλειψη του Διαχωρισμού και Δράση για τους Ρομά στο Δίκτυο Εκπαίδευσης

Η οργάνωση ROMANI CRISS, σε συνεργασία με το FXB Κέντρο για την Υγεία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, την ANTIΓΟΝΗ, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC), τη Life Together και την Ένωση Integro Βουλγαρίας ανέπτυξαν και υλοποίησαν το πρόγραμμα DARE-Net: Εξάλειψη του Διαχωρισμού και Δράση για τους Ρομά στο Δίκτυο Εκπαίδευσης. Το Πρόγραμμα χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (και συγκεκριμένα από το τμήμα Εκπαίδευσης EACEA, τον Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού, μέσω του «Δια βίου Εκπαίδευσης» προγράμματός του).

Το πρόγραμμα DARE-Net υλοποιείται σε διάστημα 24 μηνών, αρχής γενομένης από τον Δεκέμβριο του 2013 και στοχεύει στη δημιουργία ενός διεθνικού δικτύου οργανώσεων Ρομά και μη Ρομά προερχομένων από την κοινωνία των πολιτών και την ακαδημαϊκή κοινότητα, προκειμένου να αναλυθούν πρακτικές και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την εκπαίδευση των Ρομά και τον σχολικό διαχωρισμό των παιδιών Ρομά στη Ρουμανία, την Κροατία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία την Τσεχική Δημοκρατία και τη Βουλγαρία.

Το πρόγραμμα επιδιώκει να εγείρει το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των παιδιών Ρομά. Να αναδείξει ότι ο σχολικός διαχωρισμός δεν είναι μόνο μια σοβαρή μορφή διάκρισης εις βάρος των Ρομά, που επιπλέον παραβιάζει το δικαίωμα της ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση, αλλά και ότι εμποδίζει τον πληθυσμό των Ρομά από την πλήρη αξιοποίηση των

δυνατοτήτων που έχουν ως ισότιμοι πολίτες και πιθανοί ηγέτες. Διακρίσεις, κοινωνικός αποκλεισμός και φτώχεια κυριαρχούν στις ζωές πολλών από τους εκτιμώμενους 10 με 12 εκατομμύρια Ρομά που ζουν σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα υποψήφια κράτη-μέλη, των οποίων σχεδόν οι μισοί είναι παιδιά και νέοι.

Μία από τις πιο σοβαρές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά Ρομά ως προς την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση είναι ο σχολικός διαχωρισμός, που σχετίζεται στενά με άλλα ζητήματα, όπως η χαμηλή ποιότητα της εκπαίδευσης – χαμηλότερες προσδοκίες από τους δασκάλους, ανεπαρκής διδασκαλία, γεωγραφική απομόνωση. Ως αποτέλεσμα, δυο στους τρεις μαθητές Ρομά στην Ευρώπη δεν ολοκληρώνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και η συντριπτική πλειοψηφία δεν ολοκληρώνει τη δευτεροβάθμια.

Το πρόβλημα του σχολικού διαχωρισμού δεν είναι εθνικό, μεμονωμένο, αλλά κοινό σε όλες τις συνεργάτιδες χώρες. Οι αιτίες του σχολικού διαχωρισμού, τα αποτελέσματα, το πλαίσιο, καθώς και οι μορφές του σχολικού διαχωρισμού είναι τις περισσότερες φορές τα ίδια σε όλες τις συνεργάτιδες χώρες.

Ρουμανία, Ουγγαρία, Τσεχική Δημοκρατία, Βουλγαρία και Ελλάδα επιλέχτηκαν ως οι έξι χώρες πεδίου έρευνας για το δημογραφικό και στρατηγικό ενδιαφέρον τους. Σε εθνικό επίπεδο, κάθε χώρα διαθέτει σημαντικούς και διασυνδεδεμένους πληθυσμούς Ρομά. Επιπρόσθετα, όλα αυτά τα κράτη έχουν εθνική και/ή Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου νομολογία σχετική με το ζήτημα του διαχωρισμού των παιδιών Ρομά. Μια διεθνική προοπτική είναι καθοριστική για την εφαρμογή καλών πρακτικών στην καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού στις συνεργάτιδες χώρες.

Μολονότι σε ορισμένες χώρες έχουν ληφθεί κάποια μέτρα, ιδιαίτερα ως προς την υιοθέτηση νομοθεσίας περί απαγόρευσης του σχολικού διαχωρισμού, λίγα έχουν επιτευχθεί προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής καταπολέμησης του φαινομένου. Από την εμπειρία της προηγούμενης Εθνικής Στρατηγικής για τη Βελτίωση της Κατάστασης του πληθυσμού των Ρομά, που υιοθετήθηκε και εφαρμόστηκε από τη ρουμανική κυβέρνηση, η υλοποίηση δεν απέδωσε στον τομέα της εξάλειψης του διαχωρισμού, πλην της έγκρισης της νομοθεσίας. Λαμβάνοντας υπ' όψιν το ευρωπαϊκό πλαίσιο, το οποίο 18 κράτη έχουν ενσωματώσει στις Εθνικές τους Στρατηγικές για τους Ρομά, υπό το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για τις Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά, είναι σημαντικό να ενεργοποιηθούν, σε αντιπαράθεση με τα τελευταία 10 χρόνια, μηχανισμοί για την παρακολούθηση της εφαρμογής του. Η κοινωνία των πολιτών είναι ένα ισχυρό δημοκρατικό όπλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σχετικές εκθέσεις γύρω από τις δημόσιες πολιτικές που αφορούν στους Ρομά. Επομένως, είναι απαραίτητες σαφείς μεθοδολογίες προς αξιοποίηση από όλα τα κράτη-μέλη που έχουν υιοθετήσει Εθνικές Στρατηγικές. Το πρόγραμμα προτείνει αυτόν τον τύπο εργαλείου, το οποίο θα διαθέτει προοπτική διεθνική αλλά και τοπικά προσαρμοσμένη¹.

I. Εισαγωγή

Μολονότι η κατάσταση στην Ευρώπη για πολλούς πληθυσμούς Ρομά παραμένει δύσκολη, έχει διαπιστωθεί πρόοδος σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Τα δύο τελευταία

¹ Βλέπε DARE-Net project: Desegregation and Action for Roma in Education-Network διαθέσιμο σε <http://www.dare-net.eu/overview>

χρόνια, η ΕΕ και τα κράτη-μέλη επικεντρώθηκαν στην υιοθέτηση νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων και στην προσπάθεια να γίνει αποδοτικότερη η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση ως προς την ενίσχυση της ενσωμάτωσης των Ρομά. Το τελευταίο συμπεριλαμβάνει καταπολέμηση των διακρίσεων και του διαχωρισμού στην εκπαίδευση, καθώς και την υποστήριξη προγραμμάτων για την αντιμετώπιση του φαύλου κύκλου της φτώχειας, της κοινωνικής περιθωριοποίησης, του χαμηλότερου επιπέδου σπουδών, κακών συνθηκών στέγασης και κατάστασης υγείας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή² κάλεσε τα κράτη-μέλη να ετοιμάσουν ή να αναθεωρήσουν τις Εθνικές Στρατηγικές για την Ένταξη των Ρομά, προκειμένου να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τις προκλήσεις γύρω από την ενσωμάτωσή τους. Στο πεδίο της εκπαίδευσης τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη ενθαρρύνονται να εξασφαλίσουν ότι όλα τα παιδιά Ρομα έχουν πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση και δεν υπόκεινται σε διάκριση ή διαχωρισμό.

Ωστόσο, παρά τις εκκλήσεις, όπως έχει αναδειχθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή³, υπήρχαν ακόμα εμφανή κενά σε σχέση με τα μέτρα που έλαβαν τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη στον τομέα της εκπαίδευσης. Σε όρους πολιτικών, π.χ. η Βουλγαρία δεν αντιμετώπισε επαρκώς τον διαχωρισμό στην πρωτοβάθμια

² Βλέπε European Commission, Communication “An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020”, Απρίλιος 2011 διαθέσιμο σε

http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

³ Βλέπε European Commission staff working document accompanying the document National Roma integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework 2012, διαθέσιμο σε

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_nat_integration_strat_en.pdf.

και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και στο επίπεδο της παρακολούθησης και της συλλογής δεδομένων. Η Τσεχική Δημοκρατία δεν υιοθέτησε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, με συγκεκριμένου στόχους και αντίστοιχα μέτρα για την καταπολέμηση του διαχωρισμού των Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Πολωνία, η Σλοβακία και η Ουγγαρία δεν εφάρμοσαν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, μια αυστηρά επικεντρωμένη προσπάθεια για την εξάλειψη του διαχωρισμού ή μια προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες ανάγκες των παιδιών Ρομά πρόταση. Η Ιταλία και η Ρουμανία δεν παρουσίασαν ακριβείς ποιοτικούς στόχους ούτε καθόρισαν τους απαραίτητους πόρους, ενώ η Δανία, η Γερμανία, η Εσθονία, η Γαλλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία δεν ενσωμάτωσαν εργαλεία μέτρησης του αντίκτυπου της προσέγγισης ισότιμης μεταχείρισης στην κατάσταση των παιδιών Ρομά. Μια ακόμα διάσταση σχετίζεται με το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη δεν συλλέγουν ή διαδίδουν αναλυτικά δεδομένα επί των βασικών εκπαιδευτικών δεικτών ανά εθνότητα, το οποίο δημιουργεί επιπλέον δυσκολία να αξιολογηθούν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και να αναπτυχθούν και υλοποιηθούν πολιτικές⁴.

Ο Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁵ τόνισε πρόσφατα ότι τα παιδιά Ρομά

⁴ Βλέπε επίσης την Έκθεση για το 2014 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου για τις Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά, διαθέσιμο σε

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implementation_strategies2014_en.pdf ; Βλέπε European Commission, Steps forward in implementing national Roma integration strategies, 2013, διαθέσιμο σε

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/com_2013_454_en.pdf

⁵ Βλέπε Council of Europe, Commissionaire for Human Rights, Thomas Hammarberg, “Human rights of Roma and Travellers in Europe” Report, http://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsOfRoma_WEB.pdf.

τοποθετούνται ακόμα, σε δυσαναλογία, σε ειδικά σχολεία, ειδικότερα σχολεία για παιδιά με αναπηρίες. Υπερεκπροσώπηση των παιδιών Ρομά σε σχολεία διαπιστώνεται συχνά σε χώρες όπως η Βουλγαρία, η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία, η Ρωσία, η Σερβία, η Σλοβακία και η Μακεδονία. Ακόμα και παιδιά με καταγωγή Ρομά και μη Ρομά μοιράζονται το ίδιο σχολείο, οι μαθητές Ρομά συνήθως διαχωρίζονται από την πλειοψηφία των υπολοίπων μαθητών στις σχολικές αίθουσες είτε με το να κάθονται σε συγκεκριμένο σημείο είτε με εγκατάστασή τους σε εντελώς ξεχωριστή αίθουσα. Τάξεις ενισχυτικής διδασκαλίας, ξεχωριστές τάξεις και διαχωρισμός στην σχολική αίθουσα έχουν αναφερθεί στην Κροατία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, το Μαυροβούνιο, την Πορτογαλία, τη Ρωσία, τη Σερβία, τη Σλοβακία, τη Μακεδονία και την Τουρκία. Διαχωρισμός στη στέγαση, καθώς και το γεγονός ότι οι μη Ρομά γονείς απομακρύνουν τα παιδιά τους από σχολεία όπου φοιτούν Ρομά (το φαινόμενο της «πτήσης των λευκών»), καταλήγουν σε *de facto* διαχωρισμό ολόκληρων σχολείων, τα οποία συχνά προσφέρουν χαμηλής ποιότητας εκπαίδευση, κατάσταση που είναι εμφανής στην Βουλγαρία, την Κύπρο, την Ουγγαρία, τη Μολδαβία, το Μαυροβούνιο, τη Σερβία, τη Σλοβακία ή την Τουρκία⁶.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι α) ο σχολικός διαχωρισμός έχει απλωθεί σε όλη την Ευρώπη, β) ότι οι περισσότερες από τις περιπτώσεις σχολικού διαχωρισμού δεν τεκμηριώνονται ή καταγράφονται, γ) ότι πλήθος εμποδίων στην εξακρίβωση, τεκμηρίωση και αναφορά του σχολικού διαχωρισμού είναι παρόμοια σε πολλά κράτη της Ευρώπης (π.χ. δυσκολίες πρόσβασης σε πληροφόρηση γύρω από τα δεδομένα του εθνοτικού διαχωρισμού στα σχολεία, φόβος ορισμένων Ρομά γονέων για αυτό που αντιλαμβάνονται ως αργό, διεφθαρμένο

⁶ *Idem*

και μεροληπτικό σύστημα δικαιοσύνης), ένας οδηγός για την τεκμηρίωση και παρακολούθηση του σχολικού διαχωρισμού συνιστά ένα απαραίτητο εργαλείο, το οποίο και θα τεθεί υπό επεξεργασία στο παρόν κείμενο.

Ο παρών οδηγός χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια που επικεντρώνονται (I) στην παροχή γενικών πληροφοριών γύρω από το υπάρχον νομικό πλαίσιο για τον διαχωρισμό και την εκπαίδευση, (II) στην περιγραφή της μεθοδολογίας για την εξακρίβωση, τεκμηρίωση, παρακολούθηση και αναφορά των περιπτώσεων διαχωρισμού, (III) στην ανάλυση του ειδικού θέματος του διαχωρισμού σε εθνικό επίπεδο και (IV) στην καταγραφή συστάσεων για την καταπολέμηση και πρόληψη πρακτικών διαχωρισμού στην εκπαίδευση.

Σκοπός του οδηγού είναι να διαθέσει στα ενδιαφερόμενα μέρη τα πρακτικά εκείνα εργαλεία με τα οποία θα μπορούν να εξακριβώσουν, να τεκμηριώσουν και να προχωρήσουν σε αναφορά όταν προλαμβάνουν ή καταπολεμούν τον σχολικό διαχωρισμό στις χώρες που καλύπτει το πρόγραμμα. Η μεθοδολογία, είναι ωστόσο κατάλληλη και για όποιες άλλες χώρες είναι πιθανόν να παρατηρηθεί σχολικός διαχωρισμός.

Ο οδηγός εξακρίβωσης, τεκμηρίωσης και αναφοράς περιπτώσεων σχολικού διαχωρισμού αποτελεί ένα πρακτικό εργαλείο κυρίως για μη κυβερνητικές οργανώσεις, αλλά και για ακτιβιστές που επιχειρούν να καταπολεμήσουν αυτό το φαινόμενο.

II. Νομικό πλαίσιο: απαγόρευση του σχολικού διαχωρισμού και το δικαίωμα στην εκπαίδευση

1. Τι είναι ο σχολικός διαχωρισμός;

Προκειμένου να κατανοήσουμε τι σημαίνει σχολικός διαχωρισμός, πρέπει πρώτα να δώσουμε κάποιες διευκρινίσεις επί του ορισμού του. Προς το παρόν, δεν υφίσταται συμφωνία επί του νομικού ορισμού του διαχωρισμού σε διεθνές ή ευρωπαϊκό επίπεδο, ωστόσο ο ίδιος ο διαχωρισμός απαγορεύεται από τις διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Είναι ευρέως γνωστό ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει καταδικάσει αρκετά κράτη που απέτυχαν να βάλουν τέλος στον διαχωρισμό των παιδιών Ρομά. Πρέπει να αναφερθεί ότι τα κράτη οφείλουν να παρέχουν εκπαίδευση με τρόπο που δεν παράγει διάκριση και όπως συμβαίνει με όλους τους τομείς που ορίζονται από τη νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού, να λάβουν υπ' όψιν τους το συμφέρον του παιδιού. Η εκπαίδευση είναι προαπαιτούμενο για την ισότιμη συμμετοχή των Ρομά στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή των χωρών όπου ζουν.

1.1. Συμβάσεις και φορείς των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τον φυλετικό διαχωρισμό

Η Σύμβαση της UNESCO κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση (CADE) είναι από το 1960 μια από τις συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναφέρεται ρητώς και απαγορεύει το διαχωρισμό στην εκπαίδευση⁷. Στο πλαίσιο

⁷ UNESCO Convention against Discrimination in Education (1960) and Articles 13 and 14 (Right to Education) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A comparative analysis (2006), διαθέσιμο σε: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001459/145922e.pdf>

καθορισμού του διαχωρισμού, το Άρθρο 1 της Σύμβασης της UNESCO⁸, αναφέρει ότι ο όρος «διακρίσεις» περιλαμβάνει κάθε διαφοροποίηση, εξαίρεση, περιορισμό ή προτίμηση η οποία λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, οικονομικής κατάστασης ή κοινωνικής καταγωγής, έχει ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα την εκμηδένιση ή αποδυνάμωση της ίσης μεταχείρισης στην εκπαίδευση και ειδικότερα: [...], (γ) Υπό την επιφύλαξη των όρων του Άρθρου 2⁹ [...], **την εγκαθίδρυση ή διατήρηση ξεχωριστών**

⁸ 429 UNTS 93.

⁹ Το άρθρο 2 της Σύμβασης, προβλέπει ρητώς σε ποιες περιπτώσεις είναι αποδεκτός ο περιορισμός του δικαιώματος στην εκπαίδευση. «Εφόσον επιτρέπονται σε ένα κράτος, οι ακόλουθες περιπτώσεις δεν θεωρείται ότι συνιστούν διακρίσεις υπό την έννοια του άρθρου 1 της παρούσας Συμβάσεως:

(α) Η εγκαθίδρυση ή διατήρηση χωριστών εκπαιδευτικών συστημάτων ή ιδρυμάτων για μαθητές των δύο φύλων, εφόσον τα συστήματα ή τα ιδρύματα αυτά προσφέρουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, παρέχουν εκπαιδευτικό προσωπικό με προσόντα του ίδιου επιπέδου καθώς επίσης και σχολικές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό της ίδιας ποιότητας και μπορούν να παρέχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης των ίδιων ή ισότιμων προγραμμάτων σπουδών.

(β) Η εγκαθίδρυση ή διατήρηση για θρησκευτικούς ή γλωσσικούς λόγους χωριστών εκπαιδευτικών συστημάτων ή ιδρυμάτων τα οποία παρέχουν εκπαίδευση εναρμονισμένη με τις επιθυμίες των γονέων ή των κηδεμόνων των μαθητών, εφόσον η συμμετοχή σε τέτοια συστήματα ή η παρακολούθηση σε τέτοια ιδρύματα είναι προαιρετική και εφόσον η παρεχόμενη εκπαίδευση ανταποκρίνεται στα επίπεδα που τυχόν έχουν τεθεί ή έχουν γίνει αποδεκτά από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα για την εκπαίδευση της ίδιας βαθμίδας.

(γ) Η εγκαθίδρυση ή διατήρηση ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων εφόσον ο σκοπός ους δεν είναι να εξασφαλίσουν τον αποκλεισμό οποιασδήποτε ομάδας αλλά να παρέχουν περαιτέρω εκπαιδευτικές διευκολύνσεις από αυτές που παρέχει το δημόσιο, εφόσον τα ιδρύματα λειτουργούν κατά τρόπο σύμφωνο με αυτόν τον σκοπό και η παρεχόμενη εκπαίδευση είναι σύμφωνα με τα επίπεδα που τυχόν έχουν τεθεί ή γίνει αποδεκτά από τις αρμόδιες αρχές, ειδικά για την εκπαίδευση της ίδιας

εκπαιδευτικών συστημάτων ή ιδρυμάτων για πρόσωπα ή άτομα ή ομάδες, ή (δ) την επιβολή σε οποιοδήποτε άτομο ή ομάδα, συνθηκών ασυμβίβαστων με την αξιοπρέπεια του ανθρώπου». [ΣτΜ: Η Σύμβαση είναι διαθέσιμη στα ελληνικά σε <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html>]

Η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης¹⁰ (ICERD) ορίζει την «φυλετική διάκριση» σύμφωνα με το Άρθρο 1(1) ως «κάθε διάκριση, αποκλεισμός, περιορισμός ή προτίμηση που βασίζεται στη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή την εθνική ή την εθνοτική προέλευση που έχει τον σκοπό η το αποτέλεσμα να εκμηδενίζει ή να ζημιώνει την αναγνώριση, την απόλαυση η την άσκηση, επί ίσοις όροις, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνική, πολιτισμικό ή οποιοδήποτε άλλο πεδίο της δημόσιας ζωής».

Σε συμφωνία με το Άρθρο 3 της ICERD «Τα συμβαλλόμενα κράτη **καταδικάζουν ιδιαίτερα τον φυλετικό διαχωρισμό και το apartheid ακαι αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προλάβουν, να εμποδίσουν και να εξαλείψουν όλες τις πρακτικές αυτού του είδους** στις επικράτειες που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους»¹¹.

βαθμίδας». [ΣτΜ: Η Σύμβαση είναι διαθέσιμη στα ελληνικά σε <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html>]

¹⁰ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, κείμενο διαθέσιμο σε: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>.

¹¹ See ICERD, Άρθρο 3.

Σε σχέση με τον «φυλετικό διαχωρισμό» η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, στη Σύστασή της αρ. XIX¹² αναφέρει ρητώς σημειώνοντας ότι ο διαχωρισμός μπορεί να έχει αφορμή εμπρόθετες αλλά και χωρίς πρόθεση πράξεις δημοσίων προσώπων ή ιδιωτών, αλλά και να έχει βάση πολλαπλούς λόγους όπως τη φυλή, το χρώμα, την εθνοτική καταγωγή ή το επίπεδο του εισοδήματος. Έτσι η Επιτροπή «διαπιστώνει ότι αν και οι συνθήκες για πλήρη ή μερικό φυλετικό διαχωρισμό δύναται σε κάποιες χώρες να δημιουργούνται από κυβερνητικές πολιτικές, μια συνθήκη για μερικό διαχωρισμό μπορεί να προκληθεί ως ακούσιο υποπροϊόν πράξεων ιδιωτών. Σε πολλές πόλεις οι οικιστικές διευθετήσεις επηρεάζονται από τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ των ομάδων, που κάποιες φορές συνδυάζονται με διαφορές στη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή και την εθνική ή εθνοτική προέλευση, έτσι ώστε κάτοικοι να στιγματίζονται και άτομα να υποφέρουν μια μορφή διάκρισης, στην οποία η φυλετική βάση αναμειγνύεται με άλλα αίτια. Η Επιτροπή επομένως επιβεβαιώνει ότι μια συνθήκη για φυλετικό διαχωρισμό μπορεί επίσης να γεννηθεί χωρίς κάποια πρωτοβουλία ή άμεση εμπλοκή των δημοσίων αρχών. Καλεί τα συμβαλλόμενα κράτη να παρακολουθούν όλες τις τάσεις που δύναται να οδηγήσουν σε φυλετικό διαχωρισμό, να εργαστούν για την εξάλειψη των όποιων αρνητικών επιπτώσεων ανακύψουν και να περιγράψουν κάθε τέτοια δράση στις περιοδικές τους εκθέσεις.¹³

¹² UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *CERD* General recommendation XIX (47) on article 3, adopted at the 1125th meeting, on 17 August 1995, διαθέσιμο σε:
<[http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f50%2f18\(SUPP\)&Lang=en](http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f50%2f18(SUPP)&Lang=en)>

¹³ *CERD* General recommendation XIX (47), Para 3 and 4.

Στη Γενική της Σύσταση XXVII για τις διακρίσεις κατά των Ρομά¹⁴, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων παροτρύνει τα κράτη να

προλαμβάνουν και να αποφεύγουν όσο γίνεται περισσότερο **το διαχωρισμό των μαθητών Ρομά**, διατηρώντας ανοιχτή την πιθανότητα για δίγλωσση διδασκαλία ή διδασκαλία στη μητρική τους γλώσσα. Προς αυτήν την κατεύθυνση, να επιχειρήσουν βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης σε όλα τα σχολεία και των σχολικών επιδόσεων της μειονοτικής κοινότητας, να προσλάβουν ως σχολικό προσωπικό μέλη των κοινοτήτων των Ρομά και να προωθήσουν την διαπολιτισμική εκπαίδευση.

1.2. Φορείς του ΟΑΣΕ για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά

Το Σχέδιο Δράσης για τη Βελτίωση της Κατάστασης των Ρομά και των Σίντι μέσα στον χώρο του ΟΑΣΕ¹⁵, που υιοθετήθηκε από το Μόνιμο Συμβούλιο περιλαμβάνει συγκεκριμένες συστάσεις για τα συμβαλλόμενα κράτη που στοχεύουν στην αντιμετώπιση του διαχωρισμού. Η παράγραφος 73 του Σχεδίου Δράσης του ΟΑΣΕ αναφέρεται σε «ολοκληρωμένα προγράμματα για την εξάλειψη του σχολικού διαχωρισμού που έχουν ως σκοπό:

¹⁴ UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *CERD General Recommendation XXVII on Discrimination Against Roma*, 16 August 2000, Section 3 “Measures in the field of education”, para. 18, διαθέσιμο σε:

<<http://www.refworld.org/docid/45139d4f4.html>>.

¹⁵ OSCE Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area, adopted by the Permanent Council in its Decision No. 566 on 27 November 2003 and endorsed by the The Ministerial Council by Decision no.3/03 of 1 and 2 December 2003, Maastricht, the Netherlands, διαθέσιμο σε: <<http://www.osce.org/odihr/17554?download=true>>.

(1) να μπει τέλος στην *πρακτική της συστηματικής δρομολόγησης των παιδιών Ρομά προς ειδικά σχολεία ή τάξεις (π.χ. σχολεία για άτομα με νοητική υστέρηση, σχολεία και τάξεις σχεδιασμένα αποκλειστικά για παιδιά Ρομά και Σίντι)*, και (2) να μεταφερθούν τα παιδιά Ρομά από ειδικά σε κανονικά σχολεία.»¹⁶

1.2. Φορείς του Συμβουλίου της Ευρώπης για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά

Ο διαχωρισμός στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά και η ανάγκη να αντιμετωπιστεί αυτό το φαινόμενο αναφέρεται σε αρκετές συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Είναι η περίπτωση της Σύστασης αρ. R(2000)4 της Επιτροπής των Υπουργών¹⁷ που σημειώνει «ότι τα προβλήματα που ταλανίζουν τους Ρομά στο σχολείο είναι σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα μακροχρόνιων εκπαιδευτικών πολιτικών του παρελθόντος, που οδήγησαν είτε σε αφομοίωση είτε σε **διαχωρισμό των παιδιών Ρομά στο σχολείο** στη βάση ότι ήταν «κοινωνικά και πολιτισμικά ανάπηρα». Όταν ασχολούνται με την εκπαίδευση «τα κράτη-μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν ότι αυτό δεν οδηγεί σε εγκαθίδρυση ξεχωριστής διδακτέας ύλης, το οποίο μπορεί να καταλήξει στη **δημιουργία χωριστών τάξεων**.»¹⁸ Παρομοίως, μέσω της Σύστασης (2009)4 η Επιτροπή των Υπουργών¹⁹ αναγνωρίζει τον

¹⁶ Idem

¹⁷ Committee of Ministers, Recommendation no. R(2000)4 on the education of Roma/Gypsy children in Europe adopted on 3 February 2000, διαθέσιμο σε:< <http://www.refworld.org/docid/469e04c02.html>>.

¹⁸ Idem

¹⁹ Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2009)4 on the education of Roma and Travellers in Europe, *adopted by the Committee of*

διαχωρισμό και ακολούθως καταδικάζει την *ύπαρξη de facto καταστάσεων διαχωρισμού στη σχολική διαδικασία*. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή περιγράφει πώς «τα κράτη-μέλη οφείλουν να εξασφαλίσουν ότι λαμβάνονται *νομικά μέτρα* για την *απαγόρευση του διαχωρισμού για λόγους φυλής ή έθνους* στην *εκπαίδευση*, με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις και ότι ο νόμος εφαρμόζεται αποτελεσματικά. Όπου συναντάται de facto διαχωρισμός παιδιών Ρομά και Πλανοβίων στη βάση φυλετική ή εθνοτικής καταγωγής, *οι αρχές οφείλουν να υλοποιούν μέτρα για την εξάλειψη του διαχωρισμού...*»²⁰.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ECRI) στη Γενική το Σύσταση Πολιτικής αρ.7²¹ υποστηρίζει την ανάγκη για νομικά μέτρα προκειμένου να απαγορευτεί ο διαχωρισμός και δίνει έναν ορισμό αυτού του φαινομένου.

Η ECRI ορίζει τον *διαχωρισμό* ως «η πράξη με την οποία ένα (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο ξεχωρίζει άλλα πρόσωπα στη βάση ενός από τους καθοριζόμενους λόγους, χωρίς αντικειμενική ή εύλογη αιτιολόγηση, σύμφωνα με τον προτεινόμενο καθορισμό της διάκρισης. Ως αποτέλεσμα, η εθελούσια πράξη του διαχωρισμού ενός ατόμου από τα υπόλοιπα άτομα στη βάση ενός από τους καθοριζόμενους λόγους δεν συνιστά διαχωρισμό»²².

Ministers on 17 June 2009, διαθέσιμο σε: <
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1462637>>

²⁰ Idem

²¹ ECRI General Policy Recommendation no. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, adopted on 13 December 2002, διαθέσιμο σε: <
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf>.

²² Idem.

Μια μεταγενέστερη σύσταση της ECRI για την καταπολέμηση του ρατσισμού κατά των Ρομά και των διακρίσεων κατά των Ρομά²³ καλεί τα κράτη-μέλη να «λάβουν επείγοντα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομικών και πολιτικών, για να μπει ένα τέλος στον διαχωρισμό στο σχολείο στον οποίο υποβάλλονται τα παιδιά Ρομά και να ενταχθούν σε σχολεία στα οποία φοιτά η πλειοψηφία του πληθυσμού και να «καταργηθεί η ιδιαίτερα συγγή τοποθέτηση παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία, εξασφαλίζοντας ότι μαθητές Ρομά που δεν έχουν νοητικές διαταραχές δεν τυγχάνουν μιας τέτοιας τοποθέτησης και όσοι έχουν ήδη τοποθετηθεί μεταφέρονται ταχύτατα σε κανονικά σχολεία»²⁴.

1.4. Φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το ζήτημα του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά

Το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε μια Ανακοίνωση που προωθούσε την ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά, περιγράφοντας με λεπτομέρειες συγκεκριμένες πολιτικές και μέτρα προς λήψη²⁵. Κάθε ευρωπαϊκό κράτος-μέλος παρήγαγε μια στρατηγική για τους Ρομά ή μια δέσμη ολοκληρωμένων μέτρων πολιτικής που αξιολογήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε μια

²³ ECRI General Policy Recommendation no.13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, adopted on 24 June 2011, διαθέσιμο σε:<
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf>

²⁴ Idem, point 4, para d and f.

²⁵ Communication from the European Commission on an EU Framework for National Roma Integration Strategies by 2020, διαθέσιμο σε:<
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52011DC0173>>.

Ανακοίνωση που υιοθετήθηκε το 2012²⁶. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε μια ανακοίνωση για αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά στα κράτη-μέλη στις 9 Δεκεμβρίου 2013²⁷. Η έκθεση αξιολόγησης για το 2013 επικεντρώθηκε ειδικά στις δομικές προϋποθέσεις που χρειάζονταν σε κάθε χώρα²⁸, ενώ η έκθεση του 2014 εστίασε την προσοχή της στη συνολική πρόοδο σε όλους τους κρίσιμους τομείς.²⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για τις Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά, επισημαίνει μεταξύ άλλων ζητημάτων, ότι σε ορισμένα κράτη-μέλη, μόνο ένας περιορισμένος αριθμός παιδιών Ρομά ολοκληρώνουν το δημοτικό σχολείο και ότι **«τα παιδιά Ρομά τείνουν προς την υπερ-εκπροσώπηση στην ειδική εκπαίδευση και τα ξεχωριστά σχολεία»**³⁰. Η Επιτροπή κάλεσε τα κράτη-μέλη να **εξασφαλίσουν ότι όλα τα παιδιά Ρομά έχουν πρόσβαση σε εκπαίδευση ποιότητας και δεν υπόκεινται σε διακρίσεις ή διαχωρισμό**, ανεξάρτητα από το αν έχουν σταθερή βάση ή όχι. Ακολουθώντας «τα κράτη μέλη οφείλουν, ως ελάχιστο, να εξασφαλίσουν την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Πρέπει επίσης να διευρύνουν την πρόσβαση σε ποιοτική προσχολική φροντίδα και εκπαίδευση και να

²⁶ National Roma Integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework, διαθέσιμο σε: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52012DC0226>>

²⁷ Council Recommendation of 9 December 2013 on effective Roma integration measures in the Member States, 2013/C 378/01, διαθέσιμο σε: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32013H1224\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32013H1224(01)).

²⁸ Έκθεση διαθέσιμη σε: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52013DC0454>>

²⁹ Έκθεση διαθέσιμη σε: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implement_strategies2014_en.pdf.

³⁰ Communication from the European Commission on an EU Framework for National Roma Integration Strategies by 2020

μειώσουν τον αριθμό όσων διακόπτουν νωρίς τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με τη στρατηγική για την Ευρώπη 2020»³¹.

Επιπρόσθετα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε συγκεκριμένες συστάσεις για αποτελεσματικά μέτρα ως προς την ένταξη των Ρομά³² στην εκπαίδευση, καθώς και δράσεις κατά των διακρίσεων, καλώντας τα κράτη-μέλη να «εξασφαλίσουν **ισότιμη μεταχείριση και πλήρη πρόσβαση για τα Ρομά αγόρια και κορίτσια σε ποιοτική και κανονική εκπαίδευση** και να εξασφαλίσουν ότι όλοι οι μαθητές Ρομά ολοκληρώνουν τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση. Αυτός ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί με μέτρα όπως: α) **εξάλειψη οποιουδήποτε σχολικού διαχωρισμού**, β) **βάζοντας τέλος στην ανάρμοστη τοποθέτηση μαθητών Ρομά σε σχολεία για άτομα με ειδικές ανάγκες**, ...δ) αυξάνοντας την ποιότητα της προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης στοχευμένης στήριξης, αν κριθεί απαραίτητο, ε) φροντίζοντας τις εξατομικευμένες ανάγκες των μαθητών και απαντώντας κατάλληλα σε αυτές, σε στενή συνεργασία με τις οικογένειές τους, στ) χρησιμοποιώντας διδασκαλία και εκπαιδευτικές μεθόδους συμπερίληψης προσαρμοσμένες κατά περίπτωση, μαζί με διδακτική στήριξη για όσους δυσκολεύονται και μέτρα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και προωθώντας τη διαθεσιμότητα και χρήση εξωσχολικών δραστηριοτήτων, ζ) λειτουργώντας ενθαρρυντικά για μεγαλύτερη συμμετοχή των γονέων και βελτιώνοντας την εκπαίδευση του διδάσκοντα, όπου σχετίζεται, η) ενισχύοντας τη συμμετοχή των Ρομά και την ολοκλήρωση από τους τελευταίους της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ...»

³¹ Idem

³² Council Recommendation of 9 December 2013 on effective Roma integration measures in the Member States.

Ακολούθως, το Συμβούλιο της ΕΕ κάλεσε τα κράτη-μέλη να «συνεχίσουν τις προσπάθειές τους για διασφάλιση μιας αποτελεσματικής πρακτικής εφαρμογής της Οδηγίας 2000/43/EC, ιδιαίτερα βεβαιώνοντας ότι *οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές διοικητικές ρυθμίσεις τους δεν παράγουν διακρίσεις και δεν καταλήγουν σε πρακτικές διαχωρισμού. Πολιτικές και μέτρα για την καταπολέμηση του διαχωρισμού πρέπει να συνοδεύονται από κατάλληλη εκπαίδευση και ενημερωτικά προγράμματα*, συμπεριλαμβανομένων εκπαίδευσης και ενημέρωσης ως προς την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που να απευθύνεται στους τοπικούς δημοσίους υπαλλήλους και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών και τους ίδιους τους Ρομά³³.

1.5. Νομικά πλαίσια για τον διαχωρισμό σε εθνικό επίπεδο³⁴:

Σε εθνικό επίπεδο ο ορισμός του διαχωρισμού μπορεί να βρεθεί στην νομοθεσία κατά των διακρίσεων ή σε άλλους νόμους που αφορούν την ισότητα ή στην εκπαιδευτική νομοθεσία. Οι ορισμοί διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα.

Χώρα	Διαχωρισμός
Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία	Φυλετικός διαχωρισμός αποτελεί η άμεση διάκριση; ο ο διαχωρισμός στα σχολεία μεταξύ ατόμων από διαφορετικά φυλετικά κι εθνικές ομάδες είναι έκνομος

³³ Idem

³⁴ ERRC, *Access to education and school segregation of Roma Children*, <http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/errc_school_segregation_roma_de_zideriu_gergely_final.pdf>.

Γαλλία	Διαχωρισμός σύμφωνα με εθνική αιτιολογία είναι απαγορευμένος σε όλα τα επίπεδα και η εθνική καταγωγή δεν μπορεί να αποτελεί την βάση της εκπαιδευτικής πολιτικής
Ουγγαρία	Διαχωρισμός είναι η συμπεριφορά που σκοπό έχει να ξεχωρίσει ανθρώπους ή ομάδα ανθρώπων σε μια συγκρίσιμη κατάσταση, βασισμένη νομικά σε καθορισμένα χαρακτηριστικά, χωρίς την εξουσιοδότηση επικυρωμένη από το Κοινοβούλιο
Βουλγαρία	Φυλετική διάκριση σημαίνει η έκδοση απόφασης, η εκτέλεση ή η παράλειψη μιας απόφασης, που οδηγεί σε υποχρεωτικό ξεχωρισμό, διαφοροποίηση ή διαχωρισμό ανθρώπων βασισμένη στην φυλετική, εθνική ή στο χρώμα του δέρματός τους
Ρουμανία	Ο διαχωρισμός είναι ένα σοβαρός τύπος διάκρισης που αποτελεί τον φυσικό διαχωρισμό με ή χωρίς πρόθεση, παιδιών που ανήκουν σε μειονότητες από τα υπόλοιπα παιδιά σε ομάδες, τάξεις, κτίρια, ιδρύματα και άλλα εκπαιδευτικά κτίρια, ώστε η αναλογία μειονοτικών παιδιών στον συνολικό αριθμο παιδιών στο συγκεκριμένο τμήμα είναι δυσανάλογη όταν συγκρινεται με την δική τους αναλογία σε αυτή την ηλικιακή ομάδα στον συνολικό πληθυσμό του διοικητικού τμήματος

Βέλγιο	Τα Εθνικά δικαστήρια περιγράφουν ως διαχωρισμό ότι ο διαχωρισμός πρέπει να κατανοηθεί ως «ο κοινωνικός διαχωρισμός ομάδων σε μία χώρα όπου ζει ανάμεικτος πληθυσμός»
Φινλανδία	Το Εθνικό Δικαστήριο Διακρίσεων θεωρεί ότι διαχωρισμός αποτελεί έναν τύπο διάκρισης
Δανία	Η Επιτροπή Παραπόνων για Ίση Μεταχείριση δήλωσε ότι ο διαχωρισμός Ρομά παιδιών είναι αντίθετος με τη νομοθεσία περί ισότητας
Κροατία	Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει δηλώσει ότι «το ερώτημα πότε οι Ρομά έχουν τοποθετηθεί σε χωριστές τάξεις με σκοπό να υπάρξει διάκριση βασισμένη στην φυλή και την εθνική τους καταγωγή είναι σημαντικό για τον προσδιορισμό της ύπαρξης της διάκρισης
Ελλάδα	Το Ποινικό Τμήμα του Ανώτατου Δικαστηρίου μέσω σχετικής «Επείγουσας Γραπτης Εντολής» (με αριθμό πρωτοκόλλου 720/22-02-2011 ³⁵) ζήτησε από όλους τους τοπικούς προσφεύγοντες από Ελλάδα να «αναλάβουν την καταπολέμηση του φαινομένου του αποκλεισμού Ρομα από το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα, με τρόπο που κάτε φοβική στάση απέναντι

³⁵ Greek Helsinki Monitor, *Catalytic intervention of the Supreme Prosecutor on the educational exclusion of Roma*, 21 March 2011, <<http://cm.greekhelsinki.gr/index.php?sec=192&cid=3741>>.

στα παιδιά Ρομά να εξουδετερωθεί και ανεμπόδιστα – δίχως διάκριση και αποκλεισμό – να ενσωματωθούν σε όλες τις κρατικές δομές»

Οι προαναφερθέντες ορισμοί και πλαίσια μπορούν να μας βοηθήσουν να σχηματίσουμε μια συνολική εικόνα για το τα συνεπάγεται ο σχολικός διαχωρισμός, ως μορφή διάκρισης στον τομέα της εκπαίδευσης που διαχωρίζει ή αποκλείει Ρομά παιδιά από το να λάβουν παραδοσιακή εκπαίδευση που θα έπρεπε να παρέχεται υπό συνηθισμένες συνθήκες σε όλα τα παιδιά σε ίση βάση.

1.6. Είδη Σχολικού Διαχωρισμού Ρομά³⁶:

Ο σχολικός διαχωρισμός μπορεί να διαφέρει σε μορφές. Δεν παρουσιάζεται πάντα με τον ίδιο τρόπο και στην Ευρώπη έχουν παρατηρηθεί οι ακόλουθοι τύποι

- Διαχωρισμός μεταξύ σχολείων (όπου τα περισσότερα Ρομά παιδιά παρακολουθούν σχολεία για Ρομά) (Βουλγαρία, Σλοβακία, Κύπρος, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ρουμανία, Τουρκία)
- Διαχωρισμός μέσα στα σχολεία (όταν στην τακτική εκπαίδευση τα Ρομά παιδιά χωρίζονται από τα υπόλοιπα στις σχολικές αίθουσες και στους άλλους χώρους) (Κροατία, Σλοβακία, Βουλγαρία, Ελλάδα, FYROM, Ρουμανία)
- Διαχωρισμός μέσα σε ειδικά σχολεία συμπεριλαμβανομένων για παιδιά με ήπιες διανοητικές μαθησιακές δυσκολίες (Τσεχία, Σλοβακία, Βουλγαρία, Ουγγαρία, Πολωνία, FYROM)

³⁶ *Access to education and school segregation of Roma Children, op. cit.*

1.7. Βασικά εμπόδια και προκλήσεις αντιμετώπισης του σχολικού διαχωρισμού³⁷:

Έχοντας αναγνωρίσει τι αποτελεί σχολικό διαχωρισμό, το επόμενο σημαντικό βήμα είναι η αναγνώριση των δεικτών που οδηγούν σε τέτοια τάσεις. Αυτοί οι δείκτες ενσωματώνουν την ίδια στιγμή τα βασικά εμπόδια και προκλήσεις τα οποία τα Κράτη πρέπει να υπερνικήσουν ώστε αποτελεσματικά να καταπολεμήσουν το φαινόμενο του σχολικού διαχωρισμού.

- Ανεπαρκής πολιτική θέληση: Νέες κι εμφανείς πολιτικές για την καταπολέμηση διαφόρων πτυχών του προβλήματος του διαχωρισμού έχουν αναγγελθεί από κυβερνήσεις και στην Δεξιά και στην Αριστερά σε χώρες της Ευρώπης. Παρά τις πομπώδεις διακηρύξεις που περιβάλλουν αυτές τις πολιτικές, καμία δεν έχει πετύχει λειτουργικά και βιώσιμα αποτελέσματα.

Οι πολιτικοί καθώς και όσοι χαράσσουν τις πολιτικές συμφωνούν ότι τα σχολεία πρέπει να καταργήσουν τον φυλετικό διαχωρισμό. Ωστόσο, μολονότι υπάρχει γενική συναίνεση, υπάρχουν δυστυχώς και λίγοι πολιτικοί που επιθυμούν να υπεραμυνθούν ή ακόμα κι ανοιχτά να υποστηρίξουν τα αναγκαία μέτρα για την επιτευξη της κατάργησης του φυλετικού διαχωρισμού. Οι πολιτικοί συχνά δεν έχουν την πολιτική θέληση να προωθήσουν αποτελεσματικά τις προσπάθειες καταργησης του φυλετικού διαχωρισμού. Η «Ρομά ερώτηση», όπως συχνά αποκαλείται, προβάλλεται από πολιτικούς ως μια πολιτική ευθύνη. Σε ό,τι αφορά τις εκλογές, υπάρχει μικρό κίνητρο για την προάσπιση του σκοπού για τους Ρομά. Σε αυτό το πλαίσιο πολιτικές που

³⁷ J. Fox and Z. Vidra, *Applying Tolerance Indicators: Roma School Segregation*, ACCEPT PLURALISM Research Project, European University Institute, 2013, available at: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/26140/2013-21-Roma_Indicators.pdf?sequence=1, p. 28.

νομοθετούνται (και πολλές όχι) ακόμα αντιμετωπίζουν δυσκολίες για την επιτυχή εφαρμογή τους. Ως αποτέλεσμα, αυτές οι πολιτικές υπονομεύονται μέσω ενός συνδιασμού αδιαφορίας, αμέλειας, φιμωμένης αντίδρασης, ή ακόμα ευθείας υπονόμησης.

Εθνικισμός: Σε ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες, ο εθνικισμός παραμένει το κυρίαρχο σύστημα και ιδεολογία που πληροφορεί και υποστηρίζει πολιτικές σε διάφορους τομείς, Πολιτικές για την ενσωμάτωση των Ρομά συνεπώς δεν είναι προτεραιότητα; επιπλέον, είναι σε βεβαίη αντίθεση με πολιτικές για εθνικές (ή εθνικιστικές) προτεραιότητες. Επιπροσθέτως, οι πολιτικοί φαίνονται να υιοθετούν την επαισχυνη ρητορική της ακρας δεξιάς, και συνεπώς να κλίνουν περισσότερο προς την κατεύθυνση του εθνικισμού.

Άστοχες πολιτικές: Όχι όλες οι πολιτικές που έχουν ως σκοπό την κατάργηση του διαχωρισμού είναι επαρκώς και καταλλήλως επικεντρωμένες στους Ρομά. Άλλες πολιτικές δεν έχουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς εφαρμογής. Ορισμένες χώρες παίρνουν τον εύκολο δρόμο διατυπώνοντας πολιτιστικές πολυπολιτισμικές πολιτικές που στοχεύουν πάνω από όλα σε εθνικές μειονότητες εκτός από τους Ρομά. Αυτό δεν λαμβάνει υποψη τις ιδιαιτεροτητες που έχει ο αποκλεισμός των Ρομά σε αυτές τις χωρες. Ειδικές πολιτικές χρειάζονται για να αναδειξουν αυτά τα θέματα και ειδικά για τους Ρομά με τροπους που όχι μονο εξυπηρετουν τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, αλλά και την κοινωνικο – οικονομική περιθωριοποιηση τους.

Ρατσισμός: Ο ρατσισμός είναι ο κυρίαρχος λόγος που απουτυγάνουν οι πολιτικές. Σε συγκεκριμένες Ευρωπαϊκές χώρες, οι Ρομά προβάλλονται από άτομα και πολιτικούς ως φυλετικά κατώτεροι. Ο ρατσισμός κυκλοφορεί με διάφορα προσωπεία, συχνά φιμωμένος ή ακόμα κατηγορηματικά

απορριπτέος, αλλά πάντα ενημερώνοντας και ενδυναμώνοντας την λογική του συνεχιζόμενου διαχωρισμού. Ο ρατσισμός όχι μόνο υποβαθμίζει τις προσπάθειες που σκοπό έχουν την ενσωμάτωση; Αλλά ταυτόχρονα παρέχει μια βολική δικαιολογία για τις αποτυχίες ενσωμάτωσης: οι Ρομά λέγεται, ότι απλά δεν θέλουν να ενσωματωθούν, ή είναι ανίκανοι να ενσωματωθούν. Οι αποτυχίες ενσωμάτωσης συνεπώς εναπόκεινται στους ώμους των Ρομά. Αυτό με την σειρά του απαλλάσσει την πλειονότητα από την ευθύνη επίλυσης του προβλήματος. Υπάρχει έτσι μία προσδοκία ότι οι Ρομά πρέπει να ενσωματωθούν, αλλά ο ρατσισμός καθιστά την ενσωμάτωση απίθανη.

2. Το Δικαίωμα Πρόσβασης στην Εκπαίδευση – επίπτωση στο σχολικό διαχωρισμό

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι ένα διεθνώς αναγνωρισμένο δικαίωμα. Παρέχεται από όργανα, από την Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μέχρι πολλές συνθήκες, διακηρύξεις, προτάσεις, πλαίσια και προγράμματα δράσεων. Οι διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα επιβάλλουν τις νομικές υποχρεώσεις για το δικαίωμα στην εκπαίδευση και υπηρετούν τον ίδιο: την προώθηση και ανάπτυξη του δικαιώματος κάθε ατόμου στην εκπαίδευση χωρίς διάκριση ή αποκλεισμό.

2.1 Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση όπως περιλαμβάνεται σε διεθνή και τοπικά όργανα

Ένα απαραίτητο αποτέλεσμα για την πληρη απολαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, προσβαση στην εκπαίδευση συνεπάγεται το δικαίωμα προσβασης σε υπάρχοντα δημοσια εκπαιδευτικα ιδρυματα σε βασεις μη διάκρισης. Το δικαίωμα παραβιάζεται, για παραδειγμα, εάν άνθρωποι ανήκουν σε συγκεκριμένες εθνικές, γλωσσικές, ή θρησκευτικές ομάδες

έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε υπάρχοντα δημοσια ιδρύματα, όπως είναι η υποθεση των Ρομά παιδιών σε μερικες Ευρωπαϊκες χώρες. Συνεπώς, τα ακολουθα οργανα είναι σημαντικά για την καταπολεμηση του σχολικου διαχωρισμου.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπινων Δικαιωμάτων ³⁸ : Art. 26 (Ωστόσο, δεν είναι συνθηκη)
1966 Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα ³⁹ : Arts. 2 (2), 3, 13 & 14
1966 Διεθνές Σύμφωνο για τα Δημόσια και Πολιτικά και Δικαιώματα ⁴⁰ : Art. 26
1989 Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού ⁴¹ : Arts. 2, 28 & 29
1979 Συνθηκη για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών ⁴² : Art. 10
Συνθήκη για την Εξάλειψη Ολων των

³⁸ UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, A/RES/217/A (III). The Declaration is not a treaty. However, due the incorporation of the rights it establishes into the 1966 Covenants, it is considered a document of weighted importance.

³⁹ 993 UNTS 3.

⁴⁰ 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, 999 UNTS 171.

⁴¹ 1577 UNTS 3.

⁴² 1249 UNTS 13.

Μορφών Φυλετικής Διάκρισης. 1, 2 & 5

Συνθήκη της UNESCO κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση: Arts. 1, 3 & 4

ΤΟΠΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

1950 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁴³ (ECHR): Protocol I, Art. 2

1996 Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης⁴⁴: Art. 10

1995 Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων⁴⁵: Arts. 12 & 14

Καταστατικό της ΕΕ για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα⁴⁶: Art. 14

2.2 Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση σε εθνικό επίπεδο

Το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο εγγυάται εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, πολίτες ή ξένους, από την ηλικία των 6 μέχρι την ηλικία των 15 (6χρονο δημοτικό σχολείο και 3χρονο γυμνάσιο).

⁴³ ETS No. 5.

⁴⁴ ETS No. 163.

⁴⁵ ETS No. 157.

⁴⁶ Published in the *Official Journal of the European Communities*, 18 December 2000 (2000/C 364/01).

Η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και σχετική για όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως τόπου κατοικίας (νόμιμο ή προσωρινό) των γονιών τους, και κατοχυρώνεται στα εξής κείμενα

- Ελληνικό Σύνταγμα⁴⁷: Άρθρο. 14 (Ισότητα) και Άρθρο. 16 (Εκπαίδευση) -> Ειδικά:Άρθρο. 16(4): «Όλοι οι Έλληνες δικαιούνται τη δωρεάν εκπαίδευση σε όλα α επίπεδα σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το κράτος θα παρέχει την οικονομική βοήθεια σε αυτούς που διακρίνονται καθώς και σε μαθητές που χρειάζονται βοήθεια ή ειδική προστασία , σύμφωνα με τις ικανότητες τους.»
- Νόμος 3304/2005⁴⁸: Κεφάλαιο ΙΙ του Νόμου 3304/2005 επιβάλλει την αρμοδιότητα η οποία επεκτείνεται και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα και καλύπτει την εργασία, κοινωνική προστασία, εκπαίδευση και πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης και της στέγασης
- Νόμος 2910/2001⁴⁹: Άρθρο 40 ορίζει ότι όλα τα παιδιά γεννημένα σε τρίτες χώρες που ζούνε στην Ελλάδα έχουν το δικαίωμα στη δημόσια εκπαίδευση.
- Νομος Law 3386/2005⁵⁰: Άρθρο 72 επαναπροσδιορίζει το πλαίσιο του παραπάνω Άρθρου που εγγυάται το δικαίωμα στη δημόσια εκπαίδευση σε παιδιά αλλοδαπών που ζουν στην Ελλάδα. Οι σχολικές αρχές

⁴⁷ <<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20agglisko.pdf>>.

⁴⁸ “On the Application of the principle of equal treatment regardless of racial or ethnic origin, religious or other beliefs, disability, age or sexual orientation”, Government Gazette A’ 16/27-01-2005.

⁴⁹ “On the Entry and Stay of aliens in the Greek Territory”, Government Gazette A’ 91/02-05-2001.

⁵⁰ “On the Entry, Stay and Social Inclusion of third-country nationals in the Greek Territory”, Government Gazette A’ 212/23-08-2005.

γράφουν ξένους μαθητές ακόμα και αν δεν έχουν τα απαραίτητα χαρτιά, όπως σχολικά αποδεικτικά τα οποία απαιτούνται για την εγγραφή. Το ίδιο ισχύει και για τα Ρομα παιδιά τα οποία μπορεί να μην έχουν βεβαιώσεις κατοικίας σε κάποιο Δήμο ή να έχουν εγγραφεί σε διαφορετικές ηλικίες από αυτές που προβλέπει ο νόμος (π.χ. 6 ετών για δημοτικό σχολείο, και από το 2008 5 ετών για υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση).

2.3 Η πολιτική της ΕΕ για την κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομα

Από την προς ανατολάς διεύρυνση της ΕΕ, η πίεση άρχισε να συσσωρεύεται από τους Ρομα οργανισμούς και ακτιβιστές για μια πολιτικής της ΕΕ για τους Ρομα. Ο αγώνας κατά της κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και διάκριση είναι πλέον απόσπαστο κομμάτι της ευρωπαϊκής πολιτικής. Η ένωση της Ευρώπης έχει επιφέρει μια περαιτέρω διάσταση στις πολιτικές για τους Ρομα: ελεύθερη μετακίνηση και μετανάστευση μέσα στην ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εκδώσει ειδική νομοθεσία κατά των διακρίσεων που σχετίζονται με την φυλετική ή την εθνική καταγωγή. Ωστόσο, δεν υπάρχει ουσιαστικός νόμος πριν από το Δικαστήριο της ΕΕ για τον ρατσισμό. Η Οδηγία για την Φύλη καλύπτει την χωρίς διακρίσεις προσβαση στην εκπαίδευση, αλλά δεν έχουν εκδοθεί ακόμα στρατηγικές νομικές διαδικασίες ή διαδικασίες για την καταπατηση δικαιωμάτων από την Κομμισιόν ώστε να αναδειξει το πρόβλημα του διαχωρισμού στην ΕΕ.

Από την άλλη πλευρά, η κοινωνική και οικονομική ένταξη των Ρομα έχει αναγορευτεί σε προτεραιότητα από τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς και τα κράτη μέλη. Στις 7 Απρίλη

2010 η Επιτροπή παρουσίασε Έγγραφο Επικοινωνίας για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των Ρομά της Ευρώπης – το πρώτο πολιτικό έγγραφο αφιερωμένο ειδικά στους Ρομά. Υπογράμμισε ένα φιλοδοξο πρόγραμμα για την ένταξη των Ρομα καθώς και την περιπλοκότητα και αλληλεξάρτηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά κοινότητες όπως διακρίσεις, φτώχεια, χαμηλή εκπαιδευτική παρακολούθηση, φραγμοί στην εργασιακή αγορά, διαχωρισμός στη στέγαση και ελλιπής περίθαλψη..

Τα κράτη μέλη της ΕΕ εξέφρασαν τη δέσμευση τους ως προς την προώθηση της ένταξης των Ρομά το Μάιο του 2011 μαζί με τα *Συμπεράσματα του Συμβουλίου EPSCO για ένα Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020*, ακολουθούμενο από τα Συμπερασματα του Ιουνίου 2011 τα οποία υποστηρίζουν την αναφορά της Προεδρείας για την ενσωμάτωση των Ρομα. Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Πλαισίου τα κράτη μέλη έχουν κληθεί να παρουσιάσουν τις εθνικές στρατηγικές της Επιτροπής σχετικά με την ένταξη των Ρομά ή συγκεκριμένα μέτρα για τους Ρομά μέσα στις ευρύτερες πολιτικές τους για την κοινωνική ένταξη. Η κύρια ευθύνη καθώς και οι ικανότητες για τη βελτίωση της κατάστασης όλων των περιθωριοποιημένων ατόμων, συμπεριλαμβανομένων και των Ρομά , επαφίεται στα κράτη μέλη. Έχουν δημιουργηθεί εθνικά σημεία επαφής σε κάθε χώρα αναφορικά με τις στρατηγικές ένταξης των Ρομά

Κάθε κράτος μέλος της ΕΕ δημιούργησε μια στρατηγική για τους Ρομά ή μια σειρά μέτρων ένταξης που αξιολογήθηκαν από την Επιτροπή σε Έγγραφο Επικοινωνίας που υιοθετήθηκε το 2012. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε μια πρόταση για αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά στα κράτη μέλη στις 9 Δεκεμβρίου του 2013. Η αναφορά / εκτίμηση της Επιτροπής το 2013 επικεντρώθηκε ειδικά στις δομικές προϋποθέσεις που χρειάζεται η κάθε χώρα ενώ η

αναφορά του 2014 δίνει έμφαση προς τη συνολική πρόοδο σε τομείς-κλειδιά προς την συνολική προοδο σε τομεις κλειδιά.

Η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως ένας από τους τέσσερις τομείς –κλειδιά από τις Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά. Ο στόχος της ΕΕ είναι να διασφαλίσει ότι όλα τα Ρομά παιδιά συμπληρώνουν τουλάχιστον το δημοτικό σχολείο κι έχουν πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση. Όλα τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της εκπαίδευσης και τα περισσότερα έχουν θέσει ως στόχο τη συμπλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που έχει οριστεί από το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα εκπαίδευσης από προσχολική έως και δευτεροβάθμια και ακόμη και τριτοβάθμια.

Το Δεκέμβριο 2013 το Συμβούλιο της Ευρώπης έκανε ειδικές προτάσεις για αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά περιλαμβάνοντας την εκπαίδευση, ενώ κάλεσε τα κράτη μέλη, χωρίς διακρίσεις

«να διασφαλίσουν ίση μεταχείριση και πλήρη πρόσβαση των Ρομά αγοριών και κοριτσιών σε ποιοτική και σύγχρονη εκπαίδευση, μεταξύ άλλων, εξαλείφοντας κάθε σχολικό διαχωρισμό και βάζοντας ένα τέλος σε κάθε ανάρμοστη τοποθέτηση Ρομά μαθητών σε σχολεία για παιδιά με ειδικές ανάγκες».

Παρά την παρουσίαση / εισαγωγή εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά, οι έρευνες και οι παρακολουθήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από διεθνείς οργανισμούς δείχνουν ότι ο διαχωρισμός των Ρομά παιδιών σε ξεχωριστή και/ή σε υποδεέστερη εκπαίδευση εξακολουθεί να είναι η πιο διαδεδομένη παραβίαση αναφορικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Αυτό μπορεί να συμβαίνει εξαιτίας των ακόλουθων ελαττωμάτων σε εθνικά και ευρωπαϊκά πλαίσια :

- Μέσα στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την ένταξη των Ρομά, υπάρχει η ανάγκη για ενορχηστρωμένη συνεργασία με τις τοπικές αρχές και αντιπροσωπείες, για επιβολή του νόμου, καθώς και για εκπαιδευτικά ιδρύματα και πολιτικο-κοινωνικούς συνεργάτες ώστε να παρουσιάσουν εκστρατείες για την ενημέρωση του κοινού και πρωτοβουλίες υποστήριξης κοινοτήτων προκειμένου να διαλύσουν την προκατάληψη κατά των Ρομά και να ενθαρρύνουν το διαπολιτισμικό διάλογο
- Η πρόοδος δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς μια αποτελεσματική δράση αντίθεσης σε στάσεις και πρακτικές διακρίσεων
- Υπάρχει ένα κυρίαρχο παράδειγμα κοινωνικής πολιτικής που κινητοποιεί την καταπολέμηση διαδηλώσεων για την ανισότητα, τη φτώχεια, το διαχωρισμό και άλλα κοινωνικά και οικονομικά «προβλήματα». Ενώ αναγνωρίζοντας την ανάγκη για αποτελεσματικές παρεμβάσεις, αυτός ο τρόπος παρουσίασης του θέματος εμφανίζεται να τοποθετεί την πρωταρχική ευθύνη για «ένταξη» σε δυσπραγούντες Ρομά ανθρώπους
- Ο ρολος των Ρομά είναι σχετικά μειωμένος στην ανάπτυξη και πραγματοποίηση των πολιτικών πρωτοβουλιών που σχεδιάστηκαν εξ αρχής να τους
- Διαφωνίες σχετικά με τον αντιρατσισμό και την κοινωνική συνοχή που πρέπει να επιτευχθούν μέσα στις κοινότητες και στους θεσμούς που είναι μέρος της ζωής των Ρομά και από τα οποία πολλοί εξαρτώνται για υπηρεσίες και υποστήριξη
- Τα κράτη μέλη πρέπει να παραιτηθούν από κωλυσιεργίες και να αφοσιωθούν στην ένταξη των Ρομά, καθώς και να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις

τους όσον αφορά την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ασφάλεια όλων των πολιτών ανεξαρτήτως της εθνικότητας τους

- Δεν έχουν γίνει κινήσεις από το σύστημα για να σταματήσει ο σχολικός διαχωρισμός
- Η ικανότητα απορρόφησης και διαχείρισης πόρων της ΕΕ παραμένει αδύνατη. Με συστημικούς όρους, η επίδραση στις κοινότητες των Ρομά παραμένει αμελητέα.
- Οι εθνικές κυβερνήσεις πρέπει να επιθεωρούν τους εθνικούς, τοπικούς, και διοικητικούς κανονισμούς και πρακτικές ώστε να αναγνωρίζουν και να καταργούν κάθε μέτρο διάκρισης και διαχωρισμού .
- Όλοι οι πάροχοι κοινωνικών υπηρεσιών πρέπει να αναθεωρήσουν τις διαδικασίες και πρακτικές για να βάλουν τέλος σε απευθείας και εσκεμμένες μορφές διάκρισης. Επιπλέον, οι δημόσιοι φορείς και πάροχοι υπηρεσιών οφείλουν να αναθεωρήσουν τους τρόπους με τους οποίους διασφαλίζουν ότι οι Ρομά δεν αντιμετωπίζουν έμμεση και μερικές φορές χωρίς πρόθεση διάκριση εξαιτίας του ρατσισμού.
- Φορείς πρόωθησης της ίσης μεταχείρισης ή άλλοι αντίστοιχοι οργανισμοί ανθρωπίνων δικαιωμάτων: στις περισσότερες υποθέσεις ο ρολος τους δεν ήταν τεκμηριωμένος σε σχέση με τη διαδικασία εφαρμογής των στρατηγικών. Γενικά, λεπτομέρειες για οικονομικούς πόρους για την πραγματοποίηση μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων λείπανε από τις εθνικές στρατηγικές.

2.4 Επίπτωση από το σχολικό διαχωρισμό

Εξαιτίας του διαχωρισμού τα Ρομά παιδιά είναι ντε φάκτο αποκλεισμένα λόγω των κοινωνικών τους μειονεκτημάτων και αυτό τα αποτρέπει από την επαγγελματική ένταξη. Ο διαχωρισμός επίσης είναι ο κύριος παράγοντας για τη σχολική αποτυχία των Ρομά. Έρευνα σε πολλές χώρες αποκαλύπτει ότι η παροχή εκπαίδευσης σε διαχωρισμένα περιβάλλοντα είναι υποδεέστερης ποιότητας και πολλαπλασιάζει τα κοινωνικά μειονεκτήματα. Είναι ευρέως γνωστό ότι παιδιά που χάνουν ή μπαίνουν αργά στο σχολικό σύστημα, ή το εγκαταλείπουν νωρίτερα, θα αντιμετωπίσουν μετέπειτα σημαντικές δυσκολίες από αναλφαβητισμό και προβλήματα γλώσσας μέχρι και αποκλεισμό και ανεπάρκεια. Ως αποτέλεσμα, θα έχουν δυσκολίες για περαιτέρω εκπαίδευση, , για φοίτηση στο πανεπιστήμιο ή για μια καλή δουλειά.

Σε πολλές χώρες της ΕΕ, οι Ρομά παρουσιάζουν μια σημαντική και αυξανόμενη αναλογία του πληθυσμού στα σχολεία, και επομένως το μελλοντικό εργατικό δυναμικό. Ο πληθυσμός των Ρομά είναι νέος: 35,7% είναι κάτω των 15 ετών, συγκρινόμενο με το 15,7% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ. Η μέση ηλικία είναι 25 ετών, σε σύγκριση με 40 χώρες στην Ευρώπη. Η συντριπτική πλειοψηφία ηλικιών εργασίας στους Ρομά δεν έχει την αναγκαία εκπαίδευση για να βρει καλές δουλειές. Είναι επομένως αναγκαία η βαρύτητα για την επένδυση στην εκπαίδευση των Ρομά παιδιών ώστε να μπορέσουν, αργότερα, επιτυχώς να μπουν στην αγορά εργασίας. Στα κράτη μέλη με σημαντικό πληθυσμό Ρομά, αυτό έχει οικονομική επίπτωση. Σύμφωνα με υπολογισμούς, στη Βουλγαρία περίπου το 23% από νέους στην αγορά εργασίας είναι Ρομά, στη Ρουμανία το 21%..

Ενώ η παρακολούθηση του δημοτικού σχολείου είναι υποχρεωτική σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, αυτά έχουν το καθήκον να διασφαλίσουν ότι η πρωτοβάμια εκπαίδευση είναι

διαθέσιμη σε όλα τα παιδιά στις υποχρεωτικές ηλικίες. Σύμφωνα με στοιχεία από την Έρευνα για το Εργατικό Δυναμικό 2009 , σε μερικά κράτη μέλη μόνο ένας μικρός αριθμός Ρομά παιδιών ολοκληρώνουν το δημοτικό σχολείο.

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, τα επίπεδα σχολικού διαχωρισμού σε σχολεία που παρακολουθούν Ρομά ποικίλλουν στα κράτη μέλη : Σλοβακία 58%, Ουγγαρία 45%, Ελλάδα 35%, Τσεχία 33%, Βουλγαρία 29%, Γαλλία 24%, Ισπανία 10%, Ιταλία 8%, Πορτογαλία 7%, Πολωνία 3%. Ο διαχωρισμός σε ειδικά σχολεία τα οποία παρακολουθούν Ρομά παιδιά έχει ως εξής : Τσεχία 23%, Σλοβακία 20%, Γαλλία 18%, Βουλγαρία 18% κτλ.

Τα πιο πρόσφατα αποτελέσματα για το σχολικό διαχωρισμό στην Ελλάδα, που αναφέρονται σε διαχωρισμό σε σχολεία που παρακολουθούνται από Ρομά παιδιά, παρουσιάζουν ότι το ποσοστό διαχωρισμού είναι 35%.

Όσον αφορά την παρακολούθηση σχολείου, έρευνα για τα Τοπικά Σχέδια Δράσης που διεξήχθη το 2012 περιλαμβάνει κάποιους υπολογισμούς για τα Ρομά παιδιά που παρακολουθούν προσχολική εκπαίδευση. Σύμφωνα με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης, 20% των παιδιών Ρομά παρακολουθούν το νηπιαγωγείο, ενώ επίσης 20% από όλα τα Ρομά παιδιά σε προσχολική ηλικία παρακολουθούν νηπιαγωγείο στην περιοχή Χρυσοχώρι.

20% είναι το ποσοστό και για την Γαστούνη και 30% για την περιοχή Καβασίλα στην Δυτική Ελλάδα. Στην Θεσσαλία για την περίοδο 2004-2005 οι Ρομά μαθητές απαρτίζουν 1,9% του συνολικού αριθμού των μαθητών σε νηπιαγωγεία (ένας αριθμός που είναι πολύ κοντά στο ποσοστό επι του εθνικού πληθυσμού). Η Περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας από την μεριά της, εκτιμάει για περιοχές υπό την

αρμοδιότητά της, 95% από τα ρομά παιδιά γράφονται σε νηπιαγωγεία ή σε ιδρύματα καθημερινής φροντίδας, αλλά δεν υπάρχει συνέχεια στην σχολική παρακολούθηση και οι περισσότεροι το διακόπτουν κάποια στιγμή. Οι λόγοι γι αυτό, όπως παρατίθενται από τους ίδιους τους γονείς, είναι τις περισσότερες φορές η ανικανότητα να υποστηρίξουν τα παιδιά τους, η απόσταση μεταξύ του σχολείου και του σπιτιού τους, ή «οικογενειακή δουλειά». Οι ίδιοι λόγοι για εγκατάλειψη του σχολείου παρατίθενται και από τις υπόλοιπες Περιφέρειες.

Πρόσφατες στατιστικές του Υπουργείου Παιδείας τοποθετούν το μέσο όρο εγκατάλειψης του σχολείου γύρω στο 0,6%, κατά τα τελευταία χρόνια. Δύο τρίτα από αυτό το ποσοστό αντιπροσωπεύουν τους Ρομα μαθητές αλλά αυτό δείχνει να αλλάζει από τον τελευταίο χρόνο όπου ο δείκτης αποκλεισμού παιδιών μεταναστών είναι σε άνοδο.

Ειδικά, κατά τη σχολική χρονιά 2010-2011 ο αριθμός μαθητών που εγγράφησαν ήταν 596,507. Κατά την ίδια σχολική χρονιά 3,417 μαθητές διέκοψαν τις σπουδές τους. Από αυτούς τους μαθητές, 1,898 ήταν Ρομά, 952 μετανάστες, 49 παλινοστούντες (δηλαδή μετανάστες ελληνικής καταγωγής) και 522 άλλοι. Ο μεγαλύτερος δείκτης εγκατάλειψης καταγράφηκε στην Δυτική Αττική (5,9%) ακολουθεί η Ροδόπη (2,5%). Το 2011-2012 ο αριθμός εγγεγραμμένων μαθητών ήταν 617,598 από τους οποίους 3,646 εγκατέλειψαν. Από αυτόν τον συνολικό αριθμό 1,317 ήταν Ρομά, 1,668 μετανάστες, 47 επιστρέφοντες και 611 άλλοι. Η Δυτική Αττική ακόμα είχε τον μεγαλύτερο δείκτη εγκατάλειψης (2,9%), ακολουθούμενη από την Ροδόπη (2,3%) και την Ξάνθη (1,6%).

Τα παραπάνω στοιχεία, δεν καταγράφουν τον αριθμό εκείνων των Ρομά που δεν αρχίζουν καν την σχολική χρονιά. Σχετικά στοιχεία έχουν συλλεχθεί με διάφορες μεθόδους και κυμαινόμενα παραδείγματα, και συνεπώς οι συγκρίσεις δεν είναι πάντα εφικτές.

Όσο για την παρακολούθηση δημοτικού σχολείου, ένας πρόσφατος υπολογισμός (2010) εκτιμά ότι 51% των Ρομά παιδιών μεταξύ 6 έως 15 ετών παρακολουθούν το δημοτικό σχολείο. Επιπροσθέτως, εμπειρικά ευρήματα δείχνουν ότι οι δείκτες εγκατάλειψης του σχολείου ανεβαίνουν μετά τα Χριστούγεννα και κατά τη διάρκεια της άνοιξης. Οι περισσότεροι 12χρονοι μαθητές διακόπτουν τις σπουδές τους για να ακολουθήσουν τους γονείς τους στη δουλειά και να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα. Το εκπαιδευτικό προσωπικό αντιμετωπίζει το δισταγμό των γονέων Ρομά σε ό,τι αφορά την αναγνώριση της πρακτικής χρησιμότητας της εκπαίδευσης. Ένας άλλος περιοριστικός παράγοντας είναι η απόσταση που πρέπει να διανύσει ο μαθητής, και γενικώς τέτοιου είδους διαχωρισμοί. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι έλληνες μουσουλμάνοι Ρομά στην περιοχή της Θράκης ακολουθούν το σχολικό πρόγραμμα της τουρκικής γλώσσας (βασιζόμενο σε διμερείς συμφωνίες μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας για την εκπαίδευση των μειονοτήτων), το οποίο αποτελεί ένα επιπρόσθετο μειονέκτημα για λειτουργική μόρφωση μέσα στην Ελλάδα.

3. Το ελληνικό πολιτικό πλαίσιο σχετικά με την εκπαίδευση των Ρομά παιδιών

Όπως παρουσιάστηκε στην προηγούμενη ενότητα, η Ελλάδα εγγυάται μέσω του νομοθετικού της πλαισίου μαθητεία/φοίτηση για όλα τα παιδιά, ημεδαπά ή ξένα, από την ηλικία των 6 ετών μέχρι 15 ετών (6χρονο δημοτικό σχολείο και 3χρονο γυμνασιο). Η μη υποχρεωτική εκπαίδευση (λύκειο), σύμφωνα με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997, αποτελείται από το Ενιαίο Λύκειο και το Τεχνικό Λύκειο; οι μαθητές μπορούν να μετεγγραφούν από το ένα σχολείο στο άλλο. Όπως και στον γυμνάσιο, οι σπουδές διαρκούν 3 χρόνια και μετά την αποφοίτηση μέσω εθνικών εξετάσεων δίδεται πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο ή στα ΤΕΙ. Για

τον τελευταίο τύπο, η διάρκεια των σπουδών είναι είτε δύο ή χρόνια. Η εκπαίδευση παρέχεται σε όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως διαμονής (νόμιμης ή προσωρινής) των γονέων τους.

3.1. Η πολυπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική

Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα δημιουργήθηκε για μια σειρά παραγόντων: η φτωχή σχολική απόδοση για ντόπια μειονοτικά παιδιά (οι Ρομα ειδικά καθώς και μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης); η ανάγκη να προσαρμοστεί σε πρότυπα της ΕΕ οσον αφορά στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση και η εκπαίδευση για μειονοτικά παιδιά πιο συγκεκριμένα; η άφιξη μισού εκατομμυρίου προσφύγων (σε μεγάλο βαθμό ατεκμηρίωτη) κατά την διάρκεια του πρώτου μισού της δεκαετίας 1990 και η ανάγκη για εγγραφή και ένταξη των παιδιών τους στα ελληνικά σχολεία.

Η πολυπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας επισήμως εγκαινιάστηκε με τον Νομο **2413/1996** ο οποίος δημιούργησε το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

Το δεύτερο συστατικό στοιχείο της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα ήταν οι τάξεις υποδοχής και υποστήριξης. Τάξεις υποδοχής δημιουργήθηκαν πρώτα σε γυμνάσια και λύκεια την δεκαετία 1980, ιδιαίτερα στην Θεσσαλονίκη για παιδιά ομοεθνών που επιστρέψανε στην χώρα. Ο νόμος 1894/1990 αναθεώρησε τον 1404/1983 νομο για τις τάξεις υποδοχής, συγινεονοντας αυτές τις τάξεις στο κανονικό σχολικό σύστημα και επικεντρώθηκε στην ελληνική γλώσσα, πολιτισμό και ιστορία για μαθητές που δεν είχαν ως μητρική γλώσσα την ελληνική.

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι τα ειδικά προγράμματα που

συγχρηματοδοτούνται από το ελληνικό κράτος και την ΕΕ, τα οποία ανταποκρίνονται στις ανάγκες μουσουλμάνων παιδιών της Δυτικής Θράκης, παιδιών Ρομά, παιδιών μεταναστών και παιδιών οικογενειών παλινοστούντων ομογενών.. Αυτά τα Προγράμματα τέθηκαν σε ισχύ από το 1997 και παρέχουν ειδικά σχολικά βιβλία για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, εκπαίδευση για δασκάλους που θητεύουν στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση, καθώς και ειδικές πρωτοβουλίες για πολυπολιτισμικές εκπαιδευτικές δράσεις.

Έως το 1984, το Ελληνικό Κράτος δεν είχε δείξει ενδιαφέρον για την σχολική απόδοση των παιδιών της Ρομά μειονότητας. Στην πραγματικότητα, έγγραφο ομάδας εργασίας του Υπουργείου με ημερομηνία 27 Μαρτίου 1986 για τα ρομά παιδιά , κατηγορεί τις Ρομά οικογένειες για την μη παρακολούθηση του σχολείου από τα παιδιά τους ή για παρακολούθηση με πολύ φτωχά αποτελέσματα. Το 1987 υπήρξε η πρώτη προσπάθεια για μελέτη των θεμάτων των Ρομα παιδιών στην εκπαίδευση και για αναγνώριση των προβλημάτων τους σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Εσωτερικών. Η σχετική μελέτη από την Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, πρότεινε για πρώτη φορά μια διαφορετική προσέγγιση στην ανάλυση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Ρομά παιδιών με σκοπό να αναγνωρίσει την πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα και να αναδείξει τη ρίζα που προκαλεί την αποτυχία τους στο σχολείο.

3.2. Πολιτικά μέτρα για την σχολική ένταξη των Ρομά παιδιών

Ήταν μόλις το 1993 όταν το Υπουργείο Παιδείας εξεδωσε μια Εγκύκλιο (Εγκύκλιος **G1/1126, 17 Σεπτεμβρίου 1993**) η οποία καλούσε όλες τις Διευθύνσεις και τα περιφερειακά

γραφεία καθώς και δασκάλους και σχολικούς διευθυντές να συνεργαστούν στην ειδική προσπάθεια ένταξης των Ρομα παιδιών στα δημόσια σχολεία. Σύμφωνα με την Πιτσιου και Λάγιο, αυτή η αργή συνειδητοποίηση ότι μια ειδική προσέγγιση χρειαζόταν για την ένταξη των Ρομά παιδιών στο σχολικό σύστημα ήταν σε μεγάλο μέρος εξαιτίας ενός Λευκου Εγγραφου που εκδοθηκε από τους Υπουργους Παιδειας των κρατών μελών της ΕΕ στις 22 Μαΐου 1989 για την εκπαίδευση των Ρομά και την πολυπολιτισμική εκπαίδευση.

Το Άρθρο 72 του Νόμου 3386/2055 (παλαιότερα αρθ. 40 του Νόμου 2910/2001) ορίζει ότι όλα τα παιδιά γεννημένα από αλλοδαπούς που ζουν στην Ελλάδα έχουν το δικαίωμα στην δημοσια εκπαίδευση. Σχολικές αρχές εγγράφουν ξένους μαθητές ακόμα κι αν δεν διαθέτουν τα κατάλληλα έγγραφα όπως σχολικά ενδεικτικά ή πιστοποιητικά γεννήσεως που είναι απαραίτητα για την εγγραφή. Το ίδιο ισχύει και για τα Ρομά παιδιά που μπορεί να μην έχουν έγγραδα διαμονής/κατοικίας σε καποιο συγκεκριμένο δήμο ή μπορεί να εγγραφούν σε διαφορετικές ηλικίες από αυτές που προβλέπει ο νόμος (π.χ. 6 ετών για δημοτικό σχολείο, και από το 2008 5 ετων για νηπιαγωγείο).

Ένα σημαντικό βήμα έχει γίνει μέσω της εισαγωγής του Νόμου 3304/2055 για την πραγματοποίηση της αρχής για ίση μεταχείριση ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, σεξουαλικής προτιμησης στον τομεα της εργασιας (συνυπογεγραμμένα και από τον Υπουργό Παιδείας). Το τελευταίο όρισε τρία σώματα υπευθυνα για την προώθηση της ίσης μεταχειρισης: τον Έλληνα επιτροπο για προστασιας ανθρωπινων δικαιωματον του πολιτη, την Επιθεωρηση Εργασιας και την Επιτροπη Ισότητας. Ο Ελληνικός για προστασιας ανθρωπινων δικαιωματον του πολιτη ασχολείται με υποθεσεις παραβιασης της αρχης της ισοτητας σε δημοσιους λειτουργους, επομένως

εξετάζει υποθέσεις διακρίσεων που λαμβανουν χώρα στο δημοσιο εκπαιδευτικό σύστημα. Στην πραγματικότητα το γραφείο του επιτροπου για προστασιας ανθρωπινων δικαιωματος του πολιτη εχει συχνα ασχοληθεί με θεματα που εχουν σχεση με την εκπαιδευση των Ρομά παιδιών.

Τον Οκτώβριο 2008, το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε μια εγκύκλιο η οποία δίνει έμφαση στη συμπερίληψη των Ρομά παιδιών σε τάξεις υποδοχής και υποστήριξης και παρουσίασε το πλαίσιο για τη δημιουργία και λειτουργία τέτοιων τάξεων. Δυο χρόνια αργότερα, στις 20 Αυγουςτου 2010 το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε άλλη μια ειδική εγκύκλιο η οποία επισημαίνει την υποχρέωση των σχολικών διευθυντών να βοηθούν και να ενθαρρύνουν την εγγραφή και συμμετοχή των Ρομά παιδιών στα σχολεία. Η εγκύκλιος υπενθύμιζε στους διευθυντές ότι τα Ρομά παιδιά έχουν μια Κάρτα ειδικού μαθητή η οποία τα συνοδεύει από σχολείο σε σχολείο. Εξαιτίας της συχνής μετακίνησης των οικογενειών αυτή η Κάρτα επιτρέπει στα σχολεία να παρακολουθούν την σχολική ιστορία του παιδιού και να διασφαλίζουν μια συνέχεια στην σχολική φοίτηση του παιδιού. Το υπουργείο έτσι, κάλεσε τους σχολικούς διευθυντές να εγγράψουν παιδιά ακόμα και δίχως τα απαραίτητα έγγραφα (αποδεικτικό κατοικίας), και ακόμα και αν είναι μεγαλύτερα από την τάξη που πρέπει να παρακολουθηθούν. Έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι η ισότητα όλων των πολιτών είναι Συνταγματικη αρχή και δεν πρέπει να παραβιάζεται, και ότι κάθε δισταγμός για εγγραφή ή προσπαθεια διαχωρισμού των Ρομά από τα μη Ρομά παιδιά αποτελεί παραβίαση αυτής της αρχής, και συνιστά διακριση ανάμεσα σε ελληνες πολιτες , ενώ αντιτίθεται στις υποχρεώσεις της Ελλάδας που απορρέουν από διεθνείς συνθήκες (όπως τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Παιδιών και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου). Η εγκύκλιος ενθάρρυνε τη συνεργασία ανάμεσα σε όλες τις σχετικές υπηρεσίες (όπως για παράδειγμα τις

υπηρεσίες υγείας για τον εμβολιασμό των παιδιών και τις υπηρεσίες γενικής οικογενειακής στήριξης) προκειμένου να επιτευχθεί αποτελεσματική ένταξη των Ρομά παιδιών στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

3.3. Προγράμματα ενσωμάτωσης Ρομά στην Ελλάδα

Από το 2011 και και την εισαγωγή/εγκαινιασμό των Εθνικών Στρατηγικών για την Ένταξη των Ρομά, η Ελλάδα έχει εφαρμόσει μια πολιτική κινήτρων για να αυξήσει την σχολική παρακολούθηση, κυρίως μέσω δυο προγραμμάτων – «Εκπαίδευση των Ρομά παιδιών» και «Ρομά παιδιά στην Μακεδονία και Θράκη». Λεπτομέρειες σχετικά με αυτά τα προγράμματα θα αναλυθούν στο Κεφάλαιο IV.

Ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη δημιούργησε ένα ξεχωριστό γραφείο το οποίο αντιμετωπίζει αποκλειστικά τα θέματα των Ρομά και κυκλοφόρησε έναν Οδηγό για τις δημοτικές αρχές σχετικά με την ένταξη των Ρομά κοινοτήτων. Ο Οδηγός περιέχει προτάσεις συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης, προτρέποντας τις τοπικές αρχές να διασφαλίσουν ότι όλα τα Ρομά παιδιά παρακολουθούν το σχολείο. Επίσης υπογραμμίζει την σημαντικότητα της ενημέρωσης ανάμεσα στις Ρομά κοινότητες για την υποχρέωση του Κράτους να παρέχει πρόσβαση ασχέτως των δυνατοτήτων των γονέων. Μια σειρά από δυνατότητες χρειάζεται να ληφθούν υπόψη αν οι εκπαιδευτικές πολιτικές στην Ελλάδα για τους Ρομά πρόκειται να πραγματοποιηθούν αποτελεσματικά, και υπό τον όρο να παραχθούν βιωσιμα αποτελεσματα για την ένταξη των Ρομά:

- Ισχυρότερη επικέντρωση στην εξάλειψη του διαχωρισμού και μια ενοποιημένη προσέγγιση είναι απαραίτητη. Ισχυροτερη επικεντρωση στην εξάλειψη

του διαχωρισμού και μια ενοποιημένη προσέγγιση είναι απαραίτητη. Υπάρχει ακόμη η ανάγκη επιβολής πλήρους υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ενίσχυσης της μαθησιακής υποστήριξης και καταπολέμησης των προκαταλήψεων (2011)

- Υπάρχει η ανάγκη δημιουργίας συστηματικών μέτρων για την ενδυνάμωση της ένταξης στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Διασφάλιση της πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας και συνολική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, καθώς και αναγκαιότητα διασφάλισης σωστής παρακολούθησης των εγγράφων και ενδυνάμωσης των μέτρων εξάλειψης του διαχωρισμού (2014).
- Τα Ελληνικά σχολεία χρηματοδοτούνται από τον κεντρικό προϋπολογισμό του Υπουργείου Παιδείας σύμφωνα με τον αριθμό των παιδιών και τις ειδικές ανάγκες που χρειάζονται τα διάφορα σχολεία (π.χ. κτιριακή συντήρηση). Ο προϋπολογισμός συμπληρώνεται από δημοτικούς πόρους για να καλυφθούν επιπλέον δραστηριότητες (π.χ. αθλητισμός, μικρότερα θέματα συντήρησης κλπ). Το ποσόν των τοπικών πόρων που είναι διαθέσιμο για τα σχολεία ποικίλλει σύμφωνα με τα οικονομικά του κάθε Δήμου. Το 2011, Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (περιλαμβάνονται και περιοχές Ρομά) αναγνωρίστηκαν και στόχευσαν σε πόρους προτεραιότητας (πριν το 2011 δεν έγινε ειδική πρόβλεψη για σχολεία σε κοινωνικο-οικονομικά στερημένες περιοχές). Ωστόσο περικοπές στον εκπαιδευτικό προϋπολογισμό σήμαιναν ότι αυτή η πολιτική δεν πραγματοποιήθηκε.
- Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχει πρόνοιες για ορθή εφαρμογή της καταπολέμησης των διακρίσεων. Δεν υπάρχουν μηχανισμοί

παρακολουθησης για να καταγραφούν περιπτώσεις ρατσισμού, ξενοφοβίας, προκατάληψης, ή διάκρισης. Η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει την Συνθήκη της ΟΥΝΕΣΚΟ κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση. Το 2005, η Ελλάδα υιοθέτησε νομοθεσία κατά των διακρίσεων (Νόμος 3304/2005 που επεκτείνεται και στην εκπαίδευση), αλλά δεν έχει εφαρμοστεί ενεργά.

- Το δικαίωμα των Ρομά παιδιών στην εκπαίδευση εμποδίζεται όχι μόνο λόγω προγραμματισμένων μετακινήσεων πολλών οικογενειών για ανευρεση εποχιακής αγροτικής δουλειάς, επίσης λόγω της χρόνιας περιθωριοποίησης των Ρομά κοινοτήτων, που συχνά οδηγεί τα παιδιά στον αναλφηβιτισμό και στην εργασιακή εκμετάλλευση.

4. Διαχωρισμός σε βάρος των Ρομά στο σχολείο στην Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι ο διαχωρισμός απαγορεύεται, παραμένει συνηθισμένο φαινόμενο, στην πραγματικότητα, σε πολλά σχολεία. Υπήρξαν πολλές προσπάθειες για να προσελκύσουν και να παραμείνουν τα παιδιά Ρομά στα σχολεία, αλλά με περιορισμένη επιτυχία (μόνο για τις περιοχές που καλύπτονται από το ειδικό πρόγραμμα και για την περίοδο κατά την οποία το πρόγραμμα λειτουργεί).

Πολυάριθμες προσπάθειες για την κατάργηση του διαχωρισμού είχαν μόνο περιορισμένη (εντοπισμένη) επιτυχία ή ήταν απλά αναποτελεσματικές. Η αντίσταση της πλειοψηφίας των ελλήνων γονέων και των τοπικών αρχών ενάντια στην από-γκετοποίηση έχει καταγραφεί σε διάφορα σημεία σε όλη την Ελλάδα. Άτυπες συμμαχίες των γονέων και των δασκάλων (μερικές φορές σε συνεργασία με τις τοπικές

αρχές), ένωσαν τις δυνάμεις τους, σε ορισμένες περιπτώσεις, για να εμποδίσουν διάφορες προσπάθειες άρσης του σχολικού διαχωρισμού (όπως, για παράδειγμα, εμποδίζοντας λεωφορεία να μεταφέρουν τους μαθητές).

Το πρώτο ζήτημα που προκαλεί ανησυχία είναι το ζήτημα του διαχωρισμού στα σχολεία των μεταναστών και της μειονότητας των Ρομά, καθώς και οι προσπάθειες άρσης του. Διαχωρισμός ως πολιτική σημαίνει το χωροταξικό διαχωρισμό των παιδιών σε χωριστές τάξεις ή / και σε ξεχωριστά σχολεία. Μια τέτοια πολιτική στην Ελλάδα είναι, φυσικά, αντισυνταγματική, και δεν εφαρμόζεται πουθενά, τουλάχιστον όχι επίσημα. Ωστόσο, έχουν υπάρξει δύο πρακτικές διαχωρισμού και δύο σχετικές συζητήσεις διεξάγονται στην Ελλάδα.

4.1 Υποδείγματα του διαχωρισμού στην Ελλάδα

Στην πρώτη ενότητα, αναφέρθηκαν τρεις τύποι διαχωρισμού (δηλαδή, ο διαχωρισμός μεταξύ των σχολείων όπου τα περισσότερα παιδιά Ρομά φοιτούν σε σχολεία όπου είναι πλειοψηφία – διαχωρισμός όταν στη γενική εκπαίδευση τα παιδιά Ρομά διαχωρίζονται από τις άλλες τάξεις και άλλες εγκαταστάσεις - διαχωρισμός σε ειδικά σχολεία, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων για παιδιά με ήπια νοητική καθυστέρηση). Δεδομένου ότι στην Ελλάδα παρουσιάστηκε μόνο ο διαχωρισμός των δύο πρώτων κατηγοριών, ένα παράδειγμα του τρίτου τύπου του διαχωρισμού θα παρουσιαστεί ως μη έχων λάβει χώρα στην Ελλάδα.

Στην πραγματικότητα, ο διαχωρισμός μπορεί να λάβει τη μορφή άτυπου χωροταξικού διαχωρισμού των παιδιών της μειονότητας των Ρομά σε ξεχωριστά σχολεία-παραρτήματα

που δημιουργήθηκαν κοντά σε καταυλισμό Ρομά, με τη δικαιολογία ότι έτσι μπορούν να εξυπηρετήσουν καλύτερα τις ανάγκες των παιδιών των Ρομά, αλλά και με το σιωπηρό στόχο της διατήρησης αυτών των παιδιών μακριά από το τοπικό «κανονικό» σχολείο. Ο πρώην υπουργός Εξωτερικών της Διαπολιτισμικής Αγωγής και μια τοπική σχολική σύμβουλος, επεσήμαναν ότι, στην περιοχή του Ασπροπύργου, στα δυτικά προάστια της Αθήνας, υπήρξαν σοβαρά προβλήματα από την απόρριψη του τοπικού πληθυσμού των Ρομά από τον τοπικό πληθυσμό των Ποντίων Ελλήνων και το συνολικό ελληνικό πληθυσμό, οι οποίες έχουν οδηγήσει, μεταξύ άλλων, στη διαμόρφωση ενός ξεχωριστού σχολείου Ρομά. Πόντιοι έχουν φτάσει στην περιοχή τα τελευταία 15 χρόνια, είναι Έλληνες πολίτες, όπως και οι Ρομά, φυσικά, και σε τοπικό επίπεδο η πλειοψηφία των Ρομά στην περιοχή αυτή είναι γενικά νομαδική, ή σε κάθε περίπτωση, μετακινούνται συχνά από αυτό τον τόπο και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, ανάλογα με το πού προκύπτουν ευκαιρίες απασχόλησης, ενώ πολλοί από αυτούς προέρχονται από άλλες βαλκανικές χώρες, ή χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Τα χαρακτηριστικά αυτά δημιουργούν πρόσθετες προκλήσεις για την τοπική ένταξη τους.

Αυτό το είδος του άμεσου διαχωρισμού είναι αντίθετο με το Ελληνικό Σύνταγμα, αλλά υποστηρίζεται από τοπικούς φορείς, με την αιτιολογία ότι τα παιδιά Ρομά δεν έχουν εμβολιαστεί και υποφέρουν από διάφορες δερματικές ή άλλες μεταδοτικές ασθένειες, πράγμα που συνιστά κίνδυνο για την υγεία και των άλλων παιδιών. Πρώην Γενικός Γραμματέας της Κυβέρνησης, που είχε επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ένταξη παιδιών Ρομά στα σχολεία, επιβεβαιώνει ότι οι κίνδυνοι υπάρχουν πραγματικά και ότι ο ίδιος, εξαιτίας του θεσμικού του ρόλου, είχε να αντιμετωπίσει τέτοια περιστατικά, όπου οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είχαν μολυνθεί.

Το Υπουργείο ως απάντηση εξέδωσε μια εγκύκλιο που υπενθυμίζει στους σχολικούς διευθυντές το πρωτόκολλο για την εγγραφή παιδιών Ρομά, που συμπεριλαμβάνει, τόσο για τα ίδια όσο και για αυτούς που τα συνοδεύουν, επίσκεψη στο τοπικό κέντρο υγείας για εμβολιασμούς, η ανάγκη να παραβλεφθεί η έλλειψη πιστοποιητικών διαμονής, και ότι είναι σημαντικό να μη στραφούν μακριά από τα σχολεία τα παιδιά των Ρομά. Η σημασία της βοήθειας που συνδέεται με την υγεία των παιδιών Ρομά επιβεβαιώθηκε επίσης από έναν πρόεδρο ΜΚΟ που εργάζεται με παιδιά Ρομά.

Εκτός από αυτή την οξεία μορφή διαχωρισμού και την πλήρη απόρριψη των παιδιών της μειονότητας των Ρομά, υπάρχουν πιο λεπτοί τρόποι εκδήλωσης των έμμεσων διακρίσεων, ιδίως αυτός της εθνοτικής επιλογής, που φαίνεται να εφαρμόζεται άτυπα σε κάποια σχολεία που αρνούνται παιδιά μεταναστών ή Ρομά με τη δικαιολογία ότι δεν υπάρχουν πλέον ελεύθερες θέσεις στο σχολείο. Τέτοιες πρακτικές έχουν έμμεσα τεκμηριωθεί σε μια πρόσφατη έρευνα, και έχουν επίσης αναφερθεί από τους δασκάλους και τους γονείς στις εν λόγω περιοχές. Οι σχετικές μαρτυρίες ωστόσο είναι έμμεσες: μάρτυρες κατηγορούν γειτονικά τους σχολεία που θεωρούνται ως «ελιτίστικά», όλα τα σχολεία που προτιμούν μαθητές ελληνικής καταγωγής, εφαρμόζοντας αυτή την άτυπη εθνοτική επιλογή με τη δικαιολογία ότι το σχολείο είναι γεμάτο.

De facto διαχωρισμός και την αντίσταση της ελληνικής πλειοψηφίας (όχι Ρομά) των γονέων και των τοπικών αρχών κατά της άρσης του διαχωρισμού, έχει καταγραφεί σε διάφορα σημεία σε όλη την Ελλάδα. Ενώ οι πρόσφατες κυβερνήσεις πληρώνουν τα μεγάλα λόγια για την καταπολέμηση του διαχωρισμού σε βάρος των Ρομά μαθητών, στην πράξη εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα.

4.2. Διαχωρισμός εντός και μεταξύ των σχολείων

Ενδεικτικό του αποκλεισμού των παιδιών Ρομά από τη συνήθη εκπαίδευση είναι η περίπτωση των πέντε περιοχών, όπου πραγματικές τοπικές συγκρούσεις σχετικά με την ενσωμάτωση ή τον αποκλεισμό των παιδιών Ρομά από γενικά σχολεία έχουν καταγραφεί ότι ξέσπασαν, όταν το υπουργείο επιδίωξε να επιβάλει τη μετακίνηση των παιδιών και τη διασπορά τους σε διάφορα σχολεία της περιοχής (στον Ασπρόπυργο, κοντά στην Αθήνα, στις Σοφάδες κοντά στην Καρδίτσα, στα Νταμάρια και την Αθήλη κοντά στην πόλη της Λαμίας, και στην Περαία κοντά στη Θεσσαλονίκη).

Οι τοπικές αρχές (δήμαρχος, νομάρχης) των περιοχών αυτών, σε συμφωνία με μη Ρομά γονείς, εμπόδισαν τα παιδιά των Ρομά να πηγαίνουν στο σχολείο (για παράδειγμα, ο δήμος αρνήθηκε να μισθώσει ένα σχολικό λεωφορείο που θα μετέφερε τα παιδιά από τον οικισμό των Ρομά στο σχολείο). Μετά από μια σειρά διαμαρτυριών και την κινητοποίηση του Ελληνικού Παρατηρητηρίου του Ελσίνκι, ο εισαγγελέας του Ανωτάτου Δικαστηρίου (Άρειος Πάγος) παρενέβη (τον Σεπτέμβριο του 2010 και τον Φεβρουάριο του 2011), και ζήτησε από τους κατά τόπον αρμόδιους εισαγγελείς για να αποτρέψουν τον διαχωρισμό των παιδιών Ρομά από τα σχολεία εντός των συνοικιών τους. Αριστερά κόμματα και οι Πράσινοι έφεραν το θέμα και στο Κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 2011.

4.3. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση ερμηνεύεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόνισαν ότι η σημασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση έγκειται στο γεγονός ότι η άσκηση των λοιπών δικαιωμάτων εξαρτάται

κατά κύριο λόγο από την υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση.

Το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αρ. 1 της ΕΣΔΑ

Το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζει ότι: «Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Κατά την άσκηση των καθηκόντων που αναλαμβάνει σε σχέση με την εκπαίδευση και τη διδασκαλία, το κράτος πρέπει να σέβεται το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη διδασκαλία, σύμφωνα με τις δικές τους θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις. »

Στην υπόθεση του βελγικού γλωσσικού ζητήματος, το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι «Η πρώτη πρόταση του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 εγγυάται κατ' αρχάς, δικαίωμα πρόσβασης σε εκπαιδευτικά ιδρύματα που υπάρχουν σε μια δεδομένη στιγμή, αλλά η πρόσβαση αυτή αποτελεί μόνο ένα μέρος του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Για το «δικαίωμα στην εκπαίδευση» για να είναι αποτελεσματικό είναι επίσης απαραίτητο, μεταξύ άλλων, το φυσικό πρόσωπο που είναι ο δικαιούχος να έχει τη δυνατότητα αντλήσεως κέρδους από την εκπαίδευση που λαμβάνει, δηλαδή, το δικαίωμα να λάβει, σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν σε κάθε κράτος, και σε μία ή σε άλλη μορφή, επίσημη αναγνώριση του κύκλου σπουδών που έχει συμπληρώσει. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι «το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως διασφαλίζεται από την πρώτη πρόταση του άρθρου 2, από την ίδια τη φύση του απαιτεί ρύθμιση από το Κράτος, ρύθμιση η οποία μπορεί να ποικίλει σε τόπο και χρόνο, σύμφωνα με τις ανάγκες και τους πόρους της κοινότητας και των ατόμων . Είναι αυτονόητο ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν πρέπει να βλάπτει την ουσία του δικαιώματος

στην εκπαίδευση, ούτε να προκαλεί σύγκρουση με άλλα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση".

Στην πρόσφατη νομολογία του, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επανέλαβε ότι η λέξη «σεβασμός» στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 σημαίνει πολύ περισσότερο από "αναγνώριση" ή "λαμβάνει υπόψη". εκτός από μια αρνητική υποχρέωση, συνεπάγεται και κάποια θετική υποχρέωση από την πλευρά του κράτους. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο πρωταρχικός στόχος του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αρ. 1 είναι να επιθεωρεί το δικαίωμα της πρόσβασης χωρίς διακρίσεις στις υπάρχουσες εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, νοούμενο ως δικαίωμα ίσης πρόσβασης, απαιτεί εμμέσως την ύπαρξη και τη διατήρηση μιας ελάχιστης εκπαίδευσης που παρέχεται από το κράτος, διότι διαφορετικά το δικαίωμα αυτό θα είναι στη σφαίρα της φαντασίας, ιδίως για όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους για να διατηρήσουν τους δικούς της θεσμούς.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει αναπτύξει μέσω της νομολογίας του μια σειρά από πρότυπα όταν αναφέρεται στο δικαίωμα στην εκπαίδευση και τη μη διάκριση των παιδιών Ρομά.

Αναγνώριση των ειδικών αναγκών των μειονοτήτων και επακόλουθη κρίση

Στην υπόθεση Charpan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο παρατήρησε μια αναδυόμενη διεθνή συναίνεση μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αναγνωρίζοντας τις ειδικές ανάγκες των μειονοτήτων και την υποχρέωση να προστατεύει την ασφάλεια, την ταυτότητα και τον τρόπο ζωής τους, όχι μόνο για το σκοπό της διασφάλισης των συμφερόντων των ίδιων,

αλλά και για τη διατήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας της αξίας σε όλη την κοινότητα των μειονοτήτων. Στην υπόθεση του νόμου της Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σημείωσε ότι η ευάλωτη θέση των Ρομά σημαίνει ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες τους και το διαφορετικό τρόπο ζωής τους, τόσο στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο, όσο και στη λήψη αποφάσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Συγκεκριμένη θέση του πληθυσμού των Ρομά και ειδική προστασία

Σε ορισμένες περιπτώσεις, υπολογίζοντας ότι οι προσφεύγοντες ήταν μέλη της μειονότητας των Ρομά, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έλαβε υπόψη την ειδική κατάσταση του πληθυσμού των Ρομά ιδιαίτερα το γεγονός ότι «ως αποτέλεσμα της ιστορίας τους, οι Ρομά αποτελούν ένα συγκεκριμένο τύπο μειονεκτικής κι ευάλωτης μειονότητας». Η Court δήλωσε ότι «ως εκ τούτου, χρειάζονται ειδική προστασία. Όπως μαρτυρείται από τις δραστηριότητες πολλών ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών και τις συστάσεις φορέων του Συμβουλίου της Ευρώπης, η προστασία αυτή επεκτείνεται επίσης και στον τομέα της εκπαίδευσης».

Συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις για να αποφευχθεί η διαίωση των προηγούμενων διακρίσεων κατά των παιδιών Ρομά

Σε υποθέσεις που σχετίζονται με Ρομά, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στο πλαίσιο του δικαιώματος στην εκπαίδευση των μελών των ομάδων που υπέστησαν προηγούμενες διακρίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης με τις συνεχιζόμενες επιπτώσεις, οι διαρθρωτικές ελλείψεις

συνιστούν έκκληση για την εφαρμογή των θετικών μέτρων με σκοπό, μεταξύ άλλων, να βοηθήσει τους αιτούντες με τυχόν δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην παρακολούθηση του σχολικού προγράμματος. Οι υποχρεώσεις αυτές είναι ιδιαίτερα αυστηρές, όπου υπάρχει πραγματική ιστορικό των άμεσων διακρίσεων. Ως εκ τούτου, ορισμένα πρόσθετα μέτρα απαιτούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα, όπως η ενεργός και δομημένη συμμετοχή από την πλευρά των αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σημείωσε ότι οι προσπάθειες για την καταπολέμηση του υψηλού ποσοστού των παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία δεν είχαν ακόμη σημαντικό αντίκτυπο. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει ότι το κράτος έχει συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις για να αποφευχθεί η διαίωνιση των προηγούμενων διακρίσεων ή πρακτικές διακρίσεων.

Από τις ανωτέρω εκτιμήσεις μπορούν να εξαχθούν τα ακόλουθα **υποδείγματα**: (1) τα παιδιά των Ρομά αποτελούν μια **ευάλωτη μειονότητα**, (2) θα πρέπει να δοθεί **ιδιαίτερη προσοχή** στα σχετικά κανονιστικά πλαίσια και αποφάσεις σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, (3) οι Ρομά απαιτούν **ειδική προστασία** που επίσης εκτείνεται στη **σφαίρα της εκπαίδευσης**, (4), **ιδιαίτερη προσοχή** θα πρέπει να δοθεί στις ανάγκες τους, (5) η διαφορετική μεταχείριση μπορεί να είναι αναγκαία για την **άμβλυνση της ανισότητας**, (6) πρέπει να υφίστανται **ειδικές ασφαλιστικές δικλείδες**, (6), το κράτος έχει **συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις**, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση των Ρομά και (7) θα πρέπει να αναλάβει **θετικά μέτρα** για να διασφαλίσει την πλήρη άσκηση του δικαιώματος των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση.

4.4. Περιπτώσεις σχολικού διαχωρισμού κατά της Ελλάδας ενώπιον του ΕΛΑΔ

Η Ελλάδα έχει καταδικαστεί σε ορισμένες περιπτώσεις από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και της μη διάκριση των παιδιών Ρομά.

1. Σαμπάνης και λοιποί κατά Ελλάδας (2008): Η εγγραφή σε ξεχωριστή εγκατάσταση σχολείο

Οι 11 προσφεύγοντες (Έλληνες πολίτες τσιγγάνικης καταγωγής) ζούσαν στο Ψάρι, εξουσιοδοτημένη κατοικημένη περιοχή κοντά στον Ασπρόπυργο (Ελλάδα). Οι προσφεύγοντες προσέφυγαν, λόγω της ανησυχίας ότι η αποτυχία των αρχών να παρέχουν εκπαίδευση για τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2004-2005 και η μετέπειτα τοποθέτηση των παιδιών τους σε ειδικές τάξεις, σε ένα παράρτημα στο κεντρικό κτίριο του δημοτικού σχολείου Ασπροπύργου, ήταν ένα μέτρο συνδεδεμένο με την καταγωγή των παιδιών Ρομά.

Στις 21 Σεπτεμβρίου 2004, οι προσφεύγοντες επισκέφθηκαν, με άλλους γονείς Ρομά, τις εγκαταστάσεις των δημοτικών σχολείων του Ασπροπύργου, προκειμένου να εγγράψουν τα παιδιά τους. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, οι διευθυντές σχολείων από δύο σχολεία αρνήθηκαν να εγγράψουν τα παιδιά τους, με το αιτιολογικό ότι δεν είχαν λάβει οδηγίες σχετικά με το θέμα αυτό από το αρμόδιο υπουργείο. Οι υπεύθυνοι καθηγητές φέρεται να τους ενημέρωσαν ότι μόλις είχαν λάβει τις απαραίτητες οδηγίες που θα τους επέτρεπαν να προχωρήσουν στις γραφειοκρατικές διαδικασίες. Ωστόσο, από ό,τι φαίνεται, οι γονείς ποτέ δεν εκκλήθησαν για να εγγράψουν τα παιδιά τους.

Η Ελληνική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες είχαν απλώς πλησιάσει τα σχολεία για να λάβουν πληροφορίες με σκοπό την εγγραφή των παιδιών τους,

και ότι η διευθύντρια τους είχε πει ποια έγγραφα είναι απαραίτητα για το σκοπό αυτό. Στη συνέχεια, το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο του 2004, μια αντιπροσωπεία των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από τον Ασπρόπυργο επισκέφθηκε τον καταυλισμό των Ρομά στο Ψάρι για να ενημερώσουν και να πείσουν τους γονείς για την ανάγκη να εγγράψουν τα παιδιά τους. Μια άτυπη συνεδρίαση συγκλήθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2004, και αποφασίστηκε, κατ' αρχάς, ότι οι μαθητές στην ηλικία της αρχικής φοίτησης στο σχολείο θα μπορούσαν να διδάσκονται στις υπάρχουσες εγκαταστάσεις των δημοτικών σχολείων Ασπροπύργου, και, δεύτερον, ότι θα δημιουργηθούν επιπλέον τάξεις για μεγαλύτερα παιδιά, ώστε να προετοιμαστούν για την ένταξή τους σε κοινές τάξεις.

Στις 9 Ιουνίου 2005, 23 παιδιά τσιγγάνικης καταγωγής, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών των εναγόντων, εγγράφηκαν για το σχολικό έτος 2005-2006. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, ο αριθμός των παιδιών ανήλθε σε 54. Τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 2005, από την πρώτη ημέρα του σχολικού έτους, οι μη Ρομά γονείς διαμαρτύρονταν στον διευθυντή για την εισαγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών Ρομά και απέκλεισαν το σχολείο, απαιτώντας από τα παιδιά των Ρομά να μεταφερθούν σε άλλο κτίριο. Η αστυνομία χρειάστηκε να παρέμβει αρκετές φορές για να διατηρήσει την τάξη και να αποτρέψει παράνομες πράξεις που διαπράττονταν εναντίον των μαθητών Ρομά καταγωγής.

Στις 25 Οκτωβρίου 2005, οι προσφεύγοντες υπέγραψαν, σύμφωνα με αυτούς υπό πίεση, μια δήλωση που συντάχθηκε από τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με την οποία ήθελαν τα παιδιά τους να μεταφερθούν σε διαφορετικό κτίριο από το σχολείο. Έτσι, από τις 31 Οκτωβρίου του 2005, στα παιδιά των προσφευγόντων δόθηκαν τάξεις σε άλλο κτίριο και ήρθη ο αποκλεισμός του σχολείου. Οι τρεις τάξεις στεγάζονταν σε προκατασκευασμένες αίθουσες σε γη που ανήκει στο Δήμο

Ασπροπύργου. Τον Απρίλιο του 2007, τα παιδιά Ρομά μεταφέρθηκαν σε ένα νέο δημοτικό σχολείο που έχει συσταθεί στον Ασπροπύργο το Σεπτέμβριο του 2007.

Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι τα παιδιά τους είχαν υποβληθεί, χωρίς αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία, σε αντιμετώπιση που ήταν λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που παρέχεται στα μη Ρομά παιδιά σε μια ανάλογη κατάσταση, και αυτό συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 (δικαίωμα στην εκπαίδευση). Ισχυρίστηκαν περαιτέρω παραβίαση του άρθρου 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής).

Βασικά πορίσματα του Δικαστηρίου ήταν τα εξής: παρόλο που τα περιστατικά ρατσιστικής φύσης που πραγματοποιήθηκαν μπροστά στο δημοτικό σχολείο Ασπροπύργου το Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 2005, δεν θα μπορούσαν να αποδοθούν στις ελληνικές αρχές, θα μπορούσαν ωστόσο να θεωρηθεί ότι τα περιστατικά αυτά επηρέασαν την απόφαση να δοθεί στους μαθητές της καταγωγής Ρομά ένα παράρτημα στο δημοτικό σχολείο. Υπήρχε ισχυρό τεκμήριο της διάκρισης και ήταν για την κυβέρνηση υποχρέωση να αποδείξει ότι η διαφορετική μεταχείριση ήταν το αποτέλεσμα αντικειμενικών παραγόντων, που δεν σχετίζονται με την εθνοτική καταγωγή. Μολονότι τα στοιχεία δεν δείχνουν ότι οι προσφεύγοντες είχαν αντιμετωπίσει τη ρητή άρνηση των σχολικών αρχών, δεδομένου του ευάλωτου χαρακτήρα της κοινότητας των Ρομά και λαμβάνοντας υπόψη ότι το άρθρο 14 απαιτεί σε ορισμένες περιπτώσεις διαφορετική μεταχείριση προκειμένου να άρει τις ανισότητες, οι αρμόδιες αρχές θα έπρεπε να έχουν αναγνωρίσει την ιδιαιτερότητα της υπόθεσης και να διευκολυνθεί η εγγραφή των παιδιών Ρομά, ακόμα και αν κάποια από τα απαιτούμενα δικαιολογητικά έγγραφα δεν ήταν άμεσα διαθέσιμα. Λόγω του

ότι ελληνική νομοθεσία αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα της κατάστασης της κοινότητας των Ρομά και των τοπικών εγκυκλίων που προβλέπουν τη δυνατότητα της εγγραφής των μαθητών στο δημοτικό σχολείο απλά μέσω μιας δήλωσης που υπογράφεται από φορέα της γονικής μέριμνας, η υποχρέωση αυτή θα έπρεπε να ήταν ιδιαίτερα σαφής στις αρχές του σχολείου Ασπροπύργου που γνώριζαν το πρόβλημα της σχολικής φοίτησης των παιδιών που ζουν στον καταυλισμό Ψάρι και την ανάγκη να εγγραφούν στο δημοτικό σχολείο. Οι αρμόδιες αρχές δεν είχαν υιοθετήσει ένα ενιαίο, σαφές κριτήριο σύμφωνα με το οποίο θα επιλέγονταν τα παιδιά που θα φοιτούσαν στις ειδικές προπαρασκευαστικές τάξεις. Επιπλέον, ενώ ο διακηρυγμένος στόχος των προπαρασκευαστικών πράξεων ήταν οι μαθητές να φτάσουν σε επίπεδο που θα καθιστούσε δυνατή τη φοίτησή τους σε κανονικές τάξεις, δεν υπάρχει απόδειξη ότι οι προπαρασκευαστικές πράξεις διευκόλυναν αυτή τη διαδικασία. Επίσης, το Δικαστήριο δεν πείσθηκε ότι οι προσφεύγοντες είχαν τη δυνατότητα να αξιολογήσουν όλες τις πτυχές της κατάστασης και τις συνέπειες της συγκατάθεσής τους για τη μεταφορά των παιδιών τους σε ένα ξεχωριστό κτίριο.

Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πληρούνται οι όροι της εγγραφής στο σχολείο για τα παιδιά Ρομά και η τοποθέτησή τους σε ειδικές προπαρασκευαστικές τάξεις οδήγησε σε διακρίσεις εναντίον τους και συνιστούσε παράβαση του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 σε σχέση με καθέναν από τους αιτούντες.

2. Σαμπάνη και λοιποί κατά Ελλάδα (2012): Η εγγραφή σε ξεχωριστή εγκατάσταση σχολείο

Στις 11 Δεκεμβρίου 2012, στην υπόθεση *Ιωάννα Σαμπάνη και λοιποί κατά Ελλάδος*, που κατατέθηκε από 140

Ρομά (98 παιδιά και 42 γονείς) μέσω της ΜΚΟ Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι υπήρχαν αποδεικτικά στοιχεία μιας πρακτικής των διακρίσεων βάσει του άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1, διότι διαπιστώθηκε ότι η λειτουργία του παραρτήματος την περίοδο 2008-2010 οδήγησε σε περαιτέρω διακρίσεις εις βάρος των προσφευγόντων.

Η αίτηση αυτή αφορούσε την *συνέχιση του εκπαιδευτικού διαχωρισμού των παιδιών Ρομά σε ένα σχολείο-γκέτο μόνο για Ρομά*, δηλαδή το 12ο Δημοτικό Σχολείο Ασπροπύργου. Η γκετοποίηση αυτή συνέβη κατά της αποφάσεως 5ης Ιουνίου 2008, στην υπόθεση Σαμπάνης και λοιποί κατά Ελλάδα, όταν το ΕΔΑΔ αποφάνθηκε ότι η Ελλάδα, κατά παράβαση της Σύμβασης σε σχέση με την αρχική εκπαίδευση αποκλεισμό των παιδιών Ρομά που ζουν στον οικισμό Ψάρι Ασπροπύργου, και στη συνέχεια του διαχωρισμού σε ξεχωριστή εγκατάσταση (ένα παράρτημα του 10ου Δημοτικού Σχολείου Ασπροπύργου). Μετά την απόφαση του ΕΔΑΔ, το Υπουργείο Παιδείας μετονόμασε το παράρτημα του 10ου Δημοτικού Σχολείου Ασπροπύργου ως 12ο Δημοτικό Σχολείο Ασπροπύργου, ώστε η Ελλάδα θα μπορούσε να ισχυριστεί ενώπιον των διεθνών φόρα πως δεν υφίσταται πλέον σχολικός διαχωρισμός.

Στις 22 Φεβρουαρίου 2011, ο Αναπληρωτής Εισαγγελέας του ελληνικού Ανωτάτου Δικαστηρίου εξέδωσε σχετική **Επείγουσα γραπτή εντολή** (με Αριθ. Πρωτ. 720/22-02-2011) που απευθύνεται σε όλους τους τοπικούς εισαγγελείς στην Ελλάδα, επισυνάπτοντας επιστολή (16 Φεβρουαρίου 2011) για λογαριασμό των «Συνεργαζόμενων Οργανώσεων και Κοινοτήτων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα» (ΣΟΚΑΔΡΕ), ζητώντας να διερευνηθούν ενδελεχώς οι περιπτώσεις εκπαιδευτικού αποκλεισμού και της

περιθωριοποίησης των παιδιών Ρομά σε «σχολείο-γκέτο», σε αντίθεση με την ελληνική νομοθεσία, καθώς και μετά από πολλές εγκυκλίους και άλλες σαφείς οδηγίες από την Εισαγγελία του ίδιου του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Σύμφωνα με την ανωτέρω Διάταξη του, ο Αναπληρωτής Εισαγγελέας του ελληνικού Ανωτάτου Δικαστηρίου ζήτησε επίσημα από όλους τους τοπικούς εισαγγελείς στην Ελλάδα να *«ασχοληθούν με την πάταξη του φαινομένου του αποκλεισμού των Ρομά από το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα, με τέτοιο τρόπο ώστε κάθε στάση φοβική απέναντι στα παιδιά Ρομά να πρέπει να εξαλειφθεί και ότι η απρόσκοπτη ίση μεταχείρισή τους - χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις - θα πρέπει να εξασφαλίσει την ενσωμάτωση σε όλες τις δομές του Κράτους»*. Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και το παραπάνω έγγραφο (" Order ") της Εισαγγελίας, δεν αφορά αποκλειστικά τις συγκεκριμένες διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας κατά των διακρίσεων, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τουλάχιστον αυτή η συγκεκριμένη δικαστική αρχή έχει συνειδητοποιήσει πλήρως την τεράστια σημασία που έχει η εφαρμογή του υφιστάμενου νομικού πλαισίου κατά των διακρίσεων.

Στην απόφασή του αρμόδιου Τμήματος του Δικαστηρίου στην περίπτωση του Σαμπάνη και λοιποί κατά Ελλάδας (αίτηση αριθ.. 59608/09), το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε, ομόφωνα, ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) της Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 (δικαίωμα στην εκπαίδευση).

Το Δικαστήριο, επισημαίνοντας την έλλειψη σημαντικής αλλαγής από την απόφαση Σαμπάνης και λοιποί κατά Ελλάδας, διαπίστωσε ότι η Ελλάδα δεν είχε λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών Ρομά από το Ψάρι ως μέλη μιας ομάδας σε μειονεκτική θέση και ότι η συνεργασία μεταξύ του 2008 και του 2010 του 12ου Δημοτικού Σχολείου

Ασπροπύργου, στην οποία συμμετείχαν αποκλειστικά Ρομά μαθητές, είχε προκληθεί δυσμενής διάκριση εις βάρος των προσφευγουσών.

Σύμφωνα με το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ (δεσμευτική ισχύ και την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων), το Συνέδριο συνέστησε όσους από τους ήταν ακόμη σχολικής ηλικίας να εγγραφούν σε άλλο δημόσιο σχολείο και ότι εκείνοι που είχαν ενηλικιωθεί να εγγραφούν σε "σχολεία δευτέρας ευκαιρίας" ή ιδρύματα εκπαίδευσης ενηλίκων που έχει συσταθεί από το Υπουργείο Παιδείας, στο πλαίσιο του προγράμματος Δια Βίου Μάθησης.

3. Lavidia και άλλοι κατά Ελλάδα (2013): Η εγγραφή σε ξεχωριστό σχολείο

Στις 21 Οκτωβρίου 2011, το ΕΔΑΔ κοινοποίησε στην Ελλάδα μια άλλη απόφαση, σχετικά με την κοινότητα των Ρομά στις Σοφάδες -Στερεά Ελλάδα- όπου όλοι οι 550 μαθητές Ρομά παρακολουθούν το 4ο Δημοτικό Σχολείο -αποκλειστικά για Ρομά, σε αντίθεση με τα 289 μη Ρομά παιδιά που παρακολουθούν τα 1ο και 2ο Δημοτικά Σχολεία (υπόθεση Lavidia και λοιποί κατά Ελλάδας - αίτηση αριθ. 7973/10.) με τα ακόλουθα ερωτήματα:

"1. Les requérants disposaient-σα en droit interne d'un recours au travers duquel σα auraient pu soulever leurs griefs tirés de l'article 14 de la Convention combiné avec l'article 2 du Protocole No 1 ?

2. Les placements de certains des requérants dans une école Reservée aux Roms les Prives de leur droit à l'instruction et les a-t-il fait subir une discrimination dans la jouissance de leur droit à l'instruction en raison de leur origine rom, en méconnaissance des articles 14 de la Convention et du 2 Protocole no 1 ? "

Οι εξελίξεις μετά την ανακοίνωση της προσφυγής *Lavida και άλλων* είναι ενδεικτικές της αντίστασης πολλών τοπικών κοινοτήτων στην ένταξη των μαθητών Ρομά σε σχολεία γενικής εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές.

Στις 23 Δεκεμβρίου 2011, το Γραφείο του Ειδικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας διέταξε τη μεταφορά (ισχύει από 1 Ιανουαρίου 2012) όλων των παιδιών Ρομά που φοιτούν στο 4ο Δημοτικό Σχολείο από την πρώτη τάξη σε άλλα πέντε δημοτικά σχολεία στις Σοφάδες και τα γύρω χωριά. Ταυτόχρονα, εξειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό θα πρέπει να μετατεθεί σε αυτά τα σχολεία, προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή ένταξη και η σχολική φοίτηση των μαθητών Ρομά. Από το επόμενο σχολικό έτος (2012-2013), οι μαθητές που ήταν να εγγραφούν στην πρώτη τάξη δεν εγγράφονταν στο 4ο Δημοτικό Σχολείο, αλλά θα έπρεπε να διασπείρονται και να συμμετείχαν στα πέντε προαναφερθέντα δημοτικά σχολεία. Με την επιστολή αυτή, η Ειδική Γραμματέας εξέφρασε τη «βαθιά ανησυχία» της σχετικά με τη συγκέντρωση των μαθητών Ρομά σε ορισμένα δημοτικά σχολεία του νομού Καρδίτσας, ιδίως υπό το πρίσμα της «*εφαρμογής της Lavida κατά Ελλάδα;*, *ενόπιον του Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*».

Η απόφαση αυτή προκάλεσε σάλο στην κοινότητα των μη-Ρομά στις Σοφάδες (περίπου το 40% του συνολικού πληθυσμού σε σύγκριση με 60% της κοινότητας των Ρομά) και οδήγησε σε ολοένα αυξανόμενες ρατσιστικές αντιδράσεις από την πλευρά των τοπικών κοινωνιών σε Σοφάδες και Καρδίτσα, με αποτέλεσμα το κλείσιμο των σχολείων στα οποία οι μαθητές Ρομά ήταν να μεταφερθούν.

Ως αποτέλεσμα, στις 26 Ιανουαρίου 2012, η Υπουργός Παιδείας ανέτρεψε την απόφαση κατάργησης του διαχωρισμού ανακοινώνοντας την σημαντική παλινδρόμηση στο status quo ante του απροκάλυπτου διαχωρισμού με "κερασάκι" τη συμβολική κατάργηση του διαχωρισμού που περιελάμβανε τη δημιουργία ενός νέου 5ου Δημοτικού Σχολείου μόνο για τους

Ρομά και η επιλογή μόλις εννέα μαθητών πρώτης δημοτικού να εγγραφούν επίσημα στα 1ο και 2ο Δημοτικά Σχολεία, αλλά να μεταφερθούν σε προπαρασκευαστικές τάξεις που στεγάζονται στις εγκαταστάσεις του 5ου Νηπιαγωγείου [το οποίο βρίσκεται στο νέο οικισμό Ρομά και φοιτούν αποκλειστικά μαθητές Ρομά]. Επιπλέον, από την αρχή του σχολικού έτους 2012-2013, οι μαθητές του 5ου Νηπιαγωγείου ήταν να εγγραφούν σε διάφορα Δημοτικά Σχολεία της πόλης των Σοφάδων υπό τον όρο ότι ο αριθμός τους δεν θα ξεπεράσει το 20% του συνολικού αριθμού των μαθητών σε οποιοδήποτε σχολείο.

Στις 13 Φεβρουαρίου 2012, ευρωβουλευτής Νίκος Χρυσόγελος (Verts / ALE) κατέθεσε ερώτηση στην οποία η ΕΚ ουσιαστικά καλείται να απαντήσει κατά πόσον τα μέτρα που λαμβάνονται στη Συνεδρίαση της 26 Ιανουαρίου 2012, μετά τις αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας, ήταν σύμφωνες με το το άρθρο 153 της ΣΛΕΕ και με την οδηγία 2000/43/ΕΚ. Στις 2 Απριλίου 2012, η αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Επίτροπος αρμόδια για τη δικαιοσύνη, τα θεμελιώδη δικαιώματα και την ιθαγένεια Viviane Reding έδωσε εξ ονόματος της Επιτροπής μια επίσημη απάντηση: *«Η Επιτροπή συμερίζεται την ανάλυση του αξιότιμου βουλευτή ότι τα μέτρα που λαμβάνονται σε αυτή την περίπτωση δεν είναι αρκούντως αποτελεσματικά προς την αποτελεσματική εξάλειψη των διαχωρισμών μολονότι απηχούν κάποια βούληση για την αντιμετώπιση του ζητήματος»*.

Επιπλέον, η Επίτροπος τόνισε ότι η οδηγία για τη φυλετική ισότητα απαγορεύει τις άμεσες και έμμεσες διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, μεταξύ άλλων, στον τομέα της εκπαίδευσης. Η Ελλάδα έχει ενσωματώσει την οδηγία στην εθνική νομοθεσία (Ν. 3304/2005). Επομένως, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, υπό το πρίσμα του συνόλου των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, να καθοριστεί αν μια συγκεκριμένη κατάσταση

συνιστά δυσμενή διάκριση. Επιπλέον, η Επίτροπος απάντησε ότι βασικός στόχος του επιχειρησιακού προγράμματος της Ελληνικής ΕΚΤ «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», είναι να ενισχυθεί η πρόσβαση και η συμμετοχή όλων στην εκπαίδευση, ότι το πρόγραμμα υποστηρίζει μια προληπτική ολοκληρωμένη δράση με στόχο την καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου από ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, και ότι η δράση περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα των παρεμβάσεων με βάση τις ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης της ενισχυμένης πρόσβασης στην προσχολική εκπαίδευση, πρόσθετη παιδαγωγική και ψυχο-κοινωνική υποστήριξη, και τη στοχοθετημένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Η δήλωση αυτή αποτελεί ένα από τα πιο έγκυρα επιχειρήματα υπέρ της απόψεως ότι ο διαχωρισμός των μαθητών Ρομά, όπως έχει ασκηθεί για λίγο περισσότερο από είκοσι πέντε χρόνια στο 4ο Δημοτικό Σχολείο, παραβιάζει τη Σύμβαση και το κοινοτικό δίκαιο.

Το ίδιο έγινε δεκτό το Μάιο 2013 από το ΕΔΔΑ, το οποίο διαπίστωσε ότι η συνεχιζόμενη φύση αυτής της κατάστασης και η άρνηση του κράτους να λάβει μέτρα για την καταπολέμηση του διαχωρισμού μέσω σιωπηρής διάκρισης και παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Ακόμη και στην απουσία οποιασδήποτε πρόθεσης διάκρισης εκ μέρους του κράτους, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ότι η συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά σε ένα δημόσιο σχολείο όπου φοιτούν αποκλειστικά παιδιά που ανήκουν στην κοινότητα των Ρομά και αποφασίζοντας τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων κατά του διαχωρισμού δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό.

4.5. Περιπτώσεις σχολικού διαχωρισμού έναντι άλλων χωρών ενώπιον του ΕΔΑΔ

Μέχρι στιγμής το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει εκδώσει αποφάσεις για έξι υποθέσεις που αφορούν το δικαίωμα στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ευρώπη: *DH* και λοιποί κατά Τσεχικής Δημοκρατίας (2007), *Oršuš* και άλλοι κατά Κροατίας (2010), *Σαμπάνης* και άλλοι κατά Ελλάδα; (2008), *Σαμπάνης*; και άλλοι κατά Ελλάδα; (2012), *Hornvath* και *Kiss* κατά Ουγγαρίας (2013) και *Lavida* και άλλοι κατά Ελλάδα; (2013). Σε έξι περιπτώσεις, το ΕΔΑΔ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 ("Δικαίωμα στην εκπαίδευση»), σε συνδυασμό με το άρθρο 14 («Απαγόρευση των διακρίσεων») της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

DH κατά Τσεχικής Δημοκρατίας (2007): Η εγγραφή των παιδιών Ρομά σε ειδικό σχολείο-ίδρυμα

Η *DH* και άλλοι κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας είναι η πρώτη περίπτωση όπου εξετάζεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το δικαίωμα στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ευρώπη. Μεταξύ 1996 και 1999, οι 18 αιτούντες Ρομά τοποθετούνται σε ειδικά σχολεία στην Οστράβα . Το υλικό που κατατέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου απέδειξε ότι οι γονείς των προσφευγόντων είχαν συναινέσει και σε ορισμένες περιπτώσεις ζήτησαν ρητά την τοποθέτηση των παιδιών τους σε ειδικό σχολείο. Η συναίνεση υποδείχθηκε από την υπογραφή ενός προ-συμπληρωμένου εντύπου. Στην περίπτωση των δύο προσφευγόντων, το Δικαστήριο ανέφερε διαφοροποιήσεις γύρω από τις ημερομηνίες με τα έντυπα, τα οποία χρονολογούνταν αργότερα από τις ημερομηνίες των αποφάσεων για τη διάθεση των παιδιών σε ειδικά σχολεία. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η

ημερομηνία φαίνεται να έχει διορθωθεί με το χέρι, και ένα από αυτά συνοδευόταν από ένα σημείωμα από τον δάσκαλο, επικαλούμενο τυπογραφικό λάθος.

Οι αποφάσεις για την τοποθέτηση ελήφθησαν στη συνέχεια από τους διευθυντές των εν λόγω ειδικών σχολείων, αφού ανακάλεσαν τις συστάσεις των εκπαιδευτικών κέντρων ψυχολογίας, όπου οι προσφεύγοντες είχαν υποστεί ψυχολογικά τεστ. Τα σχολικά αρχεία των εναγόντων περιείχαν την έκθεση για την εξέτασή τους, συμπεριλαμβανομένων των αποτελεσμάτων των δοκιμών με τα σχόλια των εξεταστών, σχέδια από τα παιδιά και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα ερωτηματολόγιο για τους γονείς. Η γραπτή απόφαση σχετικά με την τοποθέτηση στάλθηκε στους γονείς των παιδιών. Περιείχε τις οδηγίες σχετικά με το δικαίωμα προσφυγής, δικαίωμα το οποίο δεν ασκεί κανένας από αυτούς.

Στις 29 Ιουνίου 1999, οι προσφεύγοντες έλαβαν μια επιστολή από τις σχολικές αρχές που στόχο είχε να τους ενημερώσει για τις δυνατότητες που υπάρχουν σχετικά με τη μεταφορά από ένα ειδικό σχολείο σε σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Φάνηκε ότι τέσσερις από τους προσφεύγοντες είχαν επιτύχει τις δοκιμασίες επάρκειας και στη συνέχεια παρακολούθησαν κανονικά σχολεία.

Στις 15 Ιουνίου 1999 όλοι οι υποψήφιοι εκτός από 4 ζήτησαν από τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης της Οστράβα (Školský úřad) να επανεξετάσει, εκτός της επίσημης διαδικασίας προσφυγών (přezkoumání MIMO odvolací řízení), τις διοικητικές αποφάσεις που να τους τοποθετούν σε ειδικά σχολεία. Υποστήριζαν ότι η πνευματική τους ικανότητα δεν έχει ελεγχθεί με αξιοπιστία και ότι οι εκπρόσωποί τους δεν είχαν επαρκώς ενημερωθεί για τις συνέπειες του να συγκαταθέσουν στην τοποθέτησή τους σε ειδικά σχολεία. Ζήτησαν λοιπόν από τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης να ανακληθούν οι επίδικες αποφάσεις, οι οποίες εμμέναν στο αρχικό σκεπτικό, δεν συμμορφώθηκαν με τις κανονιστικές

απαιτήσεις και προσέβαλαν το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση χωρίς διακρίσεις.

Στις 10 Σεπτεμβρίου 1999, η Διεύθυνση Εκπαίδευσης πληροφόρησε τις προσφεύγουσες ότι, καθώς οι επίδικες αποφάσεις συμμορφώθηκαν με τη νομοθεσία, οι προϋποθέσεις για την άσκηση προσφυγής, εκτός της διαδικασίας προσφυγής δεν συνέτρεχαν στην περίπτωση τους. Στις 15 Ιουνίου 1999, 12 κατέθεσαν συνταγματική προσφυγή με την οποία κατήγγειλαν, μεταξύ άλλων, *de facto* διακρίσεις όσον αφορά τη γενική λειτουργία του ειδικού εκπαιδευτικού συστήματος. Συναφώς, επικαλούνται, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 3 και 14 της Σύμβασης και το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1. Ενώ αναγνωρίζεται ότι δεν είχε ασκήσει έφεση κατά των αποφάσεων να τους τοποθετεί σε ειδικά σχολεία, ισχυρίστηκαν ότι δεν ήταν επαρκώς ενημερωμένοι για τις συνέπειες της τοποθέτησης και υποστήριξαν (σχετικά με το ζήτημα της εξάντλησης των διορθωτικών μέτρων) ότι η υπόθεσή τους αφορούσε συνεχείς παραβιάσεις και ζητήματα που σε μεγάλο βαθμό έθιγαν τα προσωπικά τους συμφέροντα.

Στους λόγους της αναιρέσεως, οι προσφεύγοντες διευκρίνισαν ότι είχαν τοποθετηθεί σε ειδικά σχολεία σύμφωνα με μια πρακτική που είχε συσταθεί με σκοπό την εφαρμογή των σχετικών κανόνων του νόμου. Κατά την υποβολή δήλωσαν, ότι η πρακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα τον **de facto φυλετικού διαχωρισμού και τις διακρίσεις που αντανακλώνται στην ύπαρξη δύο χωριστά οργανωμένων εκπαιδευτικών συστημάτων για τα μέλη διαφορετικών φυλετικών ομάδων, δηλαδή ειδικά σχολεία για τους Ρομά και τα "κανονικά" δημοτικά σχολεία η πλειοψηφία του πληθυσμού.** Αυτή η διαφορετική μεταχείριση δεν στηρίζεται σε καμία αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση, αποτελεί ταπεινωτική μεταχείριση, και τους έχει στερήσει το δικαίωμα στην εκπαίδευση (καθώς το πρόγραμμα σπουδών που ακολουθείται σε ειδικά σχολεία ήταν κατώτερο και μαθητές

ειδικών σχολείων δεν ήταν σε θέση να επιστρέψουν στο δημοτικό σχολείο ή να αποκτήσουν πρόσβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εκτός από ένα κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης). Υποστηρίζοντας ότι είχαν λάβει ανεπαρκή εκπαίδευση, κάτι που αποτελεί προσβολή για την αξιοπρέπεια τους, οι προσφεύγοντες ζήτησαν από το Συνταγματικό Δικαστήριο (Ústavní soud) να εντοπίσει μια παραβίαση των δικαιωμάτων τους, να ακυρώσει τις αποφάσεις της τοποθέτησής τους σε ειδικά σχολεία, να διατάξει τους ερωτηθέντες (αφορά τα ειδικά σχολεία, τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης στην Οστράβα και το Υπουργείο Παιδείας) να απέχουν από κάθε περαιτέρω παραβίαση των δικαιωμάτων τους και, για την αποκατάσταση των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, να τους προσφέρουν αντισταθμιστικά μαθήματα.

Με τα υπομνήματά τους στο Συνταγματικό Δικαστήριο, τα εν λόγω ειδικά σχολεία τόνισαν ότι όλοι οι προσφεύγοντες είχαν εγγραφεί στη βάση της σύστασης από ένα εκπαιδευτικό κέντρο ψυχολογίας και με τη συναίνεση των εκπροσώπων τους. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι είχαν γνώση των σχετικών αποφάσεων, κανείς από τους εκπροσώπους δεν είχε αποφασίσει να ασκήσει έφεση. Σύμφωνα με τα σχολεία, οι εκπρόσωποι των προσφευγόντων είχαν ενημερωθεί για τις διαφορές μεταξύ του προγράμματος σπουδών του ειδικού σχολείου και του προγράμματος σπουδών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τακτικές συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού έγιναν για την αξιολόγηση των μαθητών (με σκοπό την πιθανή μεταφορά τους στο δημοτικό σχολείο). Πρόσθεσαν ότι ορισμένοι από τους προσφεύγοντες είχαν ενημερωθεί ότι υπήρχε η δυνατότητα της μεταφοράς τους στο δημοτικό σχολείο.

Η Διεύθυνση Εκπαίδευσης επισήμανε με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι τα ειδικά σχολεία είχαν τη δική τους νομική προσωπικότητα, ότι οι επίδικες αποφάσεις περιέχουν

συμβουλές σχετικά με το δικαίωμα προσφυγής και ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν κάνει σε κανένα στάδιο σε επαφή με την Επιθεώρηση Εκπαίδευσης. Το Υπουργείο Παιδείας αρνήθηκε οποιαδήποτε διάκριση και σημείωσε ότι μια τάση από την πλευρά των γονέων των παιδιών Ρομά είχε μια μάλλον αρνητική στάση απέναντι στη σχολική εργασία. Ισχυρίστηκε ότι κάθε τοποθέτησης σε ειδικό σχολείο προηγήθηκε εκτίμηση της διανοητικής ικανότητας του παιδιού και ότι η γονική συναίνεση ήταν ένας αποφασιστικός παράγοντας. Επισημάνε ακόμη ότι υπήρχαν δεκαοκτώ εκπαιδευτικοί βοηθοί καταγωγής Ρομά στα σχολεία στην Οστράβα.

Στις τελικές γραπτές παρατηρήσεις τους, οι προσφεύγουσες επισήμαναν (i) ότι *δεν υπήρχε τίποτα στα αρχεία του σχολείου τους που να αποδεικνύει ότι η πρόοδος τους είχε παρακολουθηθεί τακτικά με σκοπό την ενδεχόμενη μεταφορά στο δημοτικό σχολείο*, (ii) ότι *οι εκθέσεις από τα εκπαιδευτικά κέντρα ψυχολογίας δεν περιείχαν πληροφορίες σχετικά με τις δοκιμές που χρησιμοποιήθηκαν*, και (iii) ότι οι συστάσεις τους για τοποθέτηση σε ειδικό σχολείο *βασίστηκαν σε λόγους όπως η ανεπαρκής γνώση της τσεχικής γλώσσας, μια υπερβολικά ανεκτική στάση από την πλευρά των γονέων ή ακατάλληλο κοινωνικό περιβάλλον*, κλπ. Επίσης, υποστήριξαν ότι τα κενά στην εκπαίδευση τους καθιστούσαν τη μεταφορά σε δημοτικό σχολείο στην πράξη αδύνατη και ότι οι κοινωνικές ή πολιτιστικές διαφορές δεν θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την προβαλλόμενη διαφορετική μεταχείριση.

Στις 20 Οκτωβρίου 1999, **το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε την έφεση των προσφευγόντων**, εν μέρει, με την αιτιολογία ότι ήταν προδήλως αβάσιμη και εν μέρει με το αιτιολογικό ότι **δεν είχε δικαιοδοσία** να την ακούσει. Κάλεσε, ωστόσο, τις αρμόδιες αρχές να εξετάσουν προσεκτικά κι εποικοδομητικά τις προτάσεις των υποψηφίων.

(α) *Όσον αφορά την καταγγελία της παραβίασης των δικαιωμάτων των προσφευγόντων, ως αποτέλεσμα της*

τοποθέτησης τους σε ειδικά σχολεία, το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι μόνο πέντε αποφάσεις πράγματι αναφέρονται στο δικόγραφο της προσφυγής, δεν είχε καμία δικαιοδοσία να αποφασίσει στις περιπτώσεις των αιτούντων που δεν άσκησαν έφεση κατά των σχετικών αποφάσεων. Όσον αφορά τους πέντε υποψηφίους οι οποίοι είχαν υποβάλει συνταγματικές προσφυγές κατά των αποφάσεων να τους τοποθετούν σε ειδικά σχολεία (αριθ. 1, 2, 3, 5 και 9 του παραρτήματος), το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάσισε να αγνοήσει το γεγονός ότι δεν είχαν ασκήσει έφεση κατά των αποφάσεων αυτών, καθώς συμφωνήθηκε ότι το πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών προσφυγών τους ξεπέρασε τα προσωπικά τους συμφέροντα. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε τίποτα από το οποίο να προκύπτει ότι οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις είχαν αντισυνταγματική ερμηνεία ή εφαρμογή, δεδομένου ότι οι αποφάσεις που είχαν ληφθεί από διευθυντές που διέθεταν την αντίστοιχη εξουσία βάσει των συστάσεων από εκπαιδευτικά κέντρα ψυχολογίας και με τη σύμφωνη γνώμη των εκπροσώπων των εναγόντων.

(β) Όσον αφορά τις καταγγελίες ανεπαρκής παρακολούθησης της προόδου των προσφευγόντων στο σχολείο και των φυλετικών διακρίσεων, το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν ήταν ο ρόλος του να αξιολογήσει το συνολικό κοινωνικό πλαίσιο και διαπίστωσε ότι οι προσφευγόντες δεν κατόρθωσαν να προσκομίσουν συγκεκριμένα στοιχεία στήριξης των ισχυρισμών τους. Επίσημανε ακόμη ότι οι προσφευγόντες είχαν δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων να τοποθετούνται σε ειδικά σχολεία, αλλά δεν είχε ασκηθεί. Όσον αφορά την αιτίαση ότι ανεπαρκής πληροφόρηση είχε δοθεί για τις συνέπειες της τοποθέτησης σε ειδικό σχολείο, το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι εκπρόσωποι των προσφευγόντων θα μπορούσε να λάβει αυτές τις πληροφορίες από τη διασύνδεση με τα

σχολεία και ότι από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι είχαν δείξει ενδιαφέρον για την μεταφορά σε δημοτικό σχολείο. Ως εκ τούτου, το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αυτό το τμήμα της προσφυγής είναι προδήλως αβάσιμο.

Οι προσφεύγοντες άσκησαν την πρώτη προσφυγή τους ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου το 2000 (Αρ. Αίτησης. 57325/00). Στις 5 Μαΐου 2006, οι προσφεύγοντες ζήτησαν την παραπομπή της υπόθεσής τους στο τμήμα μείζονος συνθέσεως, σύμφωνα με το άρθρο 43 της Σύμβασης. Στις 3 Ιουλίου 2006, του πίνακα του τμήματος μείζονος συνθέσεως δεκτό το αίτημά τους.

Κατά την εξέταση της υπόθεσης, το ΕΔΔΑ παρείχε σημαντικά βασικά ευρήματα. **Διακρίσεις λόγω, *inter allia*, της εθνοτικής καταγωγής ενός ατόμου συνιστούν μορφή φυλετικής διάκρισης.** Οι φυλετικές διακρίσεις είναι ιδιαίτερα επαχθούς είδους διακρίσεις και, ενόψει των επικίνδυνων συνεπειών τους, απαιτείται από τις ειδικές αρχές επαγρύπνηση και δυναμική αντίδραση.

Όσον αφορά το **βάρος της απόδειξης** στον τομέα αυτό, το Δικαστήριο έθεσε την αρχή ότι εφόσον ο αιτών έχει υποστεί διαφορετική μεταχείριση είναι στην πλευρά της κυβέρνησης να αποδείξει ότι ήταν δικαιολογημένη. Ένα σημαντικό βήμα έγινε ως προς το κατά πόσο **οι στατιστικές μπορεί να αποτελέσουν αποδεικτικό στοιχείο.** Το Δικαστήριο έχει στο παρελθόν δηλώσει ότι οι στατιστικές δεν μπορούσαν από μόνες τους αποκαλύπτουν μια πρακτική η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διάκριση (βλ. Hugh Jordan). Ωστόσο, σε πιο πρόσφατες υποθέσεις σχετικά με το θέμα των διακρίσεων κατά την οποία οι αιτούντες ισχυρίστηκαν μια διαφορά στην επίδραση ενός γενικού μέτρου ή *de facto* κατάσταση (βλ. Hoogendijk και Zarb Adami), **το Δικαστήριο στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στις στατιστικές που διεξάγονται από τα μέρη με στόχο να θεμελιωθεί η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ δύο**

ομάδων (ανδρών και γυναικών) σε παρόμοιες καταστάσεις. Το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως σημείωσε περαιτέρω τις πληροφορίες που παρέχονται από τις παρεμβάσεις τρίτων που τα δικαστήρια πολλών χωρών και τα εποπτικά όργανα των Συνθηκών των Ηνωμένων Εθνών συνήθως δέχονται τα στατιστικά τους στοιχεία ως απόδειξη της έμμεσης διάκρισης, προκειμένου να διευκολυνθεί το έργο των θυμάτων, προσκομίζοντας εκ πρώτης όψεως αποδεικτικά στοιχεία .

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν πρόκειται για την εκτίμηση των επιπτώσεων ενός μέτρου ή πρακτικών σχετικά με ένα άτομο ή μια ομάδα, *τα στατιστικά στοιχεία που εμφανίζονται στην κρίσιμη εξέταση ως αξιόπιστα και σημαντικά θα είναι επαρκεί για να αποτελέσουν τα εκ πρώτης όψεως αποδεικτικά στοιχεία που ο αιτών καλείται να προβάλλει*. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι η έμμεση διάκριση δεν μπορεί να αποδειχθεί χωρίς στατιστικά στοιχεία.

Επιπλέον, το Δικαστήριο τόνισε την ευάλωτη θέση των Ρόμα / Τσιγγάνων, το οποίο σημαίνει ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες τους και τον διαφορετικό τρόπο ζωής τους. τόσο στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο, όσο και στη λήψη αποφάσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις (βλ. Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου). Παρατήρησε ότι υπάρχει μια αναδυόμενη διεθνής συναίνεση μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αναγνωρίζοντας τις ειδικές ανάγκες των μειονοτήτων και την υποχρέωση να προστατεύεται η ασφάλεια, η ταυτότητα και ο τρόπος ζωής τους, όχι μόνο για τη διασφάλιση των συμφερόντων των μειονοτήτων τους, αλλά για τη διατήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας της αξίας σε όλη την κοινότητα.

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι οι προσφεύγοντες στην προσφυγή τους **έπρεπε να αποδείξουν μόνο ότι, χωρίς αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση, είχαν λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από ό, τι τα μη Ρομά παιδιά σε**

ανάλογη κατάσταση και ότι το ποσοστό αυτό ανερχόταν στην περίπτωση τους σε έμμεση διάκριση.

Το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως παρατήρησε, επίσης, ότι οι εξετάσεις που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των ικανοτήτων ή μαθησιακών δυσκολιών των παιδιών έχουν προκαλέσει διαμάχη και να συνεχίζουν να είναι το αντικείμενο της επιστημονικής συζήτησης και έρευνας. Μολονότι παραδέχεται ότι δεν είναι ο ρόλος του να κρίνει την εγκυρότητα των ελέγχων αυτών, διάφοροι παράγοντες, στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, οδήγησαν το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως στο συμπέρασμα ότι *τα αποτελέσματα των δοκιμών που πραγματοποιήθηκαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, δεν ήταν ικανά να αποτελέσουν αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση για τους σκοπούς του άρθρου 14 της Σύμβασης.*

Τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης απέδειξαν ότι οι ρυθμίσεις εκπαίδευσης για τα παιδιά των Ρομά δεν διέθεταν **εγγυήσεις** που θα διασφαλίζουν ότι, κατά την άσκηση της διακριτικής του ευχέρειας στον τομέα της εκπαίδευσης, το κράτος έλαβε υπόψη τις ειδικές ανάγκες τους ως μέλη μιας ομάδας σε μειονεκτική θέση.

Επιπλέον, ως αποτέλεσμα των ρυθμίσεων οι προσφεύγοντες **είχαν τοποθετηθεί σε σχολεία για παιδιά με νοητική αναπηρία**, όταν το βασικό πρόγραμμα σπουδών ακολουθούνταν σε κανονικά σχολεία, και όπου **είχαν απομονωθεί** από τους μαθητές του ευρύτερου πληθυσμού. Ως εκ τούτου, έλαβαν *μια εκπαίδευση η οποία επιδείνωσε τις δυσκολίες τους και μετέπειτα θα έθετε σε κίνδυνο την προσωπική τους ανάπτυξη*, αντί της να αντιμετωπιστούν τα πραγματικά τους προβλήματα ή βοηθώντας τους να ενταχθούν στα κανονικά σχολεία και να αναπτύξουν τις δεξιότητες που θα διευκολύνουν την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Πράγματι, η κυβέρνηση εμμέσως παραδέχθηκε ότι οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι πιο περιορισμένες για τους μαθητές από ειδικά σχολεία. Κατά συνέπεια, το Τμήμα Μείζονος

Συνθέσεως κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση εν προκειμένω του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1, όσον αφορά κάθε έναν από τους προσφεύγοντες.

Horváth και Kiss κατά Ουγγαρίας (2013): Η εγγραφή των παιδιών Ρομά σε ειδικό σχολείο-ίδρυμα

Η περίπτωση του Horvath και Kiss κατά Ουγγαρίας αφορούσε την εσφαλμένη αξιολόγηση και την τοποθέτηση δύο παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία. Λόγω της τοποθέτησης σε ειδικό σχολείο δεν ήταν σε θέση να εγγραφούν στα κανονικά σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι Horváth και Kiss κατήγγειλαν ότι η εκπαίδευση τους σε ειδικό σχολείο είχε αποτελέσει έκφραση εθνοτικής διάκρισης παρεμποδίζοντας την απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Ισχυρίστηκαν ότι τα τεστ που χρησιμοποιούνται για την τοποθέτηση τους ήταν πολιτιστικά προκατειλημμένα και στο πεδίο της γνώσης, βάζοντας τα παιδιά Ρομά σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση.

Ο István Horváth γεννήθηκε το 1994. Ζούσε σε καταυλισμό Ρομά στην Nyíregyháza, κοντά στα ανατολικά σύνορα της Ουγγαρίας. Το 2001, ένας εμπειρογνώμονας και Ειδική Επιτροπή Αποκατάστασης είχε εκτιμήσει τη νοητική ικανότητα του και τον διέγνωσε με ήπια νοητική αναπηρία και τον ανακήρυξε παιδί που έπρεπε να λάβει ειδική αγωγή. Σύμφωνα με τη διάγνωση θα μπορούσε να εγγραφεί μόνο σε ένα ειδικό, διορθωτικό σχολείο για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Οι γονείς του ενάγοντος, δεν είχαν τη δυνατότητα να είναι παρόντες κατά τη διάρκεια της διάγνωσης, η συγκατάθεση ή έγκριση τους δεν δόθηκε για την τοποθέτηση σε ειδικό σχολείο και οι γονείς δεν είχαν ενημερωθεί για το δικαίωμά τους να ασκήσουν έφεση κατά της απόφασης. Ο András Kiss

γεννήθηκε το 1992. Ξεκίνησε τη στοιχειώδη εκπαίδευση σε ξεχωριστό κύριο (κανονικό) σχολείο στον οικισμό των Ρομά, όπου εκπαιδεύτηκε στο πλαίσιο ενός προγράμματος που ονομάζεται Βήμα προς Βήμα, ως αποτέλεσμα το «κοινωνικο-πολιτιστικό» μειονεκτικό υπόβαθρο του. Το 2000, είχε διαγνωστεί με ήπια νοητική αναπηρία και μεταφέρθηκε σε ένα ειδικό σχολείο. Οι γονείς του δεν συμφώνησαν με την αλλαγή αυτή, δεν συναίνεσαν στη μεταφορά και ήθελαν το παιδί φοιτήσει σε κανονικό σχολείο.

Το ποσοστό των μαθητών Ρομά στο ειδικό σχολείο που παρακολούθησαν οι αιτούντες ήταν 40 έως 50% τα τελευταία δέκα χρόνια. Τα στατιστικά στοιχεία έδειξαν ότι το 2007 οι Ρομά αντιπροσώπευαν το 8,7% του συνολικού αριθμού των μαθητών που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο Nyíregyháza. Το 1993, τελευταίο έτος όπου εθνικά δεδομένα συλλέχθηκαν επίσημα στη δημόσια εκπαίδευση στην Ουγγαρία, τουλάχιστον το 42% των παιδιών σε ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ήταν καταγωγής Ρομά, σύμφωνα με επίσημες εκτιμήσεις, αν και αντιπροσώπευαν μόνο το 8,22% του συνολικού φοιτητικού σώματος.

Οι δύο προσφεύγοντες Ρομά ισχυρίστηκαν ότι η ομάδα εμπειρογνομόνων (ΕΚ) μερολήπτησε σε βάρος τους και διέγνωσε λανθασμένα «ήπια νοητική υστέρηση», με βάση την εθνικότητά τους, την κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση. Ισχυρίζονταν ότι οι ΦΑ ήταν ελεύθεροι να επιλέξουν τα τεστ που εφαρμόζονται, και ότι ήταν γνωστό στους ειδικούς ότι ορισμένα από αυτά ήταν πολιτισμικά προκατειλημμένα και οδηγούσαν στη λανθασμένη διάγνωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, ειδικά αυτά που ήταν Ρομά. Αυτό το συστημικό σφάλμα προέρχεται από την ατελή διαγνωστική δυνατότητα του ίδιου του συστήματος, το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη το κοινωνικό ή πολιτισμικό υπόβαθρο των παιδιών Ρομά, ήταν ως εκ τούτου πολιτισμικά προκατειλημμένο, και έτσι οδήγησε σε λανθασμένη διάγνωση

των παιδιών Ρομά. Ισχυρίστηκαν ότι ήταν η ευθύνη των εμπειρογνομόνων οι οποίοι απαιτείται από το νόμο να είναι έμπειροι στον τομέα των ειδικών αναγκών και, επομένως, υποχρεωμένοι να γνωρίζουν τα συμπτώματα των εν λόγω αναπηριών ώστε να διασφαλίζεται ότι μόνο τα παιδιά με πραγματική νοητική αναπηρία θα φοιτούν σε ειδικά σχολεία ή τάξεις. Επιπλέον, και κατά παράβαση των σχετικών κανόνων της διαδικασίας, οι γονείς των εναγόντων δεν είχαν ενημερωθεί για τη διαδικασία της Επιτροπής και τις συνέπειες του δικαιώματός τους να συμμετάσχουν στη διαδικασία και να ασκήσουν προσφυγή κατά των εν λόγω αποφάσεων, επομένως το συνταγματικό τους δικαίωμα για θεραπεία έχει παραβιαστεί.

Στις 27 Μαΐου 2009 ένας Ουγγρικό Περιφερειακό Δικαστήριο έκρινε ότι η συμπεριφορά των ερωτηθέντων προς τους αιτούντες συνιστούσε παραβίαση της ίσης μεταχείρισης και της εκπαίδευσης και, ως εκ τούτου τους διέταξε, από κοινού και εις ολόκληρον, να πληρώσουν ένα εκατομμύριο HUF, περίπου 3450 ευρώ ως αποζημίωση. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι κλήθηκε να διερευνήσει κατά πόσον οι ερωτηθέντες εξασφάλισαν τα πολιτικά δικαιώματα των εναγόντων, χωρίς καμία διάκριση. Αιτιολόγησε την απόφασή του ότι οι σχετικοί κανόνες που προβλέπει σαφώς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα πρέπει να εξατομικεύονται σε κάθε περίπτωση, να αποφασίσουν σχετικά με τις ειδικές ανάγκες και σε κάθε περίπτωση ανάλογα με τις ανάγκες και τις συνθήκες ζωής του κάθε παιδιού, να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά που διέπουν τις ειδικές ανάγκες, και να δημιουργήσουν ειδικές υπηρεσίες υποστήριξης που ένα παιδί χρειάζεται ανάλογα με την έκταση της αναπηρίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό το είδος της εξατομικεύσης απουσίαζε στην περίπτωση των εναγόντων και ότι η ομάδα εμπειρογνομόνων είχε αποτύχει να εντοπίσει τις συγκεκριμένες επαγγελματικές υπηρεσίες που θα βοηθήσουν τους αιτούντες στην εκπαίδευσή τους. Κατά την άποψη του

δικαστηρίου, το Νομαρχιακό Συμβούλιο είχε παραλείψει να εξασφαλίσει τον αποτελεσματικό έλεγχο της ομάδας των εμπειρογνομόνων.

Βάσει της προσφυγής που εισήγαγε το Ειδικό Σχολείο και το County Council, το Εφετείο του Ντέμπρετσεν αντέστρεψε την απόφαση του πρώτου βαθμού και απέρριψε τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων κατά των δύο συνομιλητών. Το Εφετείο συμφώνησε με την υπεράσπιση του Ειδικού Σχολείου, ότι δεν έκαναν τίποτα περισσότερο από το να εγγράψουν τους υποψηφίους σύμφωνα με την απόφαση του Ευρωκοινοβουλίου. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν στη δικαιοδοσία του Περιφερειακού Συμβουλίου να εξασφαλίσει τον αποτελεσματικό έλεγχο της νόμιμης λειτουργίας του Ειδικού Σχολείου και της ομάδας των εμπειρογνομόνων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι μια παράλειψη σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να θεμελιώσει την ευθύνη του Περιφερειακού συμβουλίου, ιδίως επειδή των δικονομικά δικαιώματα των γονέων δεν είχαν τηρηθεί.

Το Court of Appeal επισημαίνει ακόμη ότι, προκειμένου να αποφευχθεί η εσφαλμένη διάγνωση και ο επακόλουθος διαχωρισμός των παιδιών Ρομά σε σχολεία αποκατάστασης, υπήρχε ανάγκη, ανεκπλήρωτη, για την ανάπτυξη ενός νέου διαγνωστικού συστήματος ελέγχου που θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το πολιτισμικό, γλωσσικό και κοινωνικό υπόβαθρο των παιδιών. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έλλειψη των κατάλληλων διαγνωστικών εργαλείων και η επακόλουθη τοποθέτηση των προσφευγόντων σε ειδικά σχολεία δεν έχουν καμία σχέση με την εθνοτική καταγωγή τους, και ως εκ τούτου, δεν εντόπισε καμία διάκριση εις βάρος των προσφευγόντων, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα δικαιώματά τους δεν είχαν παραβιαστεί. Κατά την άποψή του, οι προσφεύγοντες δεν είχαν υποστεί καμία ζημία ως αποτέλεσμα της παράνομης συμπεριφοράς των ερωτώμενων, δεδομένου ότι, σύμφωνα με την άποψη των

διορισμένων από το δικαστήριο εμπειρογνομόνων, είχαν εκπαιδευτεί σύμφωνα με τις νοητικές τους ικανότητες.

Η CFCF, μια ουγγρική ΜΚΟ, η οποία εκπροσωπεί τα θύματα των Ρομά πριν από τη διαδικασία του Δικαστηρίου υπέβαλε αίτηση για επανεξέταση ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου. Η CFCF υποστήριξε ότι δεν υπάρχει εθνικό επαγγελματικό πρότυπο που θεσπίστηκε σε σχέση με το διαγνωστικό σύστημα της Ουγγαρίας. Τα γνωστά συστημικά λάθη του διαγνωστικού συστήματος, σε συνδυασμό με την αδιαφορία του κοινωνικού, πολιτισμικού και γλωσσικού μειονεκτικού περιβάλλοντος, είχε οδηγήσει σε δυσανάλογα μεγάλος αριθμός παιδιών Ρομά να έχει διαγνωστεί με "ήπια νοητική αναπηρία". Η CFCF ζήτησε από το Ανώτατο Δικαστήριο να ορίσει, ως αναλογία με την υπόθεση *DH και άλλοι κατά Τσεχικής Δημοκρατίας* ότι η λανθασμένη διάγνωση των παιδιών Ρομά αποτελεί δυσμενή διάκριση. Τέτοια λάθος διάγνωση εκπροσωπεί άμεσες - ή εναλλακτικά έμμεσες - διακρίσεις, με βάση την εθνική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση των αιτούντων.

Το Ανώτατο Δικαστήριο αξιολόγησε την απόφαση δεύτερου βαθμού και διαπίστωσε ότι εν μέρει αβάσιμη. Δήλωσε ότι η συμπεριφορά του Ειδικού Σχολείου και του Περιφερειακού Συμβουλίου δεν είχε παραβιάσει το δικαίωμα των προσφευγόντων στην ίση μεταχείριση, είτε από την άποψη της άμεσης ή έμμεσης διάκρισης. Το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι τα συστημικά λάθη του συστήματος διάγνωσης οδηγούν σε λανθασμένη διάγνωση - ανεξάρτητα από τον αντίκτυπό τους στους προσφεύγοντες - δεν θα μπορούσε να θέσει θέμα ευθύνης των ερωτηθέντων. Η δημιουργία ενός κατάλληλου επαγγελματικού πρωτοκόλλου, το οποίο θεωρεί ότι η ειδική μειονεκτική θέση των παιδιών Ρομά και η μείωση των συστημικών σφαλμάτων του συστήματος διάγνωσης είναι υποχρέωση του Κράτους. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο

χειρισμός από ΕΚ των γονικών δικαιωμάτων είχε παραβιάσει τη σχετική νομοθεσία. Στο Περιφερειακό Συμβούλιο διαπιστώθηκε ευθύνη για την αποτυχία του να επιβλέπει τη νομιμότητα, ή να οργανώνει την εποπτεία της νομιμότητας, βάσει της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, καθώς και για την αποτυχία να τερματίσει την παράνομη πρακτική. Η επιφύλαξη των αιτούντων προκλήθηκε από τη στέρηση τους από το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής που προβλέπονται από το νόμο και ως εκ τούτου από τη θεωρητική πιθανότητα να αποσπάσουν ευνοϊκότερη αξιολόγηση των ικανοτήτων μάθησης. Το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε, κατά συνέπεια, την απόφαση σε πρώτο βαθμό σε σχέση με την καταβολή αποζημίωσης για κάθε αιτούντα από το Περιφερειακό Συμβούλιο στο ποσό των HUF 300.000 (περίπου 1.000 ευρώ).

Οι αιτούντες Ρομά απευθύνθηκαν περαιτέρω στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στις 29 Ιανουαρίου 2013, το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα παιδιά Ρομά είχαν υπερεκπροσωπηθεί μεταξύ των μαθητών στην πρωτοβάθμια ειδική εκπαίδευση και σε επαγγελματικές σχολές που παρακολούθησαν οι αιτούντες και ότι τα παιδιά Ρομά είχαν συνολικά υπερεκπροσωπηθεί στο παρελθόν σε ειδικά σχολεία στην Ουγγαρία λόγω της συστηματικής λανθασμένης διάγνωσης της νοητικής υστέρησης. Τα υποκείμενα αριθμητικά ήταν μη αμφισβητούμενα από την ουγγρική κυβέρνηση. Το Δικαστήριο διαπίστωσε *prima facie* έμμεση διάκριση.

Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση έπρεπε να αποδείξει ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν είχε δυσανάλογα επιζήμιες επιπτώσεις. **Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η θέση της ουγγρικής κυβέρνησης να διατηρήσει ειδικά σχολεία είχαν ως κίνητρο την πρόθεση να βρεθεί μια λύση για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αναγνώρισε επίσης ότι οι ουγγρικές αρχές είχαν λάβει μια σειρά μέτρων για την**

αποφυγή λανθασμένης διάγνωσης στην τοποθέτηση του σχολείου. Ωστόσο, το Δικαστήριο συμεριζεται την ανησυχία άλλων φορέων του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με το βασικό πρόγραμμα σπουδών που ακολουθείται στα ειδικά σχολεία και το διαχωρισμό που προκάλεσε το σύστημα. Μια έκθεση για την Ουγγαρία που δημοσιεύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), το 2009, διαπίστωσε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες θα μπορούσε να ενσωματωθεί εύκολα σε γενικά σχολεία, αλλά συχνά γινόταν λανθασμένη διάγνωση λόγω των πολιτισμικών διαφορών. Καθώς η τοποθέτηση ήταν λανθασμένη, τα παιδιά ήταν απίθανο να ξεφύγουν από το σύστημα της κατώτερης εκπαίδευσης. Δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες δεν ανέφεραν στην καταγγελία τους σχετικά με τα υποτιθέμενα διαρθρωτικά προβλήματα των προκατειλημμένων δοκιμών ενώπιον των ουγγρικών δικαστηρίων, το Δικαστήριο έκρινε ότι μέρος της αίτησης απαράδεκτο. Σημείωσε, ωστόσο, ότι οι δοκιμές που είχαν χρησιμοποιηθεί για να αξιολογήσουν την ικανότητα μάθησης των εναγόντων είχαν προκαλέσει διαμάχη και συνέχισαν να είναι αντικείμενο επιστημονικής συζήτησης. Ειδικότερα, οι ουγγρικές αρχές είχαν θέσει τη διαχωριστική τιμή της νοητικής υστέρησης στο IQ 86 και, συνεπώς, σημαντικά υψηλότερο από την WHO αξία του IQ 70.

Το ΕΔΑΔ τόνισε ότι «ως αποτέλεσμα της ταραχόδους ιστορίας τους και του συνεχούς ξεριζωμού, οι Ρομά έχουν γίνει ένα συγκεκριμένο είδος των μειονεκτούντων και ευάλωτων μειονοτήτων. Ως εκ τούτου, χρειάζονται ειδική προστασία. Η ευάλωτη θέση τους, σημαίνει ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες τους και διαφορετικό τρόπο ζωής τους τόσο στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο όσο και στη λήψη αποφάσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διατύπωση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1

συνεπάγεται μια θετική υποχρέωση από την πλευρά του κράτους και ότι υπό το πρίσμα της αναγνωρισμένης μεροληψίας στις διαδικασίες του παρελθόντος με την τοποθέτηση σε ειδικά σχολεία, το κράτος έχει συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις για να αποφευχθεί η διαιώνιση της τελευταίας διάκρισης ή πρακτικών διάκρισεις μεταμφιεσμένες σε ουδέτερες δοκιμές".

Μολονότι το Δικαστήριο δεν ήταν σε θέση να αξιολογήσει την εγκυρότητα των δοκιμών που εφαρμόζονται στην Ουγγαρία για να εκτιμήσει την πνευματική ικανότητα του παιδιού, το Δικαστήριο επισήμανε ότι «τουλάχιστον, υπάρχει ο κίνδυνος ότι οι δοκιμές έγιναν πολιτιστικά προκατειλημμένη. Για το Δικαστήριο, το ζήτημα ήταν, επομένως, να εξακριβωθεί σε ποιο βαθμό ειδικές διασφαλίσεις που εφαρμόστηκαν θα επέτρεπαν στις αρχές να λαμβάνουν υπόψη, κατά την εξαμηνιαία διαδικασία επανεξέτασης της τοποθέτησης και την τακτική, οι ιδιαιτερότητες και τα ειδικά χαρακτηριστικά των αιτούντων Ρομά που τους εγκλώβιζε, ενόψει του υψηλού κινδύνου της λανθασμένης διάγνωσης σε διακρίσεις και λανθασμένη τοποθέτηση. "

Ως εκ τούτου, τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης έδειξαν ότι οι ρυθμίσεις εκπαίδευσης για τους Ρομά με την υποτιθέμενη «ήπια νοητική αναπηρία» δεν διέθεταν επαρκείς εγγυήσεις που θα φρόντιζαν ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες τους ως μέλη μιας ομάδας σε μειονεκτική θέση. Ως αποτέλεσμα είχαν απομονωθεί από τους μαθητές του ευρύτερου πληθυσμού και είχαν λάβει εκπαίδευση η οποία ήταν πιθανό να έχει παρεμποδίσει την προσωπική τους ανάπτυξη αντί να τους βοηθήσει να αναπτύξουν τις δεξιότητες για να διευκολύνουν τη ζωή τους, και την ενσωμάτωσή τους μεταξύ της πλειονότητας του πληθυσμού. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η ουγγρική κυβέρνηση απέτυχε να αποδείξει ότι η διαφορετική μεταχείριση δεν είχε δυσανάλογα επιζήμιες επιπτώσεις για τους προσφεύγοντες και συμφώνησε σε

παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 σε σχέση με τους δύο αιτούντες.

Oršuiš και άλλοι κατά Κροατίας (2010): Η εγγραφή των παιδιών Ρομά σε χωριστές τάξεις

15 υπήκοοι της Κροατίας καταγωγής Ρομά κατήγγειλαν ότι είχαν υποστεί διαχωρισμό στο δημοτικό σχολείο επειδή ήταν Ρομά. Παρακολουθούσαν το δημοτικό σχολείο στα χωριά Macinec και Podutren σε διαφορετικές χρονικές στιγμές μεταξύ των ετών 1996 και 2000. Ισχυρίστηκαν ότι η μόνο για Ρομά διδακτέα ύλη στα σχολεία τους είχε 30% μικρότερο περιεχόμενο από το επίσημο εθνικό πρόγραμμα σπουδών. Ισχυρίστηκαν ότι η κατάσταση εξέφραζε ρατσιστικές διακρίσεις και παραβιάζει το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση, καθώς και το δικαίωμά τους στην προστασία από την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Τον Απρίλιο του 2002, οι προσφεύγοντες άσκησαν αγωγή κατά των δημοτικών σχολείων τους. Υπέβαλαν μια ψυχολογική μελέτη των παιδιών Ρομά που συμμετείχαν στις μόνο για Ρομά τάξεις στην περιοχή τους, η οποία ανέφερε ότι η διαχωρισμένη εκπαίδευση προκαλεί συναισθηματικές και ψυχολογικές βλάβες στα παιδιά των Ρομά, τόσο από την άποψη της αυτοεκτίμησης όσο και για την ανάπτυξη της ταυτότητάς τους.

Στις 26 Σεπτεμβρίου 2002 το Δημοτικό Δικαστήριο του Čakovec απέρριψε την προσφυγή, αποδεχόμενο το επιχείρημα των εναγομένων ότι ο λόγος για τον οποίο οι περισσότεροι μαθητές Ρομά τοποθετούνται σε χωριστές τάξεις ήταν ότι δεν μιλούσαν άπταιστα Κροατικά. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο έκρινε ότι αυτό δεν ήταν παράνομο και ότι οι προσφεύγοντες είχαν αποτύχει να τεκμηριώσουν τους ισχυρισμούς τους σχετικά με τις φυλετικές διακρίσεις. Τέλος, το δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι προσφεύγοντες είχαν αποτύχει να αποδείξουν την υποτιθέμενη διαφορά στο

πρόγραμμα σπουδών των τάξεων που παρακολουθούσαν αποκλειστικά Ρομά. Στις 17 Οκτωβρίου 2002, οι προσφεύγοντες άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως σε πρώτο βαθμό, ισχυριζόμενοι ότι ήταν αυθαίρετη και αντιφατική. Στις 14 Νοεμβρίου 2002, το Περιφερειακό Δικαστήριο του Čakovec απέρριψε την προσφυγή των προσφευγόντων, επικυρώνοντας την αιτιολογία της πρωτόδικης απόφασης. Στη συνέχεια, στις 19 Δεκεμβρίου 2002, οι προσφεύγουσες υπέβαλαν καταγγελία στο Συνταγματικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 62 του νόμου περί Συνταγματικού Δικαστηρίου. Στη συνταγματική προσφυγή τους επανέλαβαν την προηγούμενη επιχειρηματολογία τους, επικαλούμενοι τις σχετικές διατάξεις του Συντάγματος και της Σύμβασης. Το Δικαστήριο απέρριψε τις αιτιάσεις των προσφευγόντων, εξίσου. Στη συνέχεια απευθύνθηκαν στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Το ΕΔΑΔ έκρινε ότι η υπόθεση εγείρει κυρίως ζητήματα διακρίσεων και υπενθύμισε τα συμπεράσματα από τη νομολογία του ότι, ως αποτέλεσμα της ιστορίας τους, οι Ρομά αποτελούν έναν ειδικό τύπο των μειονεκτούντων και ευάλωτων μειονοτήτων. Ως εκ τούτου, απαιτείται ειδική προστασία, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της εκπαίδευσης. Το Δικαστήριο επισήμανε τους λόγους που επικαλέστηκε η κυβέρνηση για την τοποθέτηση των προσφευγόντων σε αποκλειστικά Ρομά τάξεις, και συγκεκριμένα ότι απουσίαζε η επαρκής γνώση της κροατικής γλώσσας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι η προσωρινή τοποθέτηση των παιδιών σε μια ξεχωριστή κατηγορία με το αιτιολογικό της ανεπάρκειας της γλώσσας δεν ήταν, ως εκ τούτου, αυτομάτως αντίθετη προς το άρθρο 14 της Σύμβασης, αφού αυτό επηρέασε, όπως στην περίπτωση Oršuš, αποκλειστικά και μόνο τα μέλη μιας ειδικής εθνοτικής ομάδας, έπρεπε να τεθούν σε εφαρμογή συγκεκριμένες εγγυήσεις.

Οι κροατικοί νόμοι που ισχύουν για την υπόθεση και τα θέματα που διακυβεύονται εκείνη τη χρονική στιγμή δεν είχαν προβλέψει ξεχωριστές τάξεις για τα παιδιά που στερούνται επάρκειας στην κροατική γλώσσα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο παρατήρησε ότι τα τεστ που εφαρμόζονται για να αποφασιστεί εάν θα μετέφεραν τους Ρομά μαθητές σε αποκλειστικά διαμορφωμένες τάξεις δεν είχαν σχεδιαστεί ειδικά για να αξιολογήσουν τις ικανότητες των παιδιών στην κροατική γλώσσα, αλλά αντίθετα για να ελεγχθεί η γενική ψυχο-φυσική κατάσταση των παιδιών. Ομοίως, το Δικαστήριο θεώρησε ότι, ενώ οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν να αντιμετωπίζουν ορισμένες μαθησιακές δυσκολίες, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι είχαν αποτύχει να προβιβαστούν σε μεγαλύτερη τάξη για τα πρώτα δύο χρόνια της σχολικής τους εκπαίδευσης, οι δυσκολίες αυτές δεν είχαν αντιμετωπιστεί επαρκώς από την απλή τοποθέτηση τους σε τάξεις αποκλειστικά για Ρομά.

Όσον αφορά το σχολικό πρόγραμμα, το Συνέδριο διαπίστωσε ότι μόλις τοποθετήθηκαν στις ειδικά διαμορφωμένες τάξεις οι προσφεύγοντες δεν τους είχε παρασχεθεί ένα πρόγραμμα ειδικά σχεδιασμένο για να αντιμετωπίσουν τις υποτιθέμενες γλωσσικές ανεπάρκειές τους. Όλοι τους είχαν περάσει ένα μεγάλο διάστημα της εκπαίδευσής τους σε τάξεις που προορίζονταν απελπιστικά για αυτούς. Δεν υπήρξε καμία ιδιαίτερη διαδικασία παρακολούθησης και, παρόλο που ορισμένοι από τους προσφεύγοντες είχαν παρακολουθήσει μεικτές τάξεις κατά καιρούς, η κυβέρνηση απέτυχε να αποδείξει ότι οι επιμέρους εκθέσεις είχαν συνταχθεί για κάθε αιτούντα και την πρόοδο του στην εκμάθηση της κροατικής. Η έλλειψη μιας καθορισμένης και διαφανούς διαδικασίας ελέγχου είχε αφήσει πολλά περιθώρια αυθαιρεσίας.

Στατιστικά στοιχεία που υπέβαλαν οι προσφεύγοντες για την περιοχή στην οποία ζούσαν δεν έχουν αμφισβητηθεί από την κυβέρνηση, όπου παρουσιάζεται ποσοστό

εγκατάλειψης του 84% για τους μαθητές Ρομά πριν από την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι προσφεύγοντες, χωρίς καμία εξαίρεση, είχαν εγκαταλείψει το σχολείο στην ηλικία των δεκαπέντε, χωρίς να ολοκληρώσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και από τις εκθέσεις του σχολείου τους αποδεικνύεται μικρή συμμετοχή. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι ένα τόσο υψηλό ποσοστό εγκατάλειψης των μαθητών Ρομά στην εν λόγω περιοχή απαιτούσε τη λήψη θετικών μέτρων με σκοπό να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης μεταξύ του πληθυσμού των Ρομά και να βοηθηθούν οι αιτούντες με τυχόν δυσκολίες που είχαν αντιμετωπίσει στην παρακολούθηση του σχολικού προγράμματος. Ωστόσο, σύμφωνα με την κυβέρνηση, οι κοινωνικές υπηρεσίες είχαν ενημερωθεί για την χαμηλή προσέλευση των μαθητών μόνο στην περίπτωση του πέμπτου προσφύγοντος και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία που να δόθηκαν σε οποιαδήποτε παρακολούθηση.

Όσον αφορά την παθητικότητα των γονέων και την έλλειψη των αιτιάσεων όσον αφορά την τοποθέτηση των παιδιών τους σε χωριστές τάξεις, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι γονείς, οι ίδιοι μέλη μιας κοινότητας σε μειονεκτική θέση και συχνά με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, δεν είχαν τη δυνατότητα να εκτιμήσουν όλες τις πτυχές της κατάστασης και τις συνέπειες του να δώσουν τη συγκατάθεσή τους. Επιπλέον, δεν είναι δυνατή παραίτηση από το δικαίωμα μη υποβολής σε φυλετικές διακρίσεις, καθώς θα ήταν αντίθετο προς το δημόσιο συμφέρον. Οι αιτούντες θα μπορούσαν να έχουν παρακολουθήσει ένα νυχτερινό σχολείο μιας γειτονικής πόλης που χρηματοδοτούνταν από την κυβέρνηση. Ωστόσο, αυτό δεν ήταν αρκετό για να θεραπεύσει τις ανωτέρω ελλείψεις στην εκπαίδευση των εναγόντων.

Ενώ αναγνωρίζει τις προσπάθειες που γίνονται από τις κροατικές αρχές να εξασφαλίσουν ότι τα παιδιά Ρομά θα λαμβάνουν εκπαίδευση, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι δεν έχουν τεθεί σε εφαρμογή επαρκείς εγγυήσεις κατά τον κρίσιμο χρόνο για να εξασφαλίσουν επαρκή μέριμνα για τις ειδικές ανάγκες των αιτούντων ως μέλη μιας μειονεκτούσας ομάδας. Κατά συνέπεια, η τοποθέτηση, κατά καιρούς, από τους προσφεύγοντες σε τάξεις αποκλειστικά για Ρομά κατά τη διάρκεια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δεν ήταν δικαιολογημένη, κατά παράβαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1.

III. Μεθοδολογία της ταυτοποίησης, τεκμηρίωσης, συστηματικής παρακολούθησης και αναφοράς των περιπτώσεων διακρίσεων.

1. Ταυτοποίηση

Εισαγωγή στην διαδικασία ταυτοποίησης

Ενώ με την πρώτη ματιά η διαδικασία της ταυτοποίησης περιπτώσεων διακρίσεων δίνει την εντύπωση μιας παθητικής διαδικασίας παρατήρησης, οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να υιοθετήσουν μια περισσότερο δραστήρια προσέγγιση συλλογής πληροφοριών, η οποία απαιτεί μια ουσιαστική προσπάθεια. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να συλλέγουν πρωτογενή *-prima facie* (εκ πρώτης όψεως)-πληροφορία σχετικά με προβλήματα που σχετίζονται με τις διακρίσεις και ενδεικτικά μοτίβα που είναι σχετιζόμενα με την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν είτε να είναι αυτόπτες μάρτυρες περιπτώσεων διακρίσεων, αναφέροντας επακριβώς και αντικειμενικά τα συμβάντα που βλέπουν, ή να μαθαίνουν από τα θύματα ή τους γονείς τους ή από άλλες πηγές για τέτοια περιστατικά.

Συνεπώς, η διαδικασία ταυτοποίησης απαιτεί εις βάθος συστηματικές τεχνικές για την συλλογή επακριβών πληροφοριών. Οι προσεκτικές αναζητήσεις, η παρακολούθηση και η ανάλυση είναι αναπόσπαστα με την συλλογή των πληροφοριών στάδια. Οι ηχητικές πληροφορίες είναι το κλειδί στην παραγωγή καλά τεκμηριωμένων αναφορών, οι οποίες μπορούν επακολούθως να χρησιμοποιηθούν για να ενθαρρύνουν σε δράση τις αρχές. Η ταυτοποίηση λοιπόν είναι μια διαδικασία που δεν πρέπει να υποεκτιμηθεί.

Ορίζοντας το αντικείμενο προς ταυτοποίηση

Παρά τα εθνικά χαρακτηριστικά, για την διαδικασία ταυτοποίησης υποθέσεων διακρίσεων, κάποιος πρέπει να λάβει υπ' όψιν του την πολύπλευρη φύση των διακρίσεων κατά των Ρομά στην εκπαίδευση. Παρόλο που στην Ελλάδα οι ενδοσχολικές υποθέσεις διακρίσεων είναι πιο συνηθισμένες, οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να ταυτοποιήσουν πιθανές διακρίσεις μέσα στην ίδια τάξη ή ενδοσχολικές υποθέσεις διακρίσεων.

Διακρίνοντας ανάμεσα σε σχολικές υποθέσεις διακρίσεων και άλλου τύπου κακοποίηση/διάκριση

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να διακρίνουν ανάμεσα σε σχολικές υποθέσεις διακρίσεων και άλλου τύπου κακοποίηση/διάκριση κατά Ρομά παιδιών στο πλαίσιο της εκπαίδευσης.

Παρενόχληση

Ως μορφή διακρίσεων η παρενόχληση ορίζεται ως ακολούθως: «όταν μια ανεπιθύμητη επίθεση που σχετίζεται με ρατσιστική ή εθνική ταυτότητα συμβαίνει με σκοπό ή αποτέλεσμα την παραβίαση της αξιοπρέπειας ενός ατόμου, και την δημιουργία μειοτικού, εχθρικού, ταπεινωτικού ή προσβλητικού περιβάλλοντος»⁵¹.

Σχετικά με αυτής της μορφής τις διακρίσεις εις βάρος των Ρομά μαθητών οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν να λάβουν υπ' όψιν τα κάτωθι σημεία:

- Μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς και δημόσιοι αξιωματούχοι έχουν αναφερθεί πως έχουν λάβει μέρος σε παρενοχλήσεις.
- Παρά τις προσπάθειες που έγιναν, αυτές οι ρατσιστικές συμπεριφορές, που έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό των

⁵¹ Οδηγία του Συμβουλίου 2000/43/EC της 29 Ιουνίου 2000 που αφορά στην ίση μεταχείριση ατόμων ασχέτως με την φυλή ή την εθνική ταυτότητά τους.

Ρομά μαθητών από την εκπαίδευση, γίνονται ανεκτές από τους Διευθυντές των σχολείων ή άλλους αξιωματούχους, παρόλο που δεν κατευθύνονται από αυτούς τους ίδιους.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Αν η παρενόχληση ασκείται σε παιδιά Ρομά από ανήλικους μαθητές, η αποτυχία του σχολείου να την σταματήσει, ασκώντας πειθαρχικά μέσα, θεωρείται ως διάκριση και αυτή.

- Η παρενόχληση των Ρομά μαθητών μπορεί να συμβεί είτε μέσα στις σχολικές εγκαταστάσεις είτε έξω από αυτές.
- Η λεκτική ή φυσική κακοποίηση δεν είναι αναγκαίο να έχει ρητό βαθμό παρενόχλησης

Προστασία έναντι αντιποίνων (Θυματοποίηση)

Η θυματοποίηση αναφέρεται ως «δυσμενής μεταχείριση ή δυσμενείς επιπτώσεις ως αντίδραση σε μία καταγγελία ή σε διαδικασίες που στοχεύουν στην ενθάρρυνση της συμμόρφωσης με την αρχή της ίσης μεταχείρισης»⁵².

Η θυματοποίηση των Ρομά μαθητών μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Μερικά παραδείγματα ως ακολούθου:

- Η χαμηλή βαθμολόγηση ή η έξτρα εργασία για το σπίτι σε ένα μαθητή επειδή οι γονείς του/της άσκησαν προσφυγή για όποιο είδος διάκρισης αυτός/ή υπέστη.
- Παίρνοντας πειθαρχικά μέτρα κατά ενός δασκάλου επειδή ακολουθώντας την συμβουλή του/της Ρομά μαθητές ή γονείς υπέβαλλαν καταγγελία.
- Ο αποκλεισμός ή η παρεμπόδιση πρόσβασης Ρομά γονέων σε κοινωνικές υπηρεσίες για τις προσφυγές τους για υποθέσεις διακρίσεων των παιδιών τους στο σχολείο.

⁵² *Id.*

! Οι προαναφερόμενοι τύποι ή οποιοσδήποτε τύπος κακομεταχείρισης ή διάκρισης συνιστούν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά αλλά δεν συνιστούν per se περιπτώσεις διακρίσεων.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Μια χαρακτηριστική περίπτωση διακρίσεων παρουσιάστηκε στον Δήμο Χαλανδρίου όταν μη Ρομά γονείς αντέδρασαν στην προγραμματισμένη μεταφορά οικισμού Ρομά στην περιοχή. Η μεταφορά ανεβλήθη, σύμφωνα με δικαστική απόφαση, για να αποφευχθεί η δυσλειτουργία της εκπαίδευσής αν Ρομά μαθητές παρακολουθούσαν εκεί μαθήματα. Ακολούθησαν ζωνιές αντιδράσεις γονέων των μη Ρομά μαθητών. Ο τοπικός σύλλογος γονέων ψήφισε, στις 26 Οκτωβρίου 2012, ενάντια στην ένταξη παιδιών Ρομά στο τοπικό σχολείο. Στο τέλος, παρ' όλ' αυτά, το αίτημά τους απορρίφθηκε από τον εξουσιοδοτημένο αρμόδιο φορέα του σχολείου.

! Παρ' όλ' αυτά, μερικά περιστατικά κακομεταχείρισης ή διάκρισης μπορεί να συνιστούν δείκτες πραγματικών ή πιθανών σχολικών διακρίσεων.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Όπως αναφέρθηκε στην υπόθεση *Σαμπάνης και Άλλοι*, τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο 2005, από την πρώτη μέρα του σχολικού έτους, μη Ρομά γονείς διαμαρτυρήθηκαν ενάντια στην εγγραφή στο Δημοτικό Σχολείο παιδιών Ρομά και κατέλαβαν το σχολείο, απαιτώντας τα παιδιά Ρομά να μεταφερθούν σε άλλο κτίριο. Η αστυνομία αναγκάστηκε να παρέμβει πολλές φορές για να διατηρήσει την τάξη και να αποτρέψει παράνομες πράξεις κατά των παιδιών καταγωγής Ρομά.

Ορίζοντας τι πληροφορία να αναζητήσεις

Η πληροφορία που απαιτείται δεν είναι πάντα απευθείας σχετιζόμενη με συγκεκριμένα περιστατικά. Στην πραγματικότητα, πολλές μπορεί να είναι περισσότερο γενικές, σχετιζόμενες με το περιεχόμενο το οποίο μέσα στο οποίο μια υπόθεση διάκρισης παρουσιάστηκε, όπως το οικονομικό ή πολιτιστικό πλαίσιο.

Εμμεσες πληροφορίες, όπως:

- Ιστορικό πλαίσιο: αρχεία των διακρίσεων ή της εξάλειψης αυτών.
- Οικονομικοί δείκτες, όπως: ο δείκτης ανεργίας μιας κοινότητας Ρομά, οικονομική βοήθεια που παρέχεται από το Κράτος στις οικογένειες Ρομά για την εκπαίδευση, για την επένδυση σε σχολεία σε κοινωνικοοικονομικά άπορες περιοχές.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Ενώ πριν το 2011 δεν είχαν προβλεφθεί σχέδια για σχολεία σε κοινωνικοοικονομικά άπορες περιοχές, το 2011 ορίστηκαν και δημιουργήθηκαν Ζώνες με Προτεραιότητα στην Εκπαίδευση (οι οποίες περιελάμβαναν περιοχές με πληθυσμό Ρομά), ζώνες στις οποίες δόθηκε προτεραιότητα στην επένδυση πόρων. Περικοπές στον προϋπολογισμό, όμως, σήμαιναν ότι αυτή η πολιτική δεν επρόκειτο να υιοθετηθεί.⁵³

- Κοινωνικοί δείκτες, όπως: πρόσβαση στην φροντίδα υγείας και γενική πρόσβαση στην εκπαίδευση των Ρομά κοινοτήτων, συμμαχίες εκπαιδευτικών-γονέων ενάντια στην συμμετοχή των Ρομά.
- Η οργάνωση και η δομή λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος: τύπος σχολικού συστήματος (επιλεκτικού ή μη), εκπαίδευση του πολίτη να συμμετέχει – διδασκαλία για την

⁵³ Fox and Vidra, *op. cit.*, p. 15.

διαφορετικότητα, απασχόληση μειονοτικών/μεταναστών δασκάλων, προγράμματα εκπαίδευσης των δασκάλων, προώθηση ενός αντιρατσιστικού και χωρίς διακρίσεις μοντέλου κουλτούρας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Προγράμματα στα κανονικά Ελληνικά σχολεία έχουν εισάγει Πολιτισμικούς Διαμεσολαβητές: νεαρές Ρομά οι οποίες δρουν ως διαμεσολαβητές ανάμεσα σε δασκάλους και οικογένειες Ρομά. Αυτό το πρόγραμμα πέτυχε να κρατήσει τα παιδιά Ρομά στα σχολεία και βελτίωσε την απόδοσή τους. Σήμερα το πρόγραμμα λειτουργεί, όμως σε έναν πολύ περιορισμένο αριθμό σχολείων.⁵⁴

- Οργάνωση και εργασία με ένα συγκεκριμένο εργαλείο.
- Στατιστικά δεδομένα, όπως: αριθμός και ηλικίες του σχολικού πληθυσμού, ποσοστό Ρομά μαθητών, ηλικιακή σύγκριση μεταξύ Ρομά μαθητών και μη Ρομά μαθητών, αριθμός μαθητών όσων εγκαταλείπουν το σχολείο.

! Οι στατιστικές είναι θεμελιώδους σημασίας στις υποθέσεις διακρίσεων. Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να δοθεί στην συστηματική συλλογή στατιστικών δεδομένων.

Νομικές και Συνταγματικές πληροφορίες, όπως:

- Διεθνείς Συνθήκες, συμφωνίες επικυρωμένες από την κυβέρνηση.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει την Συνθήκη της UNESCO κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση.

- Σημαντικές δικαστικές υποθέσεις, δικαστικές διώξεις, κλπ.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 19.

- Σχετικές συνταγματικές διατάξεις και νόμοι.

Αναφορές από:

- Συμβάντα, και
- Ατομικοί ισχυρισμοί σχετικά με υποθέσεις διακρίσεων.

Καθιερώνοντας πηγές συλλογής πληροφοριών

Η συγκέντρωση πληροφοριών για μια υπόθεση διάκρισης πρέπει να επιτευχθεί μέσα από μία μεγάλη ποικιλία πηγών. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν:

- έντυπα μέσα,
- σελίδες του διαδικτύου,
- ραδιοφωνικές εκπομπές,
- επίσημες αναφορές,
- αρχεία δικαστικών αρχών ή αρχεία της αστυνομίας,
- δηλώσεις και συνεντεύξεις μαρτύρων και θυμάτων,
- ατομικούς ισχυρισμούς περί διακρίσεων,
- αναφορές από άλλες ΜΚΟ ή ΔΚΟ,
- ακαδημαϊκά γραπτά,
- επισκέψεις και αποστολές.

! Η συλλογή των πληροφοριών μπορεί να είναι μια πολύ απαιτητική δουλειά και πιθανώς κοστοβόρα. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει να κάνουν τις επιλογές τους με βάση τα οικονομικά τους μέσα και το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτουν.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Έντυπα υλικά, τα οποία θα συλλεχθούν, διαβαστούν και αρχειοθετηθούν πρέπει να επιλεγθούν προσεκτικά, αφού οι

διαδικτυακές πηγές δεν είναι πάντα αρκετές ή αξιόπιστες. Δεδομένης της φύσης των υποθέσεων διακρίσεων κατά των Ρομά, οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να λάβουν υπ' όψιν ότι οι αποστολές και οι επισκέψεις των εμπλεκόμενων ή πιθανώς εμπλεκόμενων κοινοτήτων Ρομά ή σχολείων είναι μεγάλης σημασίας. Οι συνεντεύξεις και τα ερωτηματολόγια κλπ είναι οι κλασσικοί τρόποι ανεύρεσης στοιχείων.

Ανάπτυξη επαφών και διαδικασία συλλογής πληροφοριών

Η ανάπτυξη επαφών αναφέρεται στην ανάπτυξη δικτύων εχόντων την τεχνογνωσία ατόμων ή ομάδων, που θα αναφέρουν, παρέχουν πληροφορίες ή διευκολύνουν την πρόσβαση στην πληροφορία σχετικά με υποθέσεις διακρίσεων.

Η ανάπτυξη επαφών είναι σημαντική για την σωστή διαχείριση της διαδικασίας συλλογής πληροφοριών, στοχεύοντας σε μια καλά δομημένη ταυτοποίηση των υποθέσεων. Τα Δίκτυα αυτού του είδους είναι ζωτικής σημασίας όχι μόνο για την συλλογή των πληροφοριών αλλά και για την αξιολόγηση της πληροφορίας. Κάθε μία πληροφορία πρέπει να ελέγχεται διπλά. Ένα αξιόπιστο δίκτυο επαφών είναι από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους στην επιβεβαίωση των πληροφοριών.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Αν μια επαφή σας αναφέρει μία υπόθεση, θα χρειαστεί να ελέγξετε διπλά αυτήν την πληροφορία αναζητώντας ο ίδιος γεγονότα, ή ζητώντας επιβεβαίωση του συμβάντος από άλλες επαφές.

Ανομοιόμορφες πηγές επαφών

Ιδανικά, το δίκτυο των ενδιαφερόμενων φορέων θα πρέπει να είναι ανομοιόμορφο ώστε να εκπροσωπεί διάφορες εθνικότητες, περιφέρειες, κοινωνικές τάξεις, επαγγέλματα, προσχώρηση σε πολιτικά κόμματα κλπ.

Για υποθέσεις διαχωρισμού, κάποιες επαφές είναι απαραίτητες, όπως:

- γονείς Ρομά,
- παιδιά Ρομά
- άλλα μέλη της τοπικής κοινότητας των Ρομά,
- άλλα παιδιά και οι γονείς τους,
- αντιπρόσωποι τοπικών κυβερνητικών οργάνων και ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται τοπικά,
- η διεύθυνση και το προσωπικό σχολείων,
- διοίκηση και προσωπικό των Επιθεωρήσεων της Πρωτοβάθμιας/ Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της περιοχής, διοίκηση και προσωπικό της Περιφερειακής Διεύθυνσης της πρωτοβάθμιας/δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,
- όπου είναι εφαρμόσιμο, Ρομά σχολικοί διαμεσολαβητές ή βοηθοί.

Ασφάλεια των επαφών

Προκειμένου να εγγυηθεί κανείς την συνέπεια, την ακρίβεια και την αλήθεια της παρεχόμενης πληροφορίας, οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να διασφαλίσουν την ασφάλεια του δικτύου επαφών τους.

Η ανάπτυξη σχέσεων συνεπάγεται ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης με τους ανθρώπους:

- Οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη στις επαφές τους, άτομα ή ομάδες. Οι επαφές

πρέπει να έχουν την διαβεβαίωση ότι η πληροφορία που δίνουν θα ληφθεί καταλλήλως και δεόντως υπ' όψιν.

- Οι επαφές πρέπει να γνωρίζουν τον τύπο και τον ακριβές αντικείμενο εργασίας των ενδιαφερόμενων φορέων. Συνεπώς, θα πρέπει να πληροφορηθούν για τα πρότυπα έρευνας των ενδιαφερομένων φορέων καθώς και για την ανάγκη τους για ακριβείς πληροφορίες.

Η ανάπτυξη σχέσεων με τις επαφές συνεπάγεται την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πηγών:

- Οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να αξιολογήσουν τις προοπτικές των επαφών τους, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι ίσως έχουν πολιτική ή άλλου τύπου ατζέντα. Αυτές οι προοπτικές ίσως επηρεάζουν τις παρεχόμενες πληροφορίες. Συνεπώς, οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να κατανοήσουν και να σταθμίσουν την μεροληψία των επαφών τους, ομάδων ή ατόμων.

2. Τεκμηρίωση

Βασικοί άξονες τεκμηρίωσης

Ο όρος τεκμηρίωση είναι σύνθετος και μπορεί να έχει διαφορετικές έννοιες, ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται. Αυτό που έχει σημασία να έχουν κατά νου οι ενδιαφερόμενοι φορείς, είναι ότι η τεκμηρίωση είναι μία διαδικασία που αναπτύσσεται σε διαφορετικά βήματα:

α. Συλλογή πληροφοριών: Οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να ορίσουν τι πληροφορία απαιτείται, ανάλογα με τα παραπάνω αναφερόμενα, και να ορίσουν τα μέσα για την απόκτησή της.

β. Οργάνωση πληροφοριών: Οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να καταγράψουν την αποκαλυφθείσα πληροφορία και να την αποθηκεύσουν σε κατάλληλα αρχεία που ονομάζονται «τεκμήρια» (η καταγραφή σε βίντεο είναι επίσης μια επιλογή) ή να συλλέξουν τεκμήρια που ήδη υπάρχουν και περιέχουν την αναγκαία πληροφορία.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Υπάρχουν πολλοί τρόποι καταγραφής δεδομένων. Δύο σημαντικά εργαλεία παρέχονται από τον οργανισμό Huridocs*: “Φόρμα Καταγραφής Συμβάντων” και οι “Μικροθησαυροί”, για τον σκελετό της δομής και της ανάλυσης της πληροφορίας.

* στμ: <http://www.huridocs.org/>

γ. Αναλύοντας την πληροφορία: Προκειμένου τα δεδομένα να γίνουν περισσότερα ορατά και προσβάσιμα, οι ενδιαφερόμενοι φορείς ενθαρρύνονται να παρουσιάζουν ανάλυση της πληροφορίας μέσω στατιστικών, γραφικών παραστάσεων ή διαγραμμαμάτων.

δ. Διασπορά της πληροφορίας

Βασικοί στόχοι της τεκμηρίωσης

Η επιβεβαίωση των προαναφερόμενων βημάτων κατά την τεκμηρίωση εξαρτάται από τους στόχους της. Η τεκμηρίωση υποθέσεων διακρίσεων μπορεί να οδηγήσει στην επιδίωξη μεγάλου εύρους σκοπών:

- εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση,
- ώθηση στην πίεση προς τις αρχές να δράσουν,
- προσφυγή,
- υποβολή αιτήσεων σε εθνικές ή διεθνείς αρχές που συγκροτούν σώμα,
- απευθείας βοήθεια στα θύματα.

- ντοкуμαντέρ και ιστορικά αρχεία.

! Συνάγεται ότι η διαδικασία τεκμηρίωσης μπορεί να διαφέρει αναλόγως με τον σκοπό για τον οποίο διεξάγεται.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

- Ο υπεύθυνος τεκμηρίωσης οφείλει να αποκτήσει γραπτή δήλωση από τους Ρομά γονείς, τους δασκάλους ή τα παιδιά Ρομά τα ίδια προκειμένου να βεβαιώσει την ύπαρξη διακρίσεων. Μια τέτοια δήλωση μπορεί να εξυπηρετήσει στην διαδικασία διαφορών ή σε γραπτές αναφορές.
- Τα βίντεο που τεκμηριώνουν διακρίσεις και βίντεο καταθέσεων από τους φορείς που αναμειγνύονται στην ύπαρξη της υπόθεσης διάκρισης καθώς και στις συνέπειές της θα είναι χρήσιμα ως στοιχεία τεκμηρίωσης για να τραβήξουν την προσοχή στην υπόθεση. Μπορεί να χρησιμοποιηθούν επίσης ως όργανα πίεσης προς τις αρχές ώστε να αναλάβουν δράση ή ως ιστορικά αρχεία.
- Αν σχεδιάζετε να καταθέσετε πρόταση προς εθνικές ή διεθνείς αρχές, τότε χρειάζεται να διασφαλίσετε ότι οι σχετικές πληροφορίες παρουσιάζονται ως αποδεικτικά στοιχεία με μία μορφή προσαρμοσμένη στις δικές τους προδιαγραφές.

Λαμβάνοντας τα προϊόντα της τεκμηρίωσης

Η απόκτηση γραπτών πληροφοριών απαιτεί την χρήση συνήθων εργαλείων έρευνας. Αυτό δεν σημαίνει ότι αυτή είναι μια απλή διαδικασία ή μία διαδικασία που μπορεί να αμεληθεί.

Πάντως, οι γραπτές πληροφορίες πρέπει να συνοδεύονται από προφορικές αποδείξεις και το αντίθετο.

Δεδομένης της φύσεως των υποθέσεων διακρίσεων, οι προφορικές αποδείξεις συχνά θα είναι απαραίτητες, ενώ οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει να συλλέξουν καταθέσεις σε βίντεο ή γραπτές δηλώσεις, Η συνέντευξη, η πιο συνηθισμένη μέθοδος συλλογής πληροφοριών σε καταγγελλόμενη παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα είναι μέρος της τεκμηρίωσης των υποθέσεων διακρίσεων.

Συνέντευξη: Μερικά βασικά στοιχεία

Η συνέντευξη είναι μια διαδικασία που πρέπει να προετοιμαστεί προσεκτικά. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς οφείλουν να λάβουν υπ' όψιν:

1. ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΔΙΕΞΑΓΕΙ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: Αν υπάρχει τέτοια δυνατότητα, την συνέντευξη πρέπει να την πάρουν δύο άτομα. Ο ένας κάνει τις ερωτήσεις, διατηρώντας οπτική επαφή με τα μάτια του συνεντευξιαζόμενου, ενώ ο άλλος διακριτικά κάνει σημειώσεις, καταγράφοντας ερωτήσεις/απαντήσεις που δεν ακούστηκαν. Αν επικοινωνείτε με άτομα που δεν μιλούν Ελληνικά, τότε πρέπει να χρησιμοποιήσετε διερμηνείς.

2. ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: Ηχητικές καταγραφές σε κασέτα μπορεί να είναι χρήσιμα με αυτούς που δεν επιθυμούν να αποκαλυφθεί η ταυτότητά τους. Ένα κασετόφωνο μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο αν ο συνεντευξιαζόμενος έχει συνεννοήσει σε αυτό πριν την έναρξη της συνέντευξης.

3. ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ: Αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να είναι προετοιμασμένος γι' αυτήν μαθαίνοντας όσα περισσότερα μπορεί για τα θύματα, τους μάρτυρες και τις συνθήκες σχετικά με την υπόθεση.

4. ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ: Αυτός που παίρνει την συνέντευξη μπορεί να προετοιμάσει μια λίστα ερωτημάτων, που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής για την συνέντευξη. Στο Παράρτημα I προτείνεται

ένα Περίγραμμα Συνέντευξης για υποθέσεις διακρίσεων. Αυτός που παίρνει την συνέντευξη θα πρέπει να προσέξει να αποφύγει να επιτραπεί ή λίστα των ερωτήσεων να μετατραπεί σε ελεύθερη [χαλαρή] συζήτηση με τον συνεντευξιαζόμενο.

5.ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: Πριν την συνέντευξη, αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να συστηθεί και να εξηγήσει την αποστολή του, να εδραιώσει αυτόν τον σκοπό, να συζητήσει τους όρους αυτής της συνέντευξης, να μιλήσει για το πώς μπορεί να προστατευτεί ο μάρτυρας μετά την συνέντευξη, και να πληροφορήσει πώς θα χρησιμοποιηθούν οι πληροφορίες που θα αποκτηθούν από αυτήν την συνέντευξη. Πρέπει να κάνει σαφές ότι είναι κρίσιμης σημασίας να αποκτηθούν όσο περισσότερες πληροφορίες είναι δυνατόν ώστε να τεκμηριωθούν τα γεγονότα, για παράδειγμα να αποδειχθεί ότι υπήρξε παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

6.ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ : Αυτός που παίρνει την συνέντευξη οφείλει να διατηρήσει ψυχοσυναισθηματική επαφή με τον συνεντευξιαζόμενο, και να δημιουργήσει κλίμα αποδοχής κι εμπιστοσύνης. Σε αυτήν την κατεύθυνση, οφείλει να αποφύγει την κριτική του συνεντευξιαζόμενου, την μη αποδοχή της στάσης του, ή επίδειξη έλλειψης πίστης στις πληροφορίες που παρέχει.

7.ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΠΑΦΗ: Αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να ρωτήσει τον συνεντευξιαζόμενο αν έχει ερωτήσεις ή αν έχει σκεφτεί κάποια πληροφορία επιπλέον που μπορεί να είναι χρήσιμη. Η δημιουργία ενός μηχανισμού συνεχών επαφών με τον μάρτυρα είναι επίσης σημαντική. Σε κάθε περίπτωση, ο μάρτυρας πρέπει να ξέρει πώς να έρθει σε επικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους φορείς ανά πάσα στιγμή προκειμένου να δώσει οποιαδήποτε νέα πληροφορία.

Ευαίσθητα ζητήματα

Ακολουθεί μία λίστα εμποδίων που μπορεί να παρουσιαστούν κατά την επαφή με ανθρώπους στην διάρκεια μιας διαδικασίας τεκμηρίωσης και πιθανοί τρόποι να τα υπερβείς.

A. Ομάδες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά

1. Κοινότητα Ρομά

Πρέπει να γνωρίζετε πως οι κοινότητες των Ρομά μπορεί να έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και έναν τρόπο ζωής πολύ διαφορετικό από την υπόλοιπη κοινωνία ή χώρα – ή από αυτόν που παίρνει την συνέντευξη. Οι διαπολιτισμικές διαφορές περιλαμβάνουν συμπεριφορές σχετικά με το φύλο και την θέση και τους ρόλους που απορρέουν από αυτά ή αποδεκτά ζητήματα συζήτησης. Οι Ρομά επίσης ίσως έχουν έλλειψη αυτοπεποίθησης και μπορεί να είναι διστακτικοί στην παροχή πληροφοριών, εκτιμώντας ότι αν ανοίξουν υποθέσεις με διακρίσεις εις βάρος τους ίσως αντιμετωπίσουν την αντίδραση των αρχών σε διάφορα θέματα.

✓ Αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να προβάλλει μία συμπεριφορά επαγγελματισμού, ειλικρίνειας και ευαισθησίας. Οφείλει να σεβαστεί διαφορές στην γλώσσα, στις μεθόδους επικοινωνίας και στην κοινωνική δομή.

✓ Αυτός που παίρνει την συνέντευξη καθησυχάζει τους συνεντευξιαζόμενους οι οποίοι φοβούνται να έρθουν στο προσκήνιο και να παρέχουν μια πληροφορία. Εξηγεί στον συνεντευξιαζόμενο τα διάφορα στάδια της αξιολόγησης και του τρόπου χρήσης της πληροφορίας καθώς και τα οφέλη που θα αποκτηθούν από αυτήν.

2. Παιδιά

Αν τα θύματα σε υποθέσεις διακρίσεων είναι παιδιά, οι ενδιαφερόμενοι φορείς πρέπει να προσπαθήσουν να επικοινωνήσουν με αυτά. Τα παιδιά όμως έχουν την δική τους αντίληψη περί κόσμου. Οι ανάγκες τους και οι δυνατότητές τους είναι σημαντικά διαφορετικές από αυτές των ενηλίκων.

✓ Αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να έχει κατά νου αυτήν την διαφορά και θα πρέπει να τα προσεγγίσει διαφορετικά ανάλογα με την ηλικία, την ωριμότητα και την κατανόηση του παιδιού.

✓ Πιθανόν να είναι αναγκαίο να χρησιμοποιήσει απλούστερη γλώσσα, κατάλληλη προς την ηλικία του παιδιού και να περάσει περισσότερο χρόνο στην ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης και κατανόησης με το παιδί που είναι συνεντευξιαζόμενο.

✓ Περιορίστε τις ευθείες ερωτήσεις στο ελάχιστο δυνατόν και ανοίξετε μια γενική κουβέντα ώστε το παιδί να μην αισθάνεται πως ανακρίνεται. Η εναλλαγή ερωτήσεων και κουβέντας μπορεί να είναι χρήσιμη επίσης.

✓ Οι ενδιαφερόμενοι φορείς οφείλουν να βοηθήσουν τα παιδιά να εκφραστούν:

- Ακούγοντας προσεκτικά και δείχνοντας εμπράκτως ότι έχουν ακούσει τι είπε το παιδί. Αυτός που παίρνει την συνέντευξη μπορεί να κάνει μια περίληψη όσων ειπώθηκαν ή να ρωτήσει διακριτικά για διευκρινίσεις,
- Δείχνοντας σεβασμό στα συναισθήματα του παιδιού,
- Με το να μην διακόπτει τον ειρμό σκέψης και την αφήγηση του παιδιού.

✓ Ενθαρρύνοντας το παιδί να κάνει ερωτήσεις κατά την διάρκεια της συνέντευξης και να το ενθαρρύνοντάς το να το λέει αν δεν κατανοεί την ερώτηση ή τους λόγους για τους οποίους έγινε η ερώτηση.

✓ Το να κρατά κανείς σημειώσεις κατά την διάρκεια της συνέντευξης μπορεί να αποσπά την προσοχή του παιδιού, γι' αυτό αν είναι απαραίτητο να κρατάτε σημειώσεις είναι σημαντικό να εξηγήσετε τον λόγο και να ζητήσετε την άδεια του παιδιού πρώτα⁵⁵.

✓ Επιπλέον του συνεντευξιαζόμενου παιδιού, αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να μιλήσει σε μέλη της οικογένειας και της κοινότητας του παιδιού.

3. Δημόσιες Αρχές και κυβερνητικοί αξιωματούχοι

Δάσκαλοι, διευθυντές σχολείων ή άλλοι κατάλληλοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι πρέπει επίσης να πλησιαστούν. Το να παίρνεις συνέντευξη από τις Αρχές είναι διαφορετικό από ό,τι από τα θύματα ή τους μάρτυρες.

✓ Αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει να ιχνηλατήσει τις δηλώσεις του συνεντευξιαζόμενου δίχως να είναι ιδιαίτερος συγκρουσιακός. Ο τελευταίος μπορεί να είναι υποστηρικτής

⁵⁵ Action for the Rights of Children (ARC), *Working with children*, Revision Version 01/01, διαθέσιμο στο: <http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/ARC_working_with_children.pdf>.

κάποιας πολιτικής ή άλλης θέσης. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς οφείλουν να παραμένουν ευγενικοί, να διατηρήσουν ανοιχτό μυαλό κατά την διαδικασία των ερωτήσεων και να καταγράψουν την κατάθεση, ακόμα και αν διαφωνούν ίσως με τις απόψεις που εκφράζονται.

✓ Παρ' όλο που αυτός που παίρνει την συνέντευξη πρέπει, όπως προτάθηκε ανωτέρω, να προετοιμάσει μια λίστα ερωτήσεων, ίσως να μην μπορεί πάντα να τις ακολουθήσει επακριβώς. Ίσως είναι περισσότερο σημαντικό να απαντήσει στις πληροφορίες που δίνονται από τον κυβερνητικό αξιωματούχο και να κάνει ερωτήσεις ανατροφοδότησης αυτών.

✓ Αν είναι δυνατόν, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι πρέπει να δίνουν συνέντευξη αφού έχει συγκεντρωθεί σημαντικός όγκος δεδομένων και πληροφοριών. Η κυβέρνηση τότε μπορεί να ερμηνεύσει τις δηλώσεις και τους ισχυρισμούς των θυμάτων και των μαρτύρων. Συνεπώς, οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν να διευρενήσουν την ανταπόκριση της κυβέρνησης.

B. Αξιολόγηση της αξιοπιστίας

Αυτός που παίρνει την συνέντευξη σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο καλείται να αξιολογήσει την αξιοπιστία του συνεντευξιαζόμενου.

✓ Οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει πάντως να νιώθουν υποχρεωμένοι να βγάλουν μια τελική απόφαση σε αυτήν την κατεύθυνση. Δεν είναι ασυνήθιστο να είναι κανείς αβέβαιος ως προς την αξιοπιστία του συνεντευξιαζόμενου.

✓ Στην ίδια κατεύθυνση, οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να καταγράψουν τις διδόμενες πληροφορίες ακόμη και αν δεν είναι σίγουροι για την αξιοπιστία τους. Αυτό το είδος της πληροφορίας μπορεί να είναι χρήσιμο όταν θα συγκεντρωθούν κατόπιν περαιτέρω πληροφορίες.

✓ Η υιοθέτηση της προσέγγισης «των δύο πηγών» συνιστάται. Μια τέτοια προσέγγιση δέχεται ότι καμία πληροφορία δεν αναφέρεται επισήμως αν δεν επιβεβαιωθεί από δυο διαφορετικές αξιόπιστες πηγές. Η πληροφορία που συλλέγεται από μια συνέντευξη πρέπει να διπλοελεγχθεί με βάση την πληροφορία που δίδεται από εντελώς διαφορετικές ανεξάρτητες πηγές. Εξ' άλλου, αν δυο άσχετοι μεταξύ τους μάρτυρες δίδουν όμοιες καταθέσεις, τότε το γεγονός μπορεί να θεωρηθεί ως στοιχειοθετημένο.

Οργανώνοντας την πληροφορία

Καθώς χρειάζεται να δράσουν, απαιτείται η λογική τάξη και καταγραφή των πληροφοριών γύρω από μια υπόθεση διάκρισης, και έτσι οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα χρειαστεί να αναπτύξουν ένα σύστημα καταχώρησης κάθε πληροφορίας που έχουν στην διάθεσή τους. Μπορούν να διαλέξουν ανάμεσα σε διάφορες εκδοχές όπως την ανάπτυξη μιας βάσης δεδομένων όπου καταγράφονται όλες οι σημαντικές πληροφορίες που λαμβάνονται κάθε μέρα, εβδομάδα ή μήνα, να χρησιμοποιήσουν ένα βιβλίο καταγραφής υπαίθρου κλπ.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, για να διευκολυνθεί η οργάνωση των πληροφοριών, οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν να αναπτύξουν μία στάνταρ φόρμα για την αναφορά περιπτώσεων. Ίσως να μην περιλαμβάνει όλες τις λεπτομέρειες που αποκτήθηκαν από μία συνέντευξη αλλά θα δώσει μια γενική εικόνα της περίπτωσης. *Μία Φόρμα Περίληψης Υπόθεσης – συμπλήρωμα του Περιγράμματος Συνέντευξης –*

προτείνεται στο Παράρτημα 2, ώστε να βοηθήσει τους ενδιαφερόμενους φορείς να συγκρατήσουν σημαντικές πληροφορίες, όπως:

- Ποιος συγκέντρωσε τις πληροφορίες, πού και πότε,
- Τα κύρια σημεία της υπόθεσης διάκρισης,
- Πληροφορίες και αποδείξεις που παρασχέθηκαν,
- Ανταποκρίσεις της Κυβέρνησης,
- Τι περαιτέρω δράση απαιτείται, τι περαιτέρω πληροφορία πρέπει να συλλεχθεί;

3. Παρακολούθηση

Εισαγωγή στην διαδικασία παρακολούθησης

Η ταυτοποίηση και η τεκμηρίωση μιας υποθέσεως διακρίσεων είναι δυο θεμελιώδη βήματα στην αναφορά μιας υπόθεσης. Προσφέρουν την πρώτη εικόνα μιας υπόθεσης.

Η εικόνα της υπόθεσης όμως δεν είναι στατική. Οι ενδιαφερόμενοι καλούνται να παρακολουθούν μια υπόθεση διακρίσεων ώστε να μην χάσουν σημαντικές μεταβολές και να εκμεταλλευτούν αυτές τις μεταβολές αν είναι δυνατόν.

Αυτή η μεταβαλλόμενη εικόνα μπορεί να αιχμαλωτιστεί μέσω της διαδικασίας παρακολούθησης. Η παρακολούθηση επιτυγχάνεται μέσω της στενής παρατήρησης και της ανάλυσης της δοθείσης κατάστασης κατά την διάρκεια ενός μεγάλου χρονικού διαστήματος ώστε να ιδωθεί αν τα στάνταρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τηρούνται. Ο σκοπός

της είναι να παρέχει μια βάση δράσης απέναντι σε μια υπόθεση διακρίσεων.

Το αντικείμενο της διαδικασίας παρακολούθησης

Η διαδικασία παρακολούθησης μπορεί να βασιστεί σε δυο άξονες. Μπορεί είτε να επικεντρωθεί στις παραβιάσεις των Ρομά στην εκπαίδευση και στην αρχή της μη-διάκρισης ή στις προσπάθειες της πολιτείας να εδραιώσει σταδιακά αυτά τα δικαιώματά τους.

Προκειμένου να παρακολουθήσουν μια υπόθεση διακρίσεων οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να:

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΟΥΝ ΤΙ ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΚΑΛΑ

↓ και μετά ↓

ΝΑ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΟΥΝ ΑΝ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΟΡΘΩΣΟΥΝ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΧΟΥΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.

! Η παρακολούθηση μπορεί να διεξάγεται αενάως, ακόμα και αν υπάρχουν ενδείξεις βελτίωσης ή αν όντως η κατάσταση έχει βελτιωθεί. Μια επιτυχής επίλυση μιας υπόθεσης διάκρισης μπορεί να μην έχει διάρκεια στο χρόνο.

Τι παρακολουθούμε

Θεωρητικά, κάθε αλλαγή μπορεί επηρεάσει την ταυτότητα κάθε υπόθεσης διάκρισης. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς μπορούν, *μεταξύ άλλων* να μελετήσουν:

- Αλλαγές στο σχολικό προσωπικό.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Αν αλλάξει ο σχολικός Διευθυντής, αξίζει να διερευνηθεί αν είναι υπέρ της κατάργησης φαινομένων διακρίσεων.

- Τα σχέδια δράσης των κυβερνητικών οργάνων από το εθνικό στο τοπικό επίπεδο: τέτοια πλάνα δράσης μπορούν να μελετηθούν ώστε να βρεθεί αν οι νόμοι, οι πολιτικές και τα προγράμματα εφαρμόζονται όπως πρέπει. Τα διάφορα σημεία αναφοράς που έχουν τεθεί ως στόχοι, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους ενδιαφερόμενους φορείς ως στάνταρ για τα επιτεύγματα των σχετικών αρχών.

Το Ελληνικό Εθνικό Σχέδιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα για το Νέο Σχολείο (Σχολείο του 21^{ου} αιώνα) στοχεύοντας στην απορρόφηση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση των κοινωνικώς αποκλεισμένων και ευάλωτων ομάδων⁵⁶. Η εφαρμογή του προγράμματος είναι διαρκής. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς καλούνται να αξιολογήσουν την εφαρμογή του ώστε να μελετηθεί η επίδρασή του στην εξάλειψη των διακρίσεων.

- Εκτέλεση των αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα [ECtHR].
- Διενέργεια έρευνας από τις εξουσιοδοτημένες αρχές.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Στις 22 Φεβρουαρίου 2011 ο Αναπληρωτής Εισαγγελέας του Ανωτάτου Δικαστηρίου (Αρειος Πάγος) κοινοποίησε στους Εισαγγελείς Εφετών τις καταγγελίες των Οργανώσεων και των Ομάδων που συνεργάζονται για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα και αφορούσαν τον αποκλεισμό των παιδιών Ρομά από την δημόσια εκπαίδευση. Σύμφωνα με την

⁵⁶ Ελλάς, Εθνικό Πλαίσιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Μάρτιος 2014, σ. 146.

καταγγελία 6 σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης παρακολούθηθηκαν από Ρομά μαθητές αποκλειστικά. Ακόμα, σε 10 Ρομά κοινότητες, η πρόσβαση στο σχολείο δεν ήταν εφικτή λόγω έλλειψης μεταφορικών μέσων, τα οποία βάσει νόμου έπρεπε να παρέχονται από τον Δήμο. Επιπλέον, σύμφωνα με την καταγγελία οι Ενώσεις Γονέων των σχολείων στην πόλη της Λαμίας συγκέντρωναν υπογραφές ζητώντας ή τον αποκλεισμό των παιδιών Ρομά ή την μεταφορά τους σε άλλα σχολεία. Ο Εισαγγελέας απαίτησε οι Εισαγγελείς σε όλες τις περιπτώσεις να ενημερωθούν για την καταγγελία και να δράσουν ώστε να καταπολεμηθεί αυτή η αρνητική αντίληψη για τα παιδιά Ρομά και να εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη και χωρίς διακρίσεις, ίση ένταξη σε όλες τις δομές της Πολιτείας. Στις 15 Μαρτίου 2011 το Γραφείο του Εισαγγελέα Αμφίσσης έστειλε μια επιστολή στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου με την οποία δήλωνε ότι έχοντας διεξάγει έρευνα διαπίστωσαν ότι δεν είχαν αναφερθεί παρόμοια περιστατικά που να αφορούσαν τα παιδιά των τριών καταυλισμών Ρομά στην Αμφισσα.

Πώς να ελέγξεις

Είναι απαραίτητο οι ενδιαφερόμενοι φορείς να αναλάβουν την συστηματική παρακολούθηση των τακτικά παρεχόμενων πληροφοριών με την μορφή αναφορών. Ένα εργαλείο, όπως η φόρμα καταγραφής ή η έρευνα, χρησιμοποιείται για την συλλογή πληροφοριών που μπορούν να μετρήσουν την παρουσία της Πολιτείας. Εκείνα τα εργαλεία περιγράφουν λεπτομερώς τα γεγονότα ή τα ευρήματα που δόθηκαν σε μια περίοδο και παρέχουν καθολική εικόνα σχετικά με το αν υπήρξαν αλλαγές ανάμεσα σε δύο περιόδους, όπως η βελτίωση ή ο περιορισμός μιας κατάστασης.

Η ανάλυση πληροφοριών μπορεί επίσης να είναι χρήσιμη. Μπορεί είτε να αναδείξει προβλήματα ή σημεία βελτίωσης τα οποία δεν είναι ορατά με την πρώτη ματιά ή παρουσιάζει τα ευρήματα με έναν πιο ορατό και πειστικό

τρόπο. Ένα ευρύ φάσμα εργαλείων και τεχνικών ανάλυσης πληροφοριών μπορεί να χρησιμοποιηθεί, όπως: η χρονολογική σειρά, η χρήση διαγραμμάτων, και η διασταυρούμενη πινακοποίηση (στυμ: συνδυαστικοί πίνακες).

4. Αναφορά

Εισαγωγή στην διαδικασία αναφοράς

Η αναφορά είναι ένα ουσιαστικό στοιχείο της με την *ευρεία έννοια* λειτουργίας της καταγραφής επειδή χωρίς αυτήν και η καλύτερη τεκμηρίωση μπορεί να είναι άχρηστη. Οι αναφορές μπορεί να είναι *εσωτερικές* ή *εξωτερικές*. Οι εσωτερικές αναφορές είναι αυτές που παράγονται από το προσωπικό αγρού [στυμ: εξωτερική εργασία] προς χρήσιν στα πλαίσια της λειτουργίας/οργάνωσης μόνο. Οι εξωτερικές αναφορές είναι εκείνες που παράγονται από το προσωπικό αγρού των ενδιαφερομένων φορέων, για μια ευρύτερη διανομή σε τρίτα μέρη, κυρίως Οργανισμούς καταγραφής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την διεθνή κοινότητα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή το γενικό κοινό, της κρατικές αρχές και τους δικαστές. Ο οδηγός επικεντρώνεται στην εξωτερική αναφορά.

Γενικές αρχές στην αναφορά περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Υπάρχουν πολλές κύριες κατευθυντήριες αρχές που οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει να έχουν κατά νου όταν αναφέρουν υποθέσεις διακρίσεων:

1. ΑΚΡΙΒΕΙΑ

Οι αναφορές δεν μπορούν να ετοιμαστούν παρά μόνο αν παραχθούν στην βάση των επιβεβαιωμένων πληροφοριών. Αυτός είναι ο λόγος που το πρώτο βήμα στην προετοιμασία

της αναφοράς είναι η επιβεβαίωση της λαμβανόμενης πληροφορίας. Μια αναφορά δεν μπορεί να βασίζεται σε φήμες ή ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες. Μια σαφής διάκριση οφείλει να γίνει ανάμεσα στα γεγονότα από την μια πλευρά και στις φήμες και τους ισχυρισμούς από την άλλη.

2. ΣΤΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗΣ

Είναι χρήσιμο να παράγεις μια αναφορά με βάση μια φόρμα αναφοράς με προκαθορισμένες ερωτήσεις-σημεία. Μια αναφορά στη βάση της ανταπόκρισης μπορεί να είναι αρκετά σαφής ώστε να είναι βέβαιο ότι διαφορετικοί άνθρωποι γράφοντας για διαφορετικά γεγονότα θα γράψουν τον ίδιο τύπο πληροφορίας, με τον ίδιο τρόπο και υιοθετώντας τους ίδιους όρους. Ακόμη εγγυάται ότι όλες οι σχετικές ερωτήσεις θα επεξεργαστούν.

3. ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑ

Προετοιμάζοντας μια αναφορά καλείστε να αποφύγετε την προσέγγιση μιας συγκεκριμένης ατζέντας. Μια αναφορά πρέπει να αναφέρει γεγονότα και όχι τις απόψεις του συντάκτη της. Είναι αυτονόητο ότι η αναφορά μιας υποθέσεως διακρίσεων πρέπει να γίνει χωρίς προκατάληψη όσον αφορά την εθνικότητα, την φυλή κλπ.

4. ΠΡΟΘΥΜΙΑ

Η αναφορά πρέπει να παραχθεί με προθυμία. Η προθυμία εγγυάται την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης όταν **προσφεύγουμε στις αρχές.**

5. ΜΕ ΑΞΟΝΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ

Η αναφορά θα πρέπει να είναι στην κατεύθυνση της δράσης, δίνοντας συστάσεις για την δράση που οφείλει να υιοθετηθεί.

Πώς να συντάξεις μία αναφορά

Οι φόρμες αναφοράς – όπως αυτή που προτείνεται στο Παράρτημα 3 – περιλαμβάνουν τα κύρια θέματα που πρέπει να καλυφθούν σε μία εξωτερική αναφορά. Σαν γενικός κανόνας μια αναφορά πρέπει:

α. Να ταυτοποιεί επακριβώς τα είδη των διακρίσεων, και,

β. Να παρέχει επαρκείς αποδείξεις ώστε να δύναται να στηριχθεί ισχυρά μια προσφυγή.

Θα πρέπει να τονισθεί πάντως ότι δεν έχουν όλες οι αναφορές τους ίδιους αποδέκτες. Ανάλογα με τον αποδέκτη της πληροφορίας, οι αναφορές θα πρέπει –έστω και λίγο- να διαφέρουν μεταξύ τους.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Στην περίπτωση της νομικής τεκμηρίωσης/αναφοράς πρέπει να τονίσετε τα συλλεγμένα αποδεικτικά στοιχεία και τους τρόπους με τους οποίους παραβιάστηκε ο νόμος.

IV. Ειδικά εθνικά θέματα

Το ιστορικό ρεκόρ το οποίο παρέχεται από τρεις αποφάσεις του ΕΔΔΑ οι οποίες αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια – και η συνολική εικόνα που αντανακλάται από τα πρόσφατα στατιστικά στοιχεία Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA) – αποκαλύπτοντας ότι το 35% του σχολικού διαχωρισμού αφορούσε τους Ρομά – δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απαραίτητως με αισιόδοξο τρόπο.

Το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» το οποίο επιβλέπεται από το Εθνικό και Καποδιστριακό

Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Πρόγραμμα «Παιδιά Ρομά στην Μακεδονία και τη Θράκη» το οποίο επιβλέπεται από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, είναι δυο εν εξελίξει πρωτοβουλίες που, μεταξύ άλλων, στοχεύουν στην καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού ο οποίος στέφεται κατά παιδιών Ρομά.

Στις 26.11.2013 το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε εγκύκλιο σχετικά με τη φοίτηση των παιδιών Ρομά για την υλοποίηση των ανωτέρω προγραμμάτων. Η εγκύκλιος επαναλαμβάνει, επίσης, συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές για τα άλλα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να αποφευχθεί ο διαχωρισμός.

4.1. Γενικά μέτρα

Στην Ελλάδα, ενάντια στον αποκλεισμό των μαθητών Ρομά από τα σχολεία, ο διαχωρισμός και η περιθωριοποίηση απαγορεύονται από νόμο, σε πολλές περιπτώσεις, όμως, διευθυντές σχολείων αρνούνται τη φοίτηση ισχυριζόμενοι την ανεπάρκεια χώρου, την έλλειψη διδακτικού προσωπικού, όπως και υπεράριθμες τάξεις.

Η παραπάνω εγκύκλιος δεν καλεί απλώς τους διευθυντές να αποφεύγουν τέτοιου είδους πρακτικές, αλλά επίσης να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των παιδιών Ρομά. Τόσο οι διευθυντές σχολείων, όσο και οι διευθυντές των εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρέπει να εντοπίσουν τα παιδιά Ρομά που ζουν στην περιφέρειά τους και να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η πλήρης εγγραφή.

Όσον αφορά στην σχολική εγγραφή τους, το Υπουργείο Παιδείας τονίζει ότι τα παιδιά Ρομά πρέπει να γίνονται δεκτά στην προσχολική και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ακόμα κι

αν δεν έχουν καταχωρηθεί ή δεν διαθέτουν πιστοποιητικό μόνιμης κατοικίας.

Η απουσία μόνιμης κατοικίας μπορεί να είναι ένα κοινό χαρακτηριστικό του πληθυσμού των Ρομά, ο οποίος μπορεί τακτικά να μετακινείται μεταξύ διαφορετικών περιφερειών της Ελλάδας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η εγκύκλιος παρέχει την «μαθητική κάρτα». Μόλις ένας μαθητής Ρομά εγγραφεί σε μια εκπαιδευτική δομή, του/της παρέχεται μια κάρτα στην οποία αναφέρονται οι προσωπικές πληροφορίες και πιστοποιεί την εκπαίδευσή τους σε μια συγκεκριμένη δομή. Σε περίπτωση αιφνίδιας αλλαγής της κατοικίας, αυτή η κάρτα επιτρέπει την αυτόματη εγγραφή του μαθητή σε ένα νέο σχολείο. Αυτή η διαδικασία μπορεί να επαναλαμβάνεται αμέτρητες φορές κατά τη διάρκεια ενός σχολικού έτους.

Η «μαθητική κάρτα» ακολουθεί το μάλλον επιτυχημένο μοντέλο της «Ταξιδιωτικής μαθητικής κάρτας», το οποίο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1997. Κατέχοντας μια τέτοια κάρτα, ένας μαθητής Ρομά θα μπορούσε να εγγραφεί σε διαφορετικά σχολεία σε όλη τη χώρα χωρίς κανένα άλλο έγγραφο. Το εν λόγω έγγραφο παρακάμπτει προηγούμενα προβλήματα εγγραφής για την παρακολούθηση των ιατρικών πιστοποιητικών και εμβολιασμών. Τελικά, το Υπουργείο Παιδείας ανέφερε ότι έχουν εκδοθεί 1,260 κάρτες κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 1997-1998. Δυστυχώς, μια έρευνα που διεξήχθη από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας το 2007, ανέφερε ότι στους 7,991 καταχωρημένους Ρομά μαθητές σε όλη τη χώρα, μόνο οι 76 είχαν χρησιμοποιήσει αυτή την κάρτα.

Δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι ο διαχωρισμός είναι συχνά αποτέλεσμα σκληρών αντιδράσεων από μη Ρομά γονείς και συλλόγους γονέων ενάντια στην εγγραφή Ρομά μαθητών λόγω του φόβου και των προκαταλήψεων σχετικά με την κατάσταση της υγείας τους. Σε μερικές περιπτώσεις, η

εγγραφή των Ρομά μαθητών δεν διασφαλίζεται λόγω μη εμβολιασμού τους. Οι διευθυντές σχολείων καλούνται να επικοινωνήσουν με τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες υγείας, προκειμένου να προγραμματίσουν τις απαραίτητες εξετάσεις υγείας και τους εμβολιασμούς.

4.2. «Εκπαίδευση Παιδιών Ρομά» και «Παιδιά Ρομά σε Μακεδονία και Θράκη»

Τόσο η βασική επιδίωξη, όσο και ο στόχος των δυο εν εξελίξει πανεπιστημιακών προγραμμάτων για την Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, είναι η ένταξη των παιδιών Ρομά στο «επίσημο σχολείο» και όχι σε «προθάλαμο» που προορίζεται αποκλειστικά για τους μαθητές Ρομά.

Και τα δυο προγράμματα αναγνωρίζουν ότι η εκπαίδευση αυτής της κοινωνικής ομάδας καθορίζεται – ή ακόμα και προκαθορίζεται – από ένα μάλλον «εκρηκτικό» γενικό πλαίσιο το οποίο συνδέεται με σοβαρά προβλήματα στη στέγαση, τις υπηρεσίες υγείας και εργασίας, καθώς και τη γλωσσική ετερογένεια.

Οι βασικοί πυλώνες αυτών των πρωτοβουλιών που αφορούν θέματα διαχωρισμού, συνοψίζονται ως εξής:

- Επιβολή της πρόσβασης των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση. Κατά γενικό κανόνα, η πρόσβαση στην προσχολική εκπαίδευση δεν έχει μόνο μια αυταξία, αλλά υποστηρίζει τη μελλοντική ένταξη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Η γλωσσική και εκπαιδευτική προαγωγή των μαθητών Ρομά, μέσα και έξω από την τάξη. Σε αυτήν την κατεύθυνση, η λειτουργία των δυο θεσμικών οργάνων είναι ζωτικής σημασίας: οι «Τάξεις Υποδοχής» και οι «Υποστηρικτική

Διδασκαλία», όπου παρέχεται εξατομικευμένη εκπαίδευση, προκειμένου να ανταποκρίνεται στις γλωσσικές αδυναμίες. Τα θερινά τμήματα είναι επίσης προγραμματισμένα, προκειμένου να διευκολύνουν τη μετάβαση από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Εξασφάλιση πρόσβασης στα «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας» ή ινστιτούτα εκπαίδευσης ενηλίκων τα οποία έχουν συσταθεί από το Υπουργείο Παιδείας στο πλαίσιο του «Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης». Κοινωνικοί λειτουργοί και διαμεσολαβητές καλούνται να αξιολογήσουν της εκπαιδευτικές ανάγκες των Ρομά μαθητών.

Προώθηση της πολυπολιτισμικής και διαπολιτισμικής κατάρτισης του διδακτικού προσωπικού. Υπάρχουν δυο είδη εκπαίδευσης: ένα που απευθύνεται στην Εκπαίδευση (ανώτερη) των στελεχών και μελών του υποστηρικτικού δικτύου στους Νομούς και ένα άλλο, η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση μέσω ηλεκτρονικών τάξεων.

Παροχή ψυχοκοινωνική υποστήριξης τόσο στην κοινότητα των Ρομά (μαθητές και γονείς) και επαγγελματική εκπαίδευση προκειμένου να βελτιωθεί η αποτελεσματική επικοινωνία, η αμοιβαία κατανόησης και η έκφραση συναισθημάτων. Η κατανόηση και η βελτιστοποίηση των διαφορών είναι ένα άλλο βασικό στοιχείο.

Αλληλεπίδραση μεταξύ σχολείου, οικογένειας και τοπικής κοινωνίας. Ένας πολύ σημαντικός στόχος είναι η διατήρηση αρχείου γενικά για τους Ρομά, καθώς και για τον πληθυσμό των Ρομά μαθητών σε κάθε περιφέρεια. Υπάρχουν Δήμοι στην Ελλάδα που δεν αναγνωρίζουν ότι οι Ρομά κατοικούν στην επικράτειά τους.

4.3. Αξιολόγηση

Τα παραπάνω προγράμματα μαζί με άλλα μέτρα που περιλαμβάνονται στην πρόσφατη εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, δεν υπονοούν ότι ο αγώνας ενάντια στο διαχωρισμό είναι επιτυχημένος. Εκτός αυτού, η αξιολόγηση και η αποτελεσματικότητα των πανεπιστημιακών προγραμμάτων θα πρέπει να εξεταστεί μελλοντικά.

Η παρουσίαση αυτών των μέτρων, εδώ, αποδεικνύει καταρχήν ότι ο διαχωρισμός είναι μια υπαρκτή κατάσταση στην Ελλάδα η οποία απαιτεί άμεση λύση. Δεύτερον, υπογραμμίζει το γεγονός ότι, αυτή τη φορά, η Ελλάδα είναι σε αναμονή και πρέπει να αποδείξει την αποτελεσματικότητα των νέων εν εξελίξει δράσεων⁵⁷. Μέχρι τώρα, αυτή η αποτελεσματικότητα δεν έχει επιτευχθεί.

Η πρόσφατη έκθεση για την εφαρμογή «Πλαισίου της ΕΕ για τις Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά» παρατηρεί ότι τα πρώτα σημάδια βελτίωσης της ζωής των Ρομά αρχίζουν σταδιακά να εμφανίζονται. Αυτή είναι μια γενική εκτίμηση. Όσον αφορά στα θέματα εκπαίδευσης των Ρομά στην Ελλάδα η έκθεση είναι μάλλον επιφυλακτική⁵⁸, προϋποθέτοντας ότι η Ελλάδα θα χρειαστεί να θέσει σε εφαρμογή αυστηρότερα μέτρα για τον τερματισμό και την αντιστροφή της κατάστασης μέσω ενός ποιοτικού, προσβάσιμου και βασικού εκπαιδευτικού συστήματος χωρίς αποκλεισμούς.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι τόσο το «Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Ρομά», όσο και το πρόγραμμα «Παιδιά Ρομά στη Μακεδονία και τη Θράκη» αναφέρονται ως «ελπιδοφόρες πρακτικές» οι οποίες περιλαμβάνουν πολλές καινοτόμες πτυχές που μπορούν να βελτιώσουν τα ποσοστά σχολικής φοίτησης.

⁵⁷http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=sampani&StateCode=&SectionCode=

⁵⁸ European Commission, *Report on the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies*, COM(2014) 209 final - 2.4.2014, p. 3.

Επίσης, αναφέρεται ότι ένα κέντρο στο Βόλο, μεταξύ άλλων, είχε εξαιρετικά αποτελέσματα στη συμμετοχή παιδιών στο σχολείο. Άλλωστε, λόγω αυτών των προγραμμάτων, η ελληνική κυβέρνηση είναι ικανή να καταγράφει τις κοινότητες των Ρομά, να εκδίδει επίσημα έγγραφα, όπως ταυτότητες και κάρτες εμβολιασμού των παιδιών⁵⁹.

⁵⁹ European Commission, *The European Union and Roma-Factsheet, Greece*, 4.4.2014.

V. Συστάσεις για την πρόληψη και καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού

Σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα κράτη έχουν υποχρέωση να θέτουν σε εφαρμογή το κατάλληλο νομοθετικό και πολιτικό πλαίσιο, και να εντοπίζουν οικονομικές και ανθρώπινους πόρους με στόχο να διασφαλίσουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση για κάθε παιδί, περιλαμβανομένων των Ρομά. Γι αυτό το σκοπό τα κράτη χρειάζεται να δεσμεύονται στην επίτευξη παγκόσμιας πρόσβασης στη βασική εκπαίδευση για κάθε παιδί. Προκειμένου να ξεπεραστούν οι φραγμοί που αντιμετωπίζουν τα παιδιά Ρομά, τα κράτη πρέπει να βάλουν τέλος στο διαχωρισμό και να προωθήσουν αποτελεσματικά την ένταξη.

ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι αναγκαία για τη βελτίωση των ευκαιριών των παιδιών Ρομά. Οι τοπικές και σχολικές αρχές οφείλουν να θεσπίσουν μέτρα για να διασφαλίσουν ισορροπημένες και πολύμορφες αίθουσες και σχολεία. Αυτή η διαδικασία πρέπει να προωθηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αλλάξει τους αριθμούς των παιδιών στο σχολείο ή στην τάξη. Πρέπει να λαμβάνει υπόψη την αλλαγή προσέγγισης αναφορικά με το σεβασμό προς το κάθε παιδί, το καλύτερο συμφέρον του παιδιού καθώς και την ανάγκη του εκπαιδευτικού συστήματος να προσαρμοστεί και να απευθυνθεί στις ανάγκες του παιδιού. Οι σχολικές αρχές πρέπει να υιοθετήσουν ένα ευέλικτο πλαίσιο πολιτικής που να διευκολύνει την άρση του διαχωρισμού και να διασφαλίζει την προώθηση της ένταξης. Τέτοιο πλαίσιο πρέπει να ορίζει με εννοιολογική σαφήνεια το διαχωρισμό, την άρση του, την

ένταξη κλπ και να ενσωματώνει ειδικούς σκοπούς αρθρώνοντας συγκεκριμένα μέτρα για την επίτευξη τους.

ΓΕΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ⁶⁰

Οι κυβερνήσεις και οι εκπαιδευτικές αρχές χρειάζεται να αναγνωρίσουν το σχολικό διαχωρισμό ως πρόβλημα και να το αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά. Πρώτα από όλα, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να θέσουν σε εφαρμογή γενικά μέτρα που θα διασφαλίζουν το τέλος των διαχωρισμών. Η απογκετοποίηση των παιδιών Ρομά αποτελεί ένα απαραίτητο βήμα για την επίτευξη της ένταξης. Η απογκετοποίηση σπάει το φυσικό διαχωρισμό των παιδιών και βάζει τα θεμέλια για ένα σχολείο όπου κάθε παιδί θα έχει ίση πρόσβαση σε αυτό.

Οι κυβερνήσεις και οι εκπαιδευτικές αρχές πρέπει να θεμελιώσουν μια μακρά δέσμευση προς την κατεύθυνση της ενταξιακής εκπαίδευσης. Αυτή μπορεί να περιλαμβάνει:

- Σχέδια δράσης για την προώθηση της ένταξης, βασισμένα σε ανάλυση βάθους των παραγόντων που οδηγούν σε διαχωρισμό, με τα απαραίτητα οικονομικά, νομικά και διοικητικά βήματα για την απογκετοποίηση
- Δέσμευση των κυβερνήσεων σε επιπρόσθετη χρηματοδότηση που είναι αναγκαία για μια ενταξιακή ποιοτική εκπαίδευση για τα παιδιά Ρομά
- Λήψη υπόψη της νομοθεσίας καθώς αυτή αποτελεί παράγοντα που συμβάλει στη σταδιακή εξάλειψη της διαχωριστικής εκπαίδευσης, καθώς και εισαγωγή ενός

⁶⁰ Οι ακόλουθες συστάσεις είναι αποσπάσματα από τη δημοσίευση της UNICEF “Το δικαίωμα των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση: Position Paper. Geneva: UNICEF, τοπικό Γραφείο κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, Κοινοπολιτείας και ανεξάρτητων κρατών (CEECIS), 2011, UNICEF CEECIS, διαθέσιμο στο www.unicef.org/ceecis.

συστήματος ένταξης. Η νομοθεσία πρέπει να απαγορεύει το διαχωρισμό των παιδιών στη βάση της εθνικότητας τους..

- Θεσμοθέτηση εθνικής πληροφόρησης και μηχανισμών συστηματικής παρακολούθησης των τοποθετήσεων στα σχολεία ώστε να διασφαλιστεί ότι στο μέλλον θα υφίστανται πολιτικές ένταξης. Τα πορίσματα τέτοιων ερευνών θα οικοδομήσουν μια καλύτερη κατανόηση των στρατηγικών που μπορούν να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά και αποδοτικά. Θα υπογραμμίσουν επίσης εκείνες τις πρωτοβουλίες που αποτυγχάνουν, παρέχοντας ζωντανά παραδείγματα για να υποβοηθηθούν οι πολιτικές που θα στοχεύουν και θα επενδύουν σε συγκεκριμένους σκοπούς.
- Έμφαση στην ανάπτυξη μιας δέσμης από δείκτες για την παρακολούθηση του διαχωρισμού, που θα λαμβάνει υπόψη τις αναλογίες μεταξύ Ρομά και μη Ρομά σε μια περιοχή, στις αίθουσες διδασκαλίας, στα κανονικά σχολεία και στα ειδικά σχολεία. Εκεί όπου είναι απρόσφορη η συλλογική εθνικών στατιστικών στοιχείων, πρέπει να αντικαθίστανται από εμπειρικές προσεγγίσεις όπως το κοινωνικοοικονομικό προφίλ και να χρησιμοποιούνται ως βάση των δεικτών. Τα βασικά δεδομένα πρέπει να συλλέγονται και να χρησιμοποιούνται ως βάση για συνεχείς επικαιροποιήσεις..
- Θέσπιση προσβάσιμων μηχανισμών παραπόνων για τις οικογένειες Ρομά ώστε να μπορούν να διαμαρτύρονται για τυχόν εσφαλμένες τοποθετήσεις των παιδιών τους σε γκετοποιημένα σχολεία, για πρακτικές διάκρισης και για άλλα εμπόδια ως προς την υλοποίηση των δικαιωμάτων τους⁶¹.

⁶¹ Όπως ανωτέρω

ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΣΧΟΛΕΙΩΝ⁶²

Μέτρα χρειάζεται να ληφθούν από τις δημοτικές και τοπικές αρχές και σχολεία για να αντιμετωπιστεί ο δομικός αποκλεισμός των παιδιών Ρομά που προκαλείται από τη διαβίωση σε γκετοποιημένους καταυλισμούς.. Αυτά τα μέτρα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- Την αναγκαιότητα κατάρτισης σχεδίων απογκετοποίησης από όλες τις τοπικές δημοτικές αρχές για να εφαρμοστούν εντός συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, συνδεδεμένων μάλιστα με οικονομικά κίνητρα. Αυτά τα σχέδια πρέπει να βασίζονται σε διαρκή διαβούλευση με κοινότητες Ρομά και μη Ρομά
- Τη διασφάλιση, για όσο καιρό τα παιδιά παραμένουν σε διαχωρισμένα σχολεία εντός των κοινοτήτων τους, ενός επιπέδου εξόδων, δαπανών, στελέχωσης με προσωπικό και κατάλληλων προτύπων αναφορικά με τους δάσκαλους που να συγκρίνονται ευθέως με όλα όσα ισχύουν αντιστοίχως σε σχολεία των κοινοτήτων των μη Ρομά..
- Την επένδυση σε φτηνή και προσβάσιμη συγκοινωνία προκειμένου να μεταφέρονται τα παιδιά από τους καταυλισμούς σε κανονικά σχολεία που δεν έχουν σημαντικό αριθμό πληθυσμού Ρομά μαθητών.

Μια από τις προκλήσεις είναι η απροθυμία των οικογενειών των κοινοτήτων των μη Ρομά να αποδεχτούν ένα μεγαλύτερο ποσοστό παιδιών Ρομά στα σχολεία τους. Υπάρχει

⁶²Οι ακόλουθες συστάσεις είναι αποσπάσματα από τη δημοσίευση της UNICEF “Το δικαίωμα των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση: Position Paper. Geneva: UNICEF , τοπικό Γραφείο κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, Κοινοπολιτείας και ανεξάρτητων κρατών (CEECIS), 2011, UNICEF CEECIS , διαθέσιμο στο www.unicef.org/ceecis.

μια πρακτική σε ορισμένες περιοχές που αποκαλείται «λευκή πτήση», κατά την οποία οι γονείς απλώς μετακινούν παιδιά από σχολεία που δέχονται μεγάλο αριθμό Ρομά μαθητών. Δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις στο πρόβλημα, αλλά πρέπει να μελετηθούν προτάσεις όπως.:

- Το να θεσπιστεί μια βοήθεια ανάπτυξης ως όρος για τις δημοτικές αρχές ή τις περιφέρειες που εφαρμόζουν πολιτικές απογκετοποίησης στα σχολεία
- Το να διασφαλιστεί ότι η αναπτυξιακή αυτή βοήθεια καλύπτει δράσεις ένταξης όπως ο σχεδιασμός, η σχολική μεταφορά, η παρακολούθηση και η οικοδόμηση ικανοτήτων εκ μέρους της δημοτικής ή περιφερειακής αρχής, και όχι αυτή καθαυτή την εκπαιδευτική δουλειά στα σχολεία και στα νηπιαγωγεία ή τα εκπαιδευτικά κέντρα για Ρομά, η οποία αποτελεί αρμοδιότητα των εκπαιδευτικών αρχών διαμέσου του τακτικού προϋπολογισμού που διαθέτουν.
- Το να χρειαστεί οι δημοτικές αρχές να επενδύσουν σε:
 - α) – ευαισθητοποίηση ανάμεσα στις τοπικές κοινότητες για την προώθηση καλύτερης κατανόησης του πολιτισμού των Ρομά και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν. Η επένδυση αυτή μπορεί να γίνει με πολυποίκιλες προσεγγίσεις προς την κατεύθυνση συνεργασίας με κοινότητες, οικοδόμησης ανοχής μέσα στα σχολεία και συνεργασίας με τους γονείς. Ολόκληρες περιοχές μπορούν να γίνουν στόχοι μέτρων για την υποβοήθηση της ευαισθητοποίησης της οικοδόμησης ανοχής και της προώθησης της απογκετοποίησης σε όλους τους τομείς. sensitization and awareness-raising within local communities .
 - β) – βελτίωση στέγασης, υγειονομικής περίθαλψης, απασχόλησης και προγραμμάτων κοινωνικών παροχών μέσα στις κοινότητες των Ρομά ώστε να περιοριστούν

τα κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά κενά που προκαλούν προκαταλήψεις και ξενοφοβία μεταξύ μελών των Ρομά και των μη Ρομά κοινοτήτων⁶³.

ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ⁶⁴

Προσπάθειες απαιτούνται για να διασφαλιστεί ότι οι Ρομά μαθητές δεν γκετοποιούνται μέσα σε διαχωρισμένες τάξεις, που βασίζονται σε κριτήρια εκπαιδευτικής ικανότητας ή επιτευγμάτων και απλά διδάσκονται ένα πρόγραμμα «θεραπευτικού χαρακτήρα» των εκπαιδευτικών κενών τους. Πρέπει να διδάσκονται μαζί και μέσα στον κυρίως μαθητικό πληθυσμό, με επιπρόσθετη βοήθεια από δασκάλους όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Η διδασκαλία πρέπει να στοχεύει στην «ένταξη και στη διαφοροποίηση, με τέτοιον τρόπο ώστε όλοι οι μαθητές να συμμετέχουν μαζί στην αίθουσα και ο δάσκαλος να μπορεί να τους διδάσκει με επάρκεια και αποτελεσματικότητα που θα λαμβάνει υπόψη το ετερογενές περιβάλλον και άρα θα αποφεύγεται η τοποθέτησή τους σε χωριστές, ειδικές ή άλλες αίθουσες⁶⁵. Σύμφωνα με αυτά, χρειάζεται δράση ώστε:

- Να περιλαμβάνεται ρητή δέσμευση για ένταξης στην εθνική πολιτική δράσης και στο σχέδιο
- Να αναπτύσσει δημοτικές πολιτικές για σχολεία με ενταξιακό περιβάλλον, δασκάλους, δημοτικούς αξιωματούχους κλπ

⁶³ Όπως ανωτέρω

⁶⁴ Οι ακόλουθες συστάσεις είναι αποσπάσματα από τη δημοσίευση της UNICEF “Το δικαίωμα των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση: Position Paper. Geneva: UNICEF , τοπικό Γραφείο κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, Κοινοπολιτείας και ανεξάρτητων κρατών (CEECIS), 2011, UNICEF CEECIS , διαθέσιμο στο www.unicef.org/ceecis

⁶⁵ Όπως ανωτέρω

- Να μεριμνά ώστε οι αξιωματούχοι, οι γονείς Ρομά και τα παιδιά Ρομά, καθώς και οι άλλοι συντελεστές να περιλαμβάνονται σε αυτή τη διαδικασία.
- Να παρέχει υποστήριξη μέσα στις κανονικές τάξεις στους μαθητές Ρομά που χρειάζονται επιπρόσθετη στήριξη.
- Να παρακολουθεί τα σχολεία σε τακτική βάση για να διασφαλίζει ότι δεν λαμβάνει χώρα διαχωρισμός, είτε επίσημα είτε ανεπίσημα. Η παρακολούθηση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει και γονείς Ρομά ώστε να διασφαλίζεται ότι το σύστημα είναι διαφανές και ότι δίδεται λογοδοσία ενώπιον όλων των παιδιών.
- Να λαμβάνει υπόψη ότι η επίτευξη ικανοποιητικής απογκετοποίησης θα χρειαστεί κάποια χρόνια για να υλοποιηθεί. Κατά συνέπεια, στα σχολεία με υψηλό αριθμό Ρομά μαθητών η ποιότητα της εκπαίδευσης θα πρέπει να βελτιωθεί παράλληλα με την εφαρμογή στρατηγικών απογκετοποίησης.⁶⁶

ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΡΟΜΑ ΣΕ ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ⁶⁷

Επείγουσα δράση είναι αναγκαία για να αντιμετωπίσει τους παράγοντες που συμβάλουν στην πρακτική της τοποθέτησης Ρομά σε ειδικά σχολεία. Στόχος όλων των πολιτικών πρέπει να είναι η τοποθέτηση της μεγάλης πλειοψηφίας των Ρομά παιδιών σε κανονικά σχολεία από την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Αυτό απαιτεί εξέταση

⁶⁶ Όπως ανωτέρω

⁶⁷ Οι ακόλουθες συστάσεις είναι αποσπάσματα από τη δημοσίευση της UNICEF “Το δικαίωμα των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση: Position Paper. Geneva: UNICEF , τοπικό Γραφείο κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, Κοινοπολιτείας και ανεξάρτητων κρατών (CEECIS), 2011, UNICEF CEECIS , διαθέσιμο στο www.unicef.org/ceecis.

της διαδικασίας που οδηγεί στο διαχωρισμό σε ειδικά σχολεία καθώς και κατάργηση των φραγμών στην πρόσβαση στα κανονικά σχολεία.

Πρακτικά μέτρα για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός πρέπει να περιλαμβάνουν:

- **Κριτικές αναθεωρήσεις των υπαρχόντων συστημάτων εξετάσεων για είσοδο σε σχολεία** που χρησιμοποιούνται για να πιστοποιήσουν αν ένα παιδί είναι έτομο να φοιτήσει σε κανονικό δημοτικό σχολείο. Προκειμένου η εξέταση να είναι δίκαιη και ακριβής, τόσο οι επιτροπές εξετάσεων όσο και τα σχετικά κριτήρια πρέπει να μετασχηματιστούν ώστε να εξαλειφθούν προκαταλήψεις που λαμβάνουν υπόψη διαφορές στη γλώσσα, στην κοινωνικοποίηση και στην εμπειρία.
- **Εξάλειψη των οικονομικών κινήτρων για την τοποθέτηση σε ειδικά σχολεία.** Τα οικονομικά κίνητρα που παρέχονται σε παιδιά με αναπηρίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κίνητρο για να υποστηρίξουν οι γονείς την τοποθέτηση των παιδιών σε ειδικό σχολείο. Είναι σημαντικό η δημόσια πολιτική να μην προωθεί κοινωνικοοικονομικά κίνητρα που ενθαρρύνουν τους γονείς να δέχονται μια χαμηλότερης ποιότητας εκπαίδευση για τα παιδιά τους. Ωστόσο, μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος πρέπει να διευρύνουν τις επιλογές αντί να τις συρρικνώνουν, και να μην τιμωρούν τους γονείς. Οι κυβερνήσεις πρέπει να διεξαγάγουν αναλύσεις των κινήτρων και των λόγων για τους οποίους οι γονείς στέλνουν τα παιδιά τους σε ειδικά σχολεία, και να αξιοποιήσουν τα πορίσματα τους για να βοηθηθούν στην εξεύρεση κατάλληλων λύσεων. Μια προσέγγιση θα ήταν να

εισαχθούν και στα κανονικά σχολεία τα ίδια κίνητρα που υπάρχουν για την τοποθέτηση παιδιών σε ειδικά σχολεία, όπως η παροχή δωρεάν μετακίνησης και δωρεάν σχολικών γευμάτων.

- **Ευκαιρίες για επαναπιστοποίηση.** Εκεί όπου τα παιδιά έχουν τοποθετηθεί εσφαλμένα σε ειδικά σχολεία, θα πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί που να επιτρέπουν την επαναπιστοποίηση των ικανοτήτων τους και άρα την τοποθέτησή τους σε κανονικά σχολεία..
- **Συμπερίληψη όλων των συντελεστών.** Όπως με όλες τις πρωτοβουλίες, οι προσπάθειες για μείωση του αριθμού των παιδιών Ρομά στα ειδικά σχολεία πρέπει να γίνει με συνεργασία όλων των συντελεστών και με επαρκή χρηματοδότηση, διαφανείς πολιτικές και κατευθυντήριες οδηγίες. Οι πολιτικές μπορούν να αναπτυχθούν για να βοηθήσουν την ένταξη των δασκάλων των ειδικών σχολείων στα κανονικά σχολεία, με το να ανατεθεί ίσως σε αυτούς η ένταξη των μαθητών που θα μεταφερθούν από τα σχολεία αυτά. Επίσης τα ειδικά σχολεία μπορούν να μετασχηματιστούν σε προσόν για τα κανονικά σχολεία, παρέχοντας εμπειρία και γνώση σε αυτά. Οι δημοτικές αρχές και η κεντρική κυβέρνηση χρειάζεται να συνεργαστούν με τους δασκάλους για να διασφαλιστεί ότι οι περισσότεροι από αυτούς θα μπορέσουν να έχουν επικερδή απασχόληση μετά τις σχετικές αλλαγές που θα προκύψουν.⁶⁸.

⁶⁸ Όπως παραπάνω

1. Σε ό,τι αφορά τις συστάσεις για την αποφυγή και καταπολέμηση του σχολικού διαχωρισμού⁶⁹, θα πρέπει να γίνουν ΔΥΟ ΑΡΧΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ:

Ο διαχωρισμός είναι μια δομική δυσλειτουργία η οποία απαιτεί μια διαρθρωτική λύση.

Επομένως, δεν μπορούμε να είμαστε ευχαριστημένοι με τις λίστες καλών πρακτικών. Ούτε να αδιαφορούμε για πολιτικές που επικεντρώνονται κυρίως στη εξάλειψη του διαχωρισμού. Ο διαχωρισμός είναι ένα εσωτερικό σχολικό δίλημμα, αλλά η καταπολέμησή του δεν βρίσκεται αποκλειστικά μέσα στα σύνορα του σχολείου.

Αυτό που χρειάζεται είναι μια θεμελιώδης πολιτιστική μετατόπιση: Αναγνώριση και σεβασμός της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας των Ρομά ως μια θετική αξία. Αυτό προϋποθέτει και απαιτεί μια ριζική αντιμετώπιση του ρατσισμού και των στερεοτύπων.

Χωρίς αυτήν την αλλαγή νοοτροπίας, οι υπάρχουσες ή μελλοντικές πολιτικές θα συνεχίσουν να αποτυγχάνουν⁷⁰.

- Ορισμένες από τις συστάσεις που αναφέρονται εδώ μπορεί να ακούγονται οικείες στους γνώστες – για θέματα διαχωρισμού – ενδιαφερόμενους. Πέραν αυτού, έχουμε ήδη δει τα μέτρα που συνεπάγονται σε διάφορους βαθμούς και συνδυασμούς στην Ελλάδα.

Ασφαλώς και η ομαδοποίηση έχει μια αυταξία. Αντιθέτως, η απλή συμπερίληψή τους σε νομοθετικά κείμενα ή εγκυκλίους και η διασαφήνισή τους από το κράτος δεν έχει πλέον μια

⁶⁹ v. *Inter alia* ECRI, *General Policy Recommendation No.13 on Combating Anti-Gypsyism and Discrimination against Roma*, CRI(2011)37 - 24.6.2011, pp. 5-6 and Fox and Vidra, *op. cit.*, pp. 32 *et seq.*

⁷⁰ Fox and Vidra, *op. cit.*, pp. 32 *et seq.*

αυταξία. Πράγματι, τα μέτρα και οι πολιτικές που συνιστώνται πρέπει να εφαρμοστούν. Δεν συνεπάγονται απλώς μια υποχρέωση για δράση, αλλά μια υποχρέωση για αποτελεσματικότητα. Αυτό περιλαμβάνει την υποχρέωση για μια *εκ των υστέρων* αξιολόγηση των επιπτώσεων.

2. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ για την αποφυγή ή την καταπολέμηση του διαχωρισμού αναφέρονται παρακάτω:

- Σαφής και κατηγορηματική δέσμευση από τους φορείς χάραξης πολιτικής και τους υψηλόβαθμους υπαλλήλους για τον μη διαχωρισμό ως μέρος της κοινωνικής ένταξης,
- Παροχή καθολικής πρόσβασης χωρίς αποκλεισμούς σε προσχολική εκπαίδευση,
- Κατάργηση κάθε οικονομικού και διοικητικού εμποδίου για την πρόσβαση των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση,
- Ανάλυση μιας κρίσιμης επανεξέτασης των προϋποθέσεων εισόδου στο σχολείο που μπορεί να οδηγήσει σε επιπτώσεις διακρίσεων εις βάρος των παιδιών Ρομά,
- Λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την καταπολέμηση των απουσιών και των αποχωρήσεων των παιδιών Ρομά,
- Καταπολέμηση των αντι-τσιγγανικών συναισθημάτων, κυρίως στο σχολείο:

Σύσταση Γενικής Πολιτικής αριθμ. 13 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας παρέχει χρήσιμες οδηγίες για αυτό το θέμα,

- Ειδική μέριμνα για τη χρηματοδότηση σχολικών υποδομών σε κοινωνικο-οικονομικά καθυστερημένες περιοχές,
- Ευρείας κλίμακας διαπολιτισμική εκπαίδευση:

Υιοθέτηση ενός προγράμματος σπουδών διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα σχολεία με σημαντική παρουσία Ρομά. Ένα τέτοιο πρόγραμμα πρέπει να συνδυαστεί με εμβάθυνση της κατάρτισης της πλειοψηφίας των δασκάλων, προσλήψεις και κατάρτιση δασκάλων Ρομά και την ανάπτυξη και τη διάδοση του διδακτικού υλικού σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων,

- Συμπερίληψη στη διδασκαλία των σχολικών προγραμμάτων της γενοκτονίας των Ρομά («Ποράιμος»),
- Μεταφορά των παιδιών Ρομά προς και από την πλειοψηφία των σχολείων σε τακτική βάση:

Η αποτελεσματική χρήση των λεωφορείων μπορεί όχι μόνο να διευκολύνει την ένταξη, αλλά και να μειώσει τις απουσίες. Εάν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για την αποκατάσταση των ανισοροπιών του διαχωρισμού, πρέπει πρώτα να κερδίσει την υποστήριξη της πλειοψηφίας της κοινότητας και των Ρομά,

- Γενικευμένη πρόσληψη πολιτισμικών διαμεσολαβητών,

Νεαρές γυναίκες από την κοινότητα των Ρομά μπορούν να προσληφθούν για να συνοδεύουν τα παιδιά από και προς το σχολείο. Αυτό επιτρέπει την εμπιστοσύνη των γονέων οι οποίοι είναι ίσως απρόθυμοι να στείλουν τα παιδιά τους σε σχολείο. Αυτό που είναι επίσης σημαντικό είναι ότι βοηθούν τους δασκάλους να κατανοήσουν τις ειδικές πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών Ρομά στην τάξη,

- Βελτίωση της πληροφόρησης των γονέων Ρομά για τις διαθέσιμες επιλογές και τις συνέπειες συμμετοχής σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποκατάστασης,
- Λήψη άμεσων και επειγόντων μέτρων σε περίπτωση που προκύπτει διαχωρισμός:

Αυτά περιλαμβάνουν νομικά και πολιτικά μέτρα για αρθεί ο σχολικός διαχωρισμός τον οποίο υπόκεινται τα παιδιά Ρομά,

και την ένταξή τους σε σχολεία φοίτησης της πλειοψηφίας του πληθυσμού,

- Καταπολέμηση, μέσω κυρώσεων, της παρενόχλησης που υφίστανται οι Ρομά μαθητές στο σχολείο,
- Εξασφάλιση ότι ένας μεγάλος αριθμός Ρομά θα ενταχθεί στην διδασκαλία για την παροχή βοήθειας ένταξης των παιδιών Ρομά,
- Υποστήριξη ολοκληρωμένων σχεδίων για την ένταξη δραστηριοτήτων σε τοπικό επίπεδο.

Παράρτημα 1
Υπόδειγμα Συνέντευξης

Σχολείο:

Όνομα ερευνητή:

Ημερομηνία συνέντευξης:

Τίτλος περίπτωσης

1. Πληροφορίες συνεντευξιζόμενου:

Όνοματεπώνυμο:		Φύλο(Α/Γ):
Ιθαγένεια:	Εθνικότητα:	
Τόπος γέννησης (χωριό, περιοχή, χώρα):	Ημερομηνία γέννησης:	
Επάγγελμα/Τίτλος:		
Διεύθυνση:		
Πως η πηγή συνδέεται με θύμα ή/και την περίπτωση:		

2. Περιστατικά:

Περιστατικό	Θύμα	Σχολείο/Τάξη	Αρμόδια αρχή	Ημερομηνία
Πχ προβλήματα κατά την εγγραφή του παιδιού /αναγκαστική αλλαγή σχολείου / διακοπή της μετακίνησης με λεωφορείο				

Τόπος του συμβάντος (επαρχία, περιοχή, χωριό ή πόλη):

Τύπος διαχωρισμού:

- Δια-σχολικός διαχωρισμός
- Ενδο-σχολικός διαχωρισμός
- Εντός τάξης διαχωρισμός
-

Άλλο: _____

Ημερομηνία έναρξης

διαχωρισμού: _____

Συνολικός αριθμός των παιδιών Ρομά που υφίστανται διαχωρισμό:

Πως και πότε ο ερωτώμενος έλαβε γνώση της υπόθεσης: _____

Αυτός/Αυτή γνωρίζει ότι το περιστατικό είναι υπόθεση διαχωρισμού

Αιτία

διαχωρισμού: _____

Άλλες παραβιάσεις ή μεροληπτικές πρακτικές: _____

3. Πληροφορίες σχετικά με τα θύματα:

3.1 Ομάδα

Χαρακτηριστικά της ομάδας:
Ιθαγένεια:
Ηλικία:
Σχολείο:
Τάξη:
Τοποθεσία ή διεύθυνση της ομάδας:
Αριθμός μελών:

3.2 Άτομα (επανάληψη για κάθε ένα)

Όνοματεπώνυμο:	Φύλο (Α/Γ):
Ιθαγένεια:	Εθνικότητα:
Τόπος γέννησης(χωριό, περιοχή, χώρα):	Ημερομηνία γέννησης:
Βαθμός Εκπαίδευσης:	
Διεύθυνση:	
Πως το θύμα γνώριζε για το διαχωρισμό:	

Γνωρίζει το θύμα ότι αυτό το περιστατικό είναι υπόθεση διαχωρισμού:

4. Πληροφορίες για σχολείο/τάξη:

Όνομα Σχολείου/Τάξης:

Όνομα Διευθυντή και/ή διδάσκοντα:

Αριθμός μαθητών Ρομά:

Αριθμός μη – Ρομά μαθητών:

Ιστορικό διαχωρισμού ή εξάλειψης διαχωρισμού:

5. Περιγραφή υπόθεσης (σε τι συνίσταται ο διαχωρισμός):

6. Συνέπειες διαχωρισμού για θύματα:

6.1. Αλλαγή σχολείου

Διακοπή εκπαίδευσης

Χαμηλότερη ποιότητα εκπαίδευσης

Άλλο: _____

6.2.

Πρακτικές δυσκολίες: _____

Ψυχολογικές

συνέπειες: _____

Κοινωνικά μειονεκτήματα: _____

Επαγγελματική

ένταξη: _____

7. Παρεμβάσεις ή δράσεις

Ποιες παρεμβάσεις έγιναν, τι μέτρα ελήφθησαν; Από ποιον, πότε;

Ανταποκρίθηκαν οι αρχές; Επιπτώσεις;

8. Συναίνεση για τις πηγές και το απόρρητο:

Μπορούν οι πληροφορίες να γνωστοποιηθούν στα μέσα ενημέρωσης ή τις αρχές; _____ (ναι/όχι)

Μπορεί το όνομα της πηγής να γνωστοποιηθεί στα μέσα ενημέρωσης ή τις αρχές; _____ (ναι/όχι)

Σχόλια:

Παράρτημα 2

Περίπτωση συνοπτικού εντύπου

Αυτό το περιστατικό καταγράφεται από:

Τμήμα:

Όνομα ελεγκτή πεδίου:

Ημερομηνία συμπλήρωσης:

Τίτλος περίπτωσης

Τόπος αναφοράς της περίπτωσης (επαρχία, περιοχή, χωριό ή πόλη):

Τύπος
διαχωρισμού:

Ημερομηνία έναρξης
διαχωρισμού:

1. Σχετικά περιστατικά:

Περιστατικό	Θύμα	Σχολείο/ Τάξη	Αρμόδια αρχή	Ημερ ομηνί α

Συνολικός αριθμός παιδιών Ρομά που υφίστανται διαχωρισμό:

Άλλες παραβιάσεις ή μεροληπτικές
πρακτικές: _____

2. Περιγραφή υπόθεσης:

3. Συνέπειες του διαχωρισμού για τα θύματα:

4. Πληροφορίες για τα θύματα:

Χαρακτηριστικά ομάδας:
Ηλικία:
Σχολείο:
Τάξη:
Τοποθεσία ή διεύθυνση ομάδας:
Αριθμός μελών:
Πως τα θύματα γνώριζαν για το διαχωρισμό:

5. Πληροφορίες για σχολείο/τάξη:

Όνομα σχολείου/τάξη:
Όνομα Διευθυντή και/ή διδάσκοντα:
Αριθμός Ρομά μαθητών:
Αριθμός μη –Ρομά μαθητών:

6. Πληροφορίες σχετικά με τις πηγές:

A. Ενημερωτική έκθεση

Πληροφορίες από μέσα ενημέρωσης

Επίσημες εκθέσεις

Δικαστικά και αστυνομικά έγγραφα

Εκθέσεις από άλλες ΜΚΟ ή ΔΚΟ

Ακαδημαϊκά συγγράμματα

B. Συνεντεύξεις

Αριθμός συνεντεύξεων: _____

Μη γραπτές δηλώσεις -
συνεντεύξεις: _____

—

7. Παρεμβάσεις ή δράσεις

Τι παρεμβάσεις έγιναν, ποια μέτρα ελήφθησαν; Από ποιον,
πότε;

Ανταπόκριση αρχών; Συνέπειες;

Ποιες περαιτέρω παρεμβάσεις πρέπει να γίνουν; Από ποιον;

Ποιες περαιτέρω πληροφορίες πρέπει να συλλέγονται; Από
ποιον;

Παράρτημα 3

*Περίπτωση του Εντύπου της Έκθεσης**

Ημερομηνία έκθεσης: __/__/__

Αριθμός περίπτωσης έκθεσης: _____

Αρμόδιοι λειτουργοί _____

Περιοχή Γραφείου _____

A. Συνοπτική παρουσίαση του περιστατικού βάσει όλων των διαθέσιμων πληροφοριών:

(Σημειώστε τις λεπτομέρειες, συμπεριλαμβανομένων των τόπων, ημερομηνιών, συνθηκών, κλπ)

B. Ταυτοποίηση μαρτύρων/συνεντευξιζόμενων:

(Λίστα όλων των μαρτύρων)

Επώνυμο: Όνομα (ονόματα):

Αριθμός υποδείγματος συνέντευξης και Ημερομηνία

Συνέντευξης:

Αξιοπιστία πληροφοριών:

Γ. Θύματα

1. Χαρακτηριστικά ομάδας:

Ιθαγένεια:

Ηλικία:

Σχολείο:

* Παρακαλούμε χρησιμοποιείτε συμπληρωματικά φύλλα, αν δεν υπάρχει αρκετός χώρος. Επίσης, χρησιμοποιείτε συμπληρωματικά φύλλα για κάθε συμπληρωματική πληροφορία που δεν συμπεριλαμβάνεται στις ερωτήσεις – αναφέροντας την πηγή των πληροφοριών. Αυτή η φόρμα έχει δημιουργηθεί για μια μόνο περίπτωση διαχωρισμού.

Τάξη:

Τοποθεσία ή διεύθυνση της ομάδας:

Αριθμός μελών:

2. Ατομικά στοιχεία (επαναλαμβάνεται για κάθε ένα ξεχωριστά):

Όνοματεπώνυμο:

Φύλο(Α/Γ):

Ιθαγένεια:

Εθνικότητα:

Τόπος γέννησης (χωριό, περιοχή, χώρα):

Ημερομηνία γέννησης:

Επίπεδο εκπαίδευσης:

Διεύθυνση:

Άλλα σχόλια/πληροφορίες σχετικά με τα θύματα:

Δ. Περιστατικό

1. Το περιστατικό συνέβη με τα θύματα που αναφέρθηκαν παραπάνω – Αναφορά των γεγονότων:

2. Τύπος διαχωρισμού:

3. Αιτία διαχωρισμού:

4. Παραβίαση (παρακαλούμε διευκρινίστε συνοπτικά τα στοιχεία της παραβίασης και τη φύση του υπεύθυνου γι' αυτήν):

5. Ημερομηνία / Περίοδος διαχωρισμού:

6. Τόπος (επαρχία, περιοχή, χωριό ή πόλη):

7. Άλλες παραβιάσεις ή μεροληπτικές πρακτικές:

8. Επιπτώσεις διαχωρισμού στα θύματα:

Ε. Σχολείο

1. Πληροφορίες για σχολείο και τάξη:

2. Υπεύθυνος διευθυντής ή άλλη υπεύθυνη αρχή:

3. Αριθμός Ρομά μαθητών:

4. Αριθμός μη-Ρομά μαθητών:

5. Προηγούμενα περιστατικά διαχωρισμού / κατάργησης διαχωρισμού:

ΣΤ. Διάφορες πληροφορίες

1. Έχει ο μάρτυρας, το θύμα και/ή κάποιος άλλος αναφέρει το περιστατικό στις αρχές; Αν ναι, ποιος και σε ποιες αρχές (πχ αστυνομία/δικαστικές αρχές/εισαγγελία/διαμεσολαβητή/άλλο);
2. Υπήρξε κάποια απάντηση ή ενέργεια από τις αρχές;
3. Έχει ο μάρτυρας και/ή το θύμα αναφέρει το περιστατικό σε μη κυβερνητική οργάνωση ή άλλον διακυβερνητικό οργανισμό; Αν ναι, ποιος σε ποιον οργανισμό;
4. Έλαβαν μέτρα οι παραπάνω οργανισμοί;
5. Το θύμα/η πηγή πληροφοριών/ ο μάρτυρας συμφωνούν ότι τα ονόματά τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη λήψη μέτρων από τις αρχές ή να κοινοποιηθούν σε δημόσιες εκθέσεις;
6. Ποια μέτρα έχουν ληφθεί από τον παρατηρητή μαζί με τις αρμόδιες για την παραβίαση αρχές;
7. Απάντηση που δόθηκε από τις αρχές (αρμόδιες για την παραβίαση αρχές και άλλες αρχές).
8. Επισυνάπτονται τα έγγραφα στην παρούσα έκθεση; Αν ναι, διευκρινίστε.
9. Κατάσταση του περιστατικού:
10. Άλλα σχόλια:

Ζ. Συστάσεις

1. Συστάσεις για δράση από τις αρχές του σχολείου:
2. Συστάσεις για δράση από τις Εθνικές Αρχές:
3. Άλλες Συστάσεις:

Πηγές

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ F. Coomans, «Discrimination and Stigmatisation Regarding Education: The Case of Romani Children in the Czech Republic», στο Willems (Εκδ.), *Development and Autonomy Rights of Children: Empowering Children, Caregivers and Communities*, Intersentia 2002.
- ❖ D. Cristina, «Implementation of the National Roma Integration Strategy by Malta, Valletta: Ministry of Education, Employment and the Family, 2011.
- ❖ M. Damanakis, «European and Intercultural Dimension in Greek Education» in *European Educational Research Journal* 2005, Vol.4:1, pp. 79-88.
- ❖ I. Dimitrakopoulos, (2004), *Analytical Report on Education in Greece (2003)*, National Contact Point for Greece – ANTIGONE, Information and Documentation Centre, Athens, accessed at: <<http://fra.europa.eu/fra/material/pub/RAXEN/4/edu/R4-EDU-EL.pdf>>.
- ❖ L. Farkas, *Segregation of Roma Children in Education, Addressing Structural Discrimination through the Race equality Directive*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007.
- ❖ J. Fox and Z. Vidra, *Applying Tolerance Indicators: Roma School Segregation*, ACCEPT PLURALISM

- Research Project, European University Institute, 2013, available at: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/26140/2013-21-Roma_Indicators.pdf?sequence=1>.
- ❖ E. Friedman, Education in Member State submissions under the EU Framework for National Roma Integration Strategies, *ECMI WORKING PAPER No. 73*, December 2013.
 - ❖ M. Guzman and B. Verstappen, *What is documentation*, Human Rights Information and Documentation Systems, HURIDOCS, Versoix [Switzerland], 2003.
 - ❖ G. Mavrommatis, (2004), Roma in public education, RAXEN and ANTIGONE (National focal point for Greece), available at: <http://dikadirom.gr/assets/studies/studies%20and%20researches_iii/Roma%20in%20Public%20Education_Raxen_National%20Focal%20Point%20for%20Greece.pdf>.
 - ❖ E. Markou (2010), “Διαδικασίες θεσμικής διάκρισης και σχολικές δομές: η θέση του διευθυντή σε πολυπολιτισμικά και διαπολιτισμικά σχολεία” [Processes of institutional discrimination and school structures: the role of school principals in multicultural and intercultural schools] paper presented at a conference in Athens, October 2010.
 - ❖ G. Markou, Intercultural education in multicultural Greece, *European Journal of Intercultural Studies* 1993, Vol.4:3, pp. 32-43.
 - ❖ Office of the High Commissioner For Human Rights, *Training Manual on Human Rights Monitoring*, United Nations, New York and Geneva, 2001.

- ❖ H. Pitsiou and V. Lagios (2007) “Η θέση των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο και οι εκπαιδευτικές πρακτικές του ΥΠΕΠΘ για την εκπαίδευση τους” [the position of Roma children in school and the educational practices of the Ministry of education for their schooling], presented at the 4th Panhellenic Conference of the Greek Institute of Applied Pedagogy and Education (Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης, 4ο πανελλήνιο συνέδριο), Athens, 4-6 May 2007, available at: <http://www.elliepek.gr/documents/4o_synedrio_eisigiseis/16_22.pdf>.
- ❖ B. Rorke, Roma Rights 2013: National Roma Integration Strategies: What Next?, *ERRC*, 2014, available at: <<http://www.errc.org/article/roma-rights-2013-national-roma-integration-strategies-what-next/4238/2>>.
- ❖ A. Triandafyllidou and R. Gropas (2011), Migrants and Political Life in Greece: Between Political Patronage and the Search for Inclusion, *South European Society and Politics*, published on I-First on 23 September 2011.
- ❖ A. Triandafyllidou and H. Kouki, *Tolerance and Cultural Diversity Discourses and Practices in Greece*, European University Institute, 2012, available at: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/22318/ACCEPT_PLURALISM_2012_08_Finalcountryreport_Greece.pdf?sequence=1>.
- ❖ UKWELI, *Monitoring and Documenting, Human Rights Violations in Africa, A Handbook*, Amnesty International and CODESRIA, 2000.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- ❖ “ANTIGONE” *Annual Report 2011*.
- ❖ “ANTIGONE” *Annual Report 2012*.
- ❖ “ANTIGONE” *Annual Report 2013*.
- ❖ Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Greece, (August 2012)*, available at: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC_C_GRC_CO_2-3.pdf>.
- ❖ ECRI, *General Policy Recommendation No.13 on Combating Anti-Gypsyism and Discrimination against Roma*, CRI(2011)37 - 24.6.2011.
- ❖ European Commission, *Report on the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies*, COM(2014) 209 final - 2.4.2014.
- ❖ European Commission, *The European Union and Roma-Factsheet, Greece*, 4.4.2014.
- ❖ European Platform for Roma Inclusion under the Belgian Presidency, *Preventing Social Exclusion through the Europe 2020 strategy - Early Childhood Development and the Inclusion of Roma Families – official report*, developed from UNICEF and the European Social Observatory in collaboration with the Belgian Federal Planning Service for Social Integration, 2011: <<http://www.ecdgroup.com/pdfs/Preventing-Social-Exclusion.pdf>>.
- ❖ Fundación Secretariado Gitano, *Health and the Roma community, analysis of the situation in Europe*, 2009.

- ❖ FRA, *The situation of Roma in 11 EU Member States - Survey results at a glance*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.
- ❖ FRA, *Education: The situation of Roma in 11 EU Member States. Roma Survey - Data in Focus* (forthcoming in 2014).
- ❖ Greek Helsinki Monitor, *Parallel Report on Greece's compliance with the UN Convention on the Rights of the Child: An Update* (March 2011 – May 2012).
- ❖ GNCHR, “Comments on the draft Second periodic Report of Greek Republic on the International Covenant on Civil and Political Rights”, 2013, <http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/ellinikes_ekt_heseis_en_ell_org/OHE/Parathrhseis_EEDA_prosYPE_KS_DSAPD.pdf>.
- ❖ GNCHR, “Report and Proposals on the Roma rights”, *Annual Report 2009*.
- ❖ GNCHR, “Proposals for the Protection of Roma in Greece”, *Annual Report 2001*.
- ❖ Greek Ombudsman, Department of Children's Rights, *Parallel Report to the UN Committee on the Rights of the Child*, (April 2012), available at: <<http://www.synigoros.gr/resources/parallel-report-un--3.pdf>>.
- ❖ *2012 Annual Report of the Greek Ombudsman*, available at: <http://www.synigoros.gr/?i=kdet.el.ehtisies_ektheseis_documents.93959>.
- ❖ *2013 Annual Report of the Greek Ombudsman*, available at: <

http://www.synigoros.gr/resources/docs/stp_ethsia_2013.pdf>.

- ❖ Ministry of Education (Greece), “Report on School dropout in Secondary education”, (*Η μαθητική διαρροή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*), (2007).
- ❖ Open Society Institute, *International Comparative Data Set on Roma Education*, 2008.
- ❖ World Bank, *Roma Inclusion: An Economic Opportunity for Bulgaria, the Czech Republic, Romania and Serbia*, September 2010.

ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

- ❖ 1950 European Convention of Human Rights, ETS No. 5.
- ❖ 1960 UNESCO Convention against Discrimination in Education, 429 UNTS 93.
- ❖ 1966 International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 660 UNTS 195.
- ❖ 1996 International Covenant on Civil and Political Rights, 999 UNTS 171.
- ❖ 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 993 UNTS 3.
- ❖ 1979 Convention on the Elimination of Discrimination against Women, 1249 UNTS 13.
- ❖ 1981 African Charter on Human and Peoples’ Rights, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982).

- ❖ 1989 Convention on the Rights of the Child, 1577 UNTS 3.
- ❖ League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, 15 September 1994, available at: <<http://www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html>>.
- ❖ 1995 Council of Europe Framework Convention for the protection of National Minorities, ETS No. 157.
- ❖ 1996 Revised European Social Charter, ETS No. 163.
- ❖ Organization of American States (OAS), *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights ("Protocol of San Salvador")*, 16 November 1999, A-52.
- ❖ EU Charter of Fundamental Rights, *Official Journal of the European Communities*, 18 December 2000 (2000/C 364/01).
- ❖ Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2008 O.J.C 115/47.
- ❖ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), *ASEAN Human Rights Declaration*, 18 November 2012, available at: <<http://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html>>.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΟΗΕ

- ❖ UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, A/RES/217/A (III).
- ❖ UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *CERD General*

Recommendation XXVII on Discrimination against Roma, 16 August 2000, available at: <<http://www.refworld.org/docid/45139d4f4.html>>.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΕ

- ❖ Directive 2000/43/EC, of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, available at: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML>>.
- ❖ EC, *National Roma Integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework*, COM(2012) 226 final, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0226&from=en>>.
- ❖ EC, *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*, COM(2011) 173 final, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0173&from=en>>.
- ❖ Council of the EU, *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020 - Council Conclusions*, Doc. No. 10658/11, <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010658%202011%20INIT>>.
- ❖ European Council, 23/24 June 2011, *Conclusions*, EUCO 23/11, <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2023%202011%20INIT>>.

- ❖ EU: *Discrimination*, Greece: Country Fact Sheet, 2012, available at: <http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/country_factsheets_2012/greece_en.pdf>
- ❖ EU: *Roma Integration by EU country*, Greece, available at: <<http://ec.europa.eu/justice/roma-integration/greece/>>.
- ❖ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.
- ❖ Question for written answer to the Commission, Rule 117, Nikos Chrysogelos, available at: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2012-001731+0+DOC+XML+V0//EL>>.
- ❖ Answer given by Ms. Reding on behalf of the Commission, available at: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2012-001731&language=EN>>.

NΟΜΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΑ

- ❖ *Hugh Jordan v. UK*, ECtHR, 2001, App. No. 24746/94
- ❖ *Chapman v. the United Kingdom*, ECtHR, Grand Chamber, 2001, App. No. 27238/9
- ❖ *Connors v. the United Kingdom*, ECtHR, 2004, App. No. 66746/01
- ❖ *Hoogendijk v. The Netherlands*, ECtHR, 2005, App. No. 58641/00

- ❖ *Zarb Adami v. Malta*, 2006, ECtHR, App. No. 17209/02
- ❖ *DH and Others v. Czech Republic*, ECtHR, Grand Chamber, 2007, App. No. 57325/00
- ❖ *Sampanis and Others v. Greece*, ECtHR, 2008, App. No. 32526/05
- ❖ *Orsus and Others v. Croatia*, ECtHR, 2010, App. No. 15766/03
- ❖ *Lautsi and Others v. Italy*, ECtHR, 2011, App. No. 30814/06
- ❖ *Ioanna Sampani and Others v. Greece*, ECtHR, 2012, App. No. 59608/09
- ❖ *Lavida and Others v. Greece*, ECtHR, 2013, App. No. 7973/10
- ❖ *Horvath and Kiss v. Hungary*, ECtHR, 2013, App. No. 11146/11

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

* The Greek Constitution can be found at: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>.

- ❖ Law 1894/1990: “On the Athens Academy and other”, Government Gazette A’ 110/27-08-1990.
- ❖ Law 2413/1996: “Greek Education Abroad, Intercultural Education and other”, Government Gazette A’ 124/14-06-1996.

- ❖ Law 2910/2001: “On the Entry and Stay of aliens in the Greek Territory”, Government Gazette A’ 91/02-05-2001.
- ❖ Law 3304/2005: “On the Application of the principle of equal treatment regardless of racial or ethnic origin, religious or other beliefs, disability, age or sexual orientation”, Government Gazette A’ 16/27-01-2005.
- ❖ Law 3386/2005: “On the Entry, Stay and Social Inclusion of third-country nationals in the Greek Territory”, Government Gazette A’ 212/23-08-2005.

ΔΙΑΦΟΡΑ

- ❖ Action for the Rights of Children (ARC), Working with children, Revision Version 01/01, available at: <http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/ARC_working_with_children.pdf>.
- ❖ EUROSTAT, Labour Force Survey, 2009 - <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/microdata/lfs>>.
- ❖ ERRC, *Access to education and school segregation of Roma Children*, <http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/errc_school_segregation_roma_dezideriu_gergely_final.pdf>.
- ❖ Greece, National Action Plan for Human Rights, March 2014.
- ❖ Greece, Regional Action Plan for the Integration of Roma - East Macedonia Thrace, (“Περιφερειακό

- Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των ΡΟΜΑ - Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης*”), 2012 (draft).
- ❖ Greece, Regional Action Plan for the Integration of Roma - Thessaly, (*“Περιφερειακό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των ΡΟΜΑ - Θεσσαλίας”*), 2012 (draft).
 - ❖ Greece, Regional Action Plan for the Integration of Roma - Western Greece (RAP WG-2012), (*ΕΛΛΑΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΜΟΔ Α.Ε, “Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των ΡΟΜΑ”*), October 2012 (draft).
 - ❖ Greek Helsinki Monitor, *Catalytic intervention of the Supreme Prosecutor on the educational exclusion of Roma*, 21 March 2011, <<http://cm.greekhelsinki.gr/index.php?sec=192&cid=3741>>.
 - ❖ OSCE Action Plan on Roma and Sinti, <<http://www.osce.org/odihr/33500?download=true>>.